

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Науково-практичний журнал

4 (102) ' 2018

ISSN 2308-0361

УДК 347.(77+78)

ЗАСНОВНИК

*Науково-дослідний інститут
інтелектуальної власності
Національної академії
правових наук України*

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 10573 від 07.11.2005 р.

Рекомендовано до друку вченою
радою НДІ інтелектуальної
власності НАПрН України
(протокол № 6 від 03.07.2018 р.).

Редакція:

Орлюк О. П. — головний редактор,
Петренко С. А. — заступник головного
редактора,
Федорова Н. В. — відповідальний
секретар,
Якуша Є. С. — редактор,
Осіпова А. О. — літературний
редактор.

Адреса редакції:

**03150, м. Київ-150,
вул. Казимира Малевича, 11,
корп. 4
Тел.: 228-21-37, 228-22-16
Тел./факс: 200-08-76
www.inprojournal.org
e-mail: intprop.ua@ukr.net,
letter@i.kiev.ua**

Надруковано з оригінал-макета
в ТОВ «НВП «Інтерсервіс»,
вул. Бориспільська, 9, м. Київ.
Свідоцтво: серія ДК № 3534
від 24.07.2009 р.

Здано до набору 17.07.2018 р. Підписано
до друку 27.07.2018 р. Формат 70x108/16.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Наклад 300 примірників.

ЗМІСТ

Авторське право та суміжні права

Штефан А. Феномен творчої діяльності
в авторському праві..... 5

Право промислової власності

Чомахавілі О. Державна програма
як системний документ у сфері охорони прав
промислової власності..... 14

Писева В. Особливості використання
промислового зразка для лікарських
засобів..... 22

Работягова Л. Винахід і корисна
модель як об'єкти договірної
регулювання..... 29

Захист прав інтелектуальної власності

Зайківський О., Оністрат О.
Відповідальність за порушення прав
інтелектуальної власності
в оборонній сфері..... 40

Штефан О. Малозначні спори та процедура
ESCP: порівняльно-правовий аналіз..... 54

Право та інновації

Артамонова Н., Лерантович Е. Технологія
блокчейн як об'єкт промислової власності:
характеристика патентної активності..... 60

Наукова рада журналу:

Довгерт А. С., чл.-кор. НАПрНУ,
д. ю. н., проф.; Кузнецова Н. С., акад.
НАПрНУ, д. ю. н., проф.;
Копилекно О. Л., акад. НАПрНУ,
д. ю. н., проф.;
Майданик Р. А., акад. НАПрНУ,
д. ю. н., проф.; Малишева Н. Р.,
д. ю. н., проф.; Патон Б. Є., прези-
дент НАНУ, д. т. н.; Петришин О. В.,
д. ю. н., професор, акад. НАПрНУ,
президент НАПрНУ; Притика Д. М.,
акад. НАПрНУ, д. ю. н.;
Стефанчук Р. О., чл.-кор. НАПрНУ,
д. ю. н.; Тацій В. Я., почесний прези-
дент НАПрНУ, д. ю. н., акад. НАНУ;
Шемпученко Ю. С., акад. НАНУ, акад.
НАПрНУ, д. ю. н.

Редакційна колегія журналу:

Мироненко Н. М., д. ю. н., голова
редакційної колегії;
Дорошенко О. Ф., к. ю. н., заступник
голови редакційної колегії;
Андрощук Г. О., к. е. н.;
Атаманова Ю. Є., д. ю. н.; Бутнік-
Сіверський О. Б., д. е. н.;
Васильєва В. А., д. ю. н.;
Васильченко О. О., д. ю. н.;
Гаврилюк Р. С., д. ю. н.; Галиця І. О.,
д. е. н.; Гетманцев Д. О., д. ю. н.;
Дроб'язко В. С., к. філол. н.;
Еннан Р. С., к. ю. н.; Захарченко Т. Г.,
заслужений юрист України;
Зярянний О. Л., д. ю. н.;
Лотюк О. С., д. ю. н.;
Канзафарова І. С., д. ю. н.;
Кодинець А. О., д. ю. н.; Коваль І. Ф.,
д. ю. н.; Комзюк Л. Т., к. ю. н.;
Коссак В. М., д. ю. н.; Крупчан О. Д.,
д. ю. н.; Москаленко В. С., заслуже-
ний юрист України; Музика-
Стефанчук О. П., д. ю. н.;
Падучак Б. М., к. ю. н.;
Панов М. І., д. ю. н.; Пічкур О. В.,
пр. наук. співроб.; Потоцький М. Ю.,
д. ю. н.; Сімсон О. Е., д. ю. н.;
Смокович М. І., д. ю. н.;
Солощук М. М., к. т. н.; Тихий В. П.,
д. ю. н.; Штефан О. О., д. ю. н.

Іноземні члени редколегії:

Армаза-Армаза Е. Х., PhD, (Іспанія);
Куадрато Руїз М. А., (Іспанія);
Маркевич Р., PhD hab. (Польща);
Невентловські А., д. права (Польща);
Пеліова Я., PhD (Словаччина);
Рамальхо А., PhD (Нідерланди);
Телец І., JUDr. (Чехія);
Цвікла Л., PhD hab. (Польща);
Шакель Н., к. ю. н. (Білорусь).

Журнал засновано в лютому 2002 року,
перейменовано у листопаді 2005 року,
внесено до переліку фахових видань
ВАК України з юридичних наук

Економіка інтелектуальної власності

Дроб'язко В. Постанови та розпорядження
Української РСР про ставки
авторського гонорару..... 72

Погляд науковця

Гетьманцева Н. Становлення та розвиток
трудового права як прояв єдності
приватних і публічних начал..... 83

Дніпров О. Концептуальні основи
дослідження виконавчої влади
в системі державної влади України..... 93

Рецензія

Рецензія на монографію Михайліної Т.
«Роль інтегративного потенціалу
правосвідомості у реформуванні
правової системи»..... 100

*Журнал внесено до баз даних:
Index Copernicus Journals MasterList.*

ICV Index 2017: 57.66

Наукова періодика України

URAN

THEORY AND PRACTICE OF INTELLECTUAL PROPERTY

Scientific and practical journal

4 (102) '2018

ISSN 2308-0361

UDC 347.(77+78)

FOUNDER

*The Scientific and Research
Institute of Intellectual Property
of the NALS of Ukraine*

Certificate of state registration
KV № 10573 issued 07.11.2005.

The issue is recommended by the
Scientific Council of the S&R IIP
of the NALS of Ukraine (Minutes
№ 6 of the 03.07.2018).

Editorial group:

O. Orlyuk — Chief Editor,
S. Petrenko — Deputy Chief Editor,
N. Fedorova — Administrative
Secretary,
Y. Yakusha — Editor
and Layout Designer,
A. Osypova — Proofreader.

Editorial address:

11 Kazimira Malevicha Str.,
13th floor,
Kyiv, Ukraine, 03150
Tel./fax: 200-08-76
Tel.: 228-21-36
www.inprojournal.org
e-mail: intprop.ua@ukr.net,
letter@i.kiev.ua

Printed at "Interservis".
9 Boryspilska Str., Kyiv.
Certificate DK № 3534 issued
24.07.2009.

Sended to the printer 17.07.2018.
Passed for printing 27.07.2018.
Format 70x108/16. Offset paper.
Offset printing.
Circulaion 300 ex.

CONTENT

Copyright and related right

Shtefan A. Phenomenon of creative
activity in copyright..... 5

Industrial property law

Chomakhashvili O. State program as a system
document in the field of protection of industrial
property rights..... 14

Pysieva V. The feature of the design patent
for medicinal products (drugs). 22

Rabotiagova L. The invention and utility
model as a contractual regulation..... 29

Defence of intellectual property

Zaykivskiy O., Onistrat O. Intellectual
property question in national security
issues researches 40

Shtefan O. Smallclaims and procedure ESCP:
comparative legal analysis 54

Law and innovations

Artamonova N., Lerantovich E. Technology
blokchein as an industrial property object: patent
activity characteristic. 60

Scientific council:

A. Dovgert, associate member of the NALSU, PhD hab., prof.;
 N. Kuznetsova, academician of the NALSU, PhD hab., prof.;
 O. Kopilenko, academician of the NALSU, PhD hab., prof.;
 R. Maydanyk, academician of the NALSU, PhD hab., prof.;
 N. Malysheva, PhD hab., prof.;
 B. Paton, the President of NASU, PhD hab.; O. Petryshyn, PhD hab., academician of the NALSU, President of the NALSU; D. Prytyka, academician of the NALSU, PhD hab.; R. Stefanchuk, associate member of the NALSU, PhD hab.; V. Tatsii, the Honorary President of the NALSU, academician of the NANU, PhD hab.; Y. Shemshuchenko, academician of the NANU and NALSU, PhD hab.

Editorial board:

N. Myronenko, PhD hab. (head of the editorial board); O. Doroshenko, PhD (deputy of the head of the editorial board); H. Androshchuk, PhD; Yu. Atamanova, PhD hab.; O. Butnik-Siverskyi, PhD hab.; V. Vasylyeva, PhD hab.; O. Vasulchenko, PhD hab.; I. Halytsya, PhD hab.; R. Havriluk, PhD hab.; I. Halutsya, PhD hab.; D. Hetmantsev, PhD hab.; V. Drobyazko, PhD; R. Ennan, PhD hab.; T. Zakharchenko, honored lawyer of Ukraine; O. Zayarniy, PhD hab.; O. Lotuk, PhD hab.; I. Kanzafarova, PhD hab.; A. Kodynets, PhD hab.; I. Koval, PhD hab.; L. Komziuk, PhD; O. Kopylenko, PhD hab.; V. Kossak, PhD hab.; O. Krupchan, PhD hab.; V. Moskalenko, honored lawyer of Ukraine; O. Muzika-Stefanchuk, PhD hab.; B. Paduchak, PhD hab.; M. Panov, PhD hab.; O. Pichkur; M. Pototskyi, PhD hab.; O. Simson, PhD hab.; M. Smokovych, PhD hab.; M. Soloshchuk, PhD; B. Tykhyi, PhD hab., O. Shtefan, PhD hab.

Foreign members:

E. J. Armaza-Armaza, PhD, (*Spain*);
 M. A. Cuadrado Ruiz (*Spain*);
 R. Markiewicz, Dr hab. (*Poland*).
 A. Niewęłowski, Dr. adiunkt. (*Poland*);
 I. J. Péliová, PhD (*Slovak Republic*);
 A. Ramalho, PhD (*the Netherlands*);
 I. Telec, JUDr. (*Czech Republic*);
 L. Ćwikła, PhD hab. (*Poland*);
 N. Shakel, PhD (*Belarus*).

The magazine is founded in February 2002,
 renamed in November 2005,
 included in the list of specialized publica-
 tions on legal sciences of HAC of Ukraine

Economics of intellectual property

Drobiazko V. Decisions and orders of the Ukrainian SRR on rates of royalties.....72

Scientist's view

Getmantseva N. Development and development of labor law how to promote unity of private and public beginners.....83

Dniprov O. Conceptual bases of the executive authorities study in the system of Ukraine state authorities.....93

Review

Review of the monograph by T. Mikhailinoi «The role of integrative rights of publication potential reforming the legal system».....100

ФЕНОМЕН ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АВТОРСЬКОМУ ПРАВІ*

Анна Штефан,

завідувач відділу авторського права і суміжних прав НДІ
інтелектуальної власності,
кандидат юридичних наук
ID ORCID: 0000-0003-2382-4849

Стаття присвячена дослідженню творчої діяльності та її ролі в авторському праві. Розглянуто поняття творчості, взаємозв'язок творчої особистості з суспільством, проаналізовано оригінальність і новизну як ознаки творчої діяльності, з'ясовано змістовну сутність художньої, наукової та технічної творчості.

Ключові слова: творча діяльність, творчість, оригінальність, новизна

*Творчість — це безкінечний
пошук себе там,
де ти себе вже
знайшов.*

Оксана Бондаренко

Вступ. Авторське право охороняє твори — результати інтелектуальної творчої діяльності, виражені в якій-небудь об'єктивній формі.

Термін «інтелектуальна» у цій конструкції вживається не для позначення якогось рівня інтелектуального розвитку автора — ним може бути і дитина, і людина з психічним розладом, і це не перешкоджає творам такої особи одержувати правову охорону. Використання терміну «інтелектуальна» здійснюється з метою розмежування розумової і фізичної праці, творчості і ремесла. Однак інтелектуальний компонент властивий багатьом сферам життєдіяльності людини і наявність лише цього компонента недостатня в авторському праві. Для надання певному об'єкту правової охорони він має бути результатом не тільки інтелектуальної, а й творчої діяльності. Розуміння її витоків та основ дозволяє вио-

кремити твори з-поміж інших напрацьованих і здобутків людини, розрізнити, який результат знаходиться під дією авторського права, а який — ні. Тому дослідження сутності людської творчості не втрачає своєї актуальності і в умовах сьогодення.

Літературний огляд. Феномен творчості — невичерпна тема наукових пошуків. Хоча М. О. Бердяев зазначав, що творчий акт людини здійснюється в тому плані буття, на який не простягається компетенція науки [1, 107], творчість неодноразово ставала об'єктом дослідження у філософії, психології, соціології, педагогіці, культурології, існує навіть окрема наука, яка вивчає закономірності творчої діяльності людини — евристика. Генеза творчості щороку розвивається у великій кількості праць в найрізноманітніших сферах. При підготовці цієї статті, що зумовлено поставленою метою, використано лише деякі існуючі наукові здобутки, авторами яких є Є. О. Архипова, Є. В. Гетманська, Ф. П. Власенко, П. Ф. Кравчук, О. М. Махлай, Ю. М. Резнік.

* Стаття друкується в авторській редакції.

Мета та задачі дослідження. Мета цього дослідження полягає в аналізі сутності творчої діяльності, її ознак та видів.

Змістовна сутність творчості. Творчістю називають діяльність людини, спрямовану на пізнання та перетворення дійсності, що створює нові, оригінальні, ніколи раніше не існуючі предмети, твори тощо з метою удосконалення матеріального та духовного життя суспільства [2, 389]. Під творчістю пропонується розуміти діяльність людини, що характеризується оригінальністю і новизною та передбачає використання нестандартних способів і засобів при вирішенні професійних завдань, вміння відхилятися у разі потреби від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації та діяти у непередбачених умовах, по-новому дивитись на звичне [3, 144]. Творчість — постійний пошук нового, незвіданого, тому пов'язана з постійним розвитком особистості талановитих людей, які прагнуть розвивати свій талант, навчатись традиціям і створювати новації [4, 217].

Результати творчої діяльності розвивають культуру і мистецтво і в такий спосіб впливають на суспільство, збагачують його духовні цінності. Варто підтримати думку, що у процесі життєдіяльності людина творить суспільство як певний об'єктивно-інституалізований системний соціальний світ. Творча особистість дає той необхідний поштовх, той ковток свіжого повітря суспільству, завдяки якому воно набуває великої значущості не тільки для своїх членів, але й для наступних поколінь, які вже будуть спиратися на цей творчий доробок для подальшого розвитку [5, 7].

Суспільство також впливає на авторів, і цей вплив може бути не лише позитивним і таким, що розкриває нові можливості для творчості. І. М. Меліков називає суспільство опозицією творчості, вказуючи, що суспільство опосередковує людину, визначає межі її розвитку, встановлює обмеження, а творчість ці межі руйнує. Суспільство

не завжди духовне і часто консервативне відносно духовних перетворень, в той час як творчість одухотворяє соціальність і несе духовність у собі. Творчість — це протест проти існуючих умов, творець бачить недосконалість життя і намагається змінити його своєю творчістю. Творчість є основою суспільства, але розвивається на протигагу йому, не набуває соціальну сутність, а зберігає духовну [6, 6–7, 18, 20]. Суспільство може неумисно чи свідомо відхиляти нові творчі здобутки, вважаючи протистояння суспільному статус-кво достатньою причиною, щоб ігнорувати інноваційні ідеї [7, 90]. Тому слушним видається твердження, що творчість — синтез конструктивності (створення нових ідей, законів, парадигм у будь-якій сфері соціокультурної діяльності) і деструктивності (руйнування поглядів і стереотипів, подолання норм, цінностей, ідеалів, що укорінені в суспільній свідомості, але періодично стають не адекватними) [8, 8].

Творчість традиційно пов'язують зі створенням чогось нового, проте зв'язок творчої діяльності з її результатом не настільки очевидний. Як відзначає Ю. М. Резнік, творчість є не виробництвом і тиражуванням нових продуктів, а певним актом посвячення людини у таємниці світу, переходом від персональності людини з її індивідуальним досвідом до трансперсонального стану, в якому виявляються та актуалізуються невідомі раніше можливості [9, 196]. Висновки в цій же площині робить Т. І. Левченко, звертаючи увагу, що творчість — це створення нового, а не прагнення кінцевого продукту [10, 397]. Як зауважує І. М. Меліков, коли діяльність спрямована на результат, така діяльність є працею, і тільки спрямованість на процес є творчістю. Результат прив'язує діяльність до світу, підпорядковує її певним умовам, а творчий процес є тим, що звільняє від залежностей та причинної обумовленості. Діяльність, спрямована сама на себе, приносить значимий результат,

свобода від результату у творчості і означає досягнення результату [6, 17].

Дійсно, в основі творчості завжди тільки процес. Мені імponує є думка, що творчість — реалізація духовної спроможності людини, спосіб здійснення нею можливості бути [11, 30]. Людина творить тому, що не може не творити, це її спосіб існування і буття.

У творчій діяльності поєднуються свідоме і несвідоме. Науці, культурі, мистецтву відомі численні випадки, коли майбутній результат отримувався у стані послабленого контролю свідомості, уві сні. Під впливом сновидінь були створені численні музичні і літературні твори, зокрема, сюжет комедії «Лихо з розуму» спочатку наснився О. С. Грибоєдову; Ф. Бантінг побачив сон про експеримент, проведення якого призвело до відкриття інсуліну; відкриття періодичної таблиці хімічних елементів Д. І. Менделєєва, формули бензолного кільця Ф. А. Кекуле також відбулося уві сні. Взаємозв'язок свідомого і несвідомого в творчій діяльності пояснюється так.

В момент творчості, невимушеної активності психіки людина не здатна скеровувати потік образів, вони зароджуються та зникають спонтанно, більш яскраві і динамічні витісняють менш яскраві. Свідомість при цьому виконує роль екрану, на якому людське несвідоме себе відображує. Свідомість у творчому процесі пасивна і тільки сприймає творчий продукт, несвідоме активно породжує творчий продукт і подає його свідомості [12, 156].

Отже, «формулу» творчої діяльності можна описати так. На підсвідомому рівні людини з'являється образ, підсвідомість транслює його свідомості. Роль останньої полягає в тому, щоб надати цьому образу певну конкретику і виробити рішення, яким чином він може бути втілений у відповідній формі. Свідоме осмислення поштовхів й осянянь, які виникли у підсвідомості, необхідне для того, щоб людина, використовуючи ті чи інші інструменти, могла виразити свій задум в об'єктивній формі.

Численні продукти інтелектуальної діяльності — договори, законопроекти, бухгалтерська звітність, судові рішення тощо — не відносяться до сфери творчості тому, що в них відсутня підсвідомо складова. Інтелектуальна діяльність потребує логічного мислення, аналізу, певних знань та навичок, однак у ній задіяна тільки свідомість. Творчість же здійснюється в іншому просторі, в ній аналіз та послідовне мислення мають другорядне значення. Свідомість активна тоді, коли відбувається доопрацювання твору, свого роду шліфування, однак творча діяльність виникає у підсвідомості.

Ознаки творчої діяльності. Творчу діяльність характеризують дві риси: оригінальність і новизна.

Оригінальність не означає створення твору на основі унікальної, раніше не існуючої ідеї або появу незвичного результату. В наукових працях зауважується, що оригінальністю є нестандартне бачення ситуації, бажання експериментувати, здатність пошуку прихованих зв'язків, нових методів, відмова від сліпого копіювання чужих моделей поведінки, думок, поглядів тощо [13, 17–18]. В авторському праві термін «результат творчості» розуміється не в сенсі створення «на пустому місці» (*ex nihilo*), і оригінальність твору не обов'язково повинна бути абсолютною. Немає необхідності, щоб автор був вільним від зовнішніх впливів. Використані автором ідеї можуть бути старі як світ, проте це не заважає твору бути оригінальним, оскільки авторське право вважає допустимою творчість на основі вже існуючих елементів. Головне тут — щоб твір відрізнявся від своїх попередників, щоб він не був копією іншого твору [14, 58]. Творча діяльність повинна мати певний ступінь індивідуальності, яку ми часто визначаємо як оригінальність. Автор повинен зробити особистий вибір у процесі своєї творчої діяльності; людина в процесі творчої діяльності змушена приймати певні особисті, індивідуальні рішення. Це і

веде до того, що предмет характеризується як оригінальний твір [15, 363].

Таким чином, оригінальність означає не унікальність та абсолютну несхожість з усіма іншими творами, а автентичність, самобутність, коли твір не відтворює повністю чи частково інші твори, а є результатом самостійної творчої праці його автора. Оригінальність в авторському праві — це індивідуальність: твір є оригіналом самого себе, а не копією якогось іншого твору.

Критерій новизни у творчості також не має абсолютного характеру. Звісно, автор може вигадати нову ідею чи створити нову форму вираження, однак концептуальна сутність новизни полягає в іншому. Як зауважується з цього приводу, відомий продукт, створений особистістю самостійно, нетрадиційним способом чи такий, що виявився несподіваним, невідомим раніше суб'єкту творчості, є відображенням дійсно творчого відношення до справи, в процесі чого відбувається розвиток і збагачення здібностей особистості [16, 130–131]. Творчість — завжди новизна, вона є антиподом звичайної, стереотипної діяльності і не повторює вже раніше відоме. Творчий процес починається там, де немає готових алгоритмів розв'язання, де відомі рецепти і способи дії виявляються не результативними, де потрібен пошук. В акті творення відбувається переоформлення думки, культивування її на нових засадах, часткове, а часом і радикальне порушення усталених меж [17, 217].

Якщо оригінальність співвідноситься з результатами творчої діяльності інших осіб, то новизна — з особою самого автора. Нове у творчості — це не копіювання свого раніше створеного твору, а створення чогось нового, чого раніше не існувало серед здобутків цього автора.

Види творчості. Авторське право охороняє твори у галузі науки, літератури і мистецтва, однак цей поділ є доволі умовним і не має практичного значення. Зокрема, твори науки, викладе-

ні у письмовій формі, відносяться до літератури. Музика належить до сфери мистецтва, однак нотний запис музичного твору — до літератури. Географічні, топографічні та інші карти, створені шляхом малювання, є продуктом синтезу науки та образотворчого мистецтва. Комп'ютерні програми і бази даних не відносяться ні до науки, ні до літератури, ні до мистецтва, що не перешкоджає їм бути об'єктами авторського права. Тому навіть коли у творі неможливо виокремити конкретну сферу, це не впливає на можливість надання йому правової охорони.

В авторському праві виділяється три види творчості: художня, наукова і технічна.

Художня творчість має зв'язок із мистецтвом — формою культури, що пов'язана із здатністю суб'єкта до естетичного освоєння життєвого простору, його відтворення в образно-символічному ключі, спираючись на ресурси творчої уяви [18, 121]. Створюючи твори мистецтва, художник створює певну матеріальну структуру, з допомогою якої впливає на тих, хто сприймає його витвір, формує в адресата певне естетичне ставлення до об'єктивної дійсності [19, 94].

Художня творчість має на меті створення художніх образів, які можуть бути виражені у тесті (літературні твори художнього характеру), статичному зображенні (образотворче мистецтво, фотографія), рухомому зображенні (аудіовізуальний твір), танцювально-пластичній композиції (хореографічний твір) тощо.

Наукова творчість пов'язана з дослідженнями, пошуком нових зв'язків між об'єктами, нових закономірностей.

Наукову творчість можна охарактеризувати як здібності мислення, які дозволяють людям розробляти безліч оригінальних ідей в різних сферах, використовуючи міждисциплінарні та інноваційні підходи в галузі науки, техніки і мистецтва (естетики), щоб вирішити ту чи іншу проблему [20, 182]. Її суть і зміст полягають в створенні й по-

стійному вдосконалюванні теоретичної моделі об'єктивної реальності [21, 133].

На відміну від художньої творчості, науковець не вигадує, не фантазує, а досліджує, шукає зв'язки між об'єктами, методи і способи, закономірності, обґрунтування, пояснення, висуває гіпотези, знаходить проблеми, пропонує шляхи їх вирішення. Наукова творчість цілком справедливо вважається соціальним феноменом, адже вона спрямована на пізнання, на розвиток існуючих знань чи утворення нових.

Технічна творчість — особливий вид діяльності, пов'язаний з науково-технічною інформацією, продуктивно-дослідницькою роботою, з використанням технічних засобів та інформаційних технологій [22, 31]. Її специфіка розкривається, зокрема, в таких рисах:

- 1) велика близькість до потреб виробництва;
- 2) відносна недовговічність продуктів творчості, особливо в зв'язку з прискоренням темпів науково-технічного і технологічного прогресу;
- 3) одночасність творчих результатів (отриманих різними авторами незалежно один від одного — А. Ш.), що набуває майже регулярного характеру завдяки подібним методам, технологіям і т.д.;
- 4) менша залежність від здібностей дослідника в силу більшої технологічності процесу технічної творчості;
- 5) більш виражений колективізм у творчій діяльності, що виражається й у кількості учасників творчих груп, і в глибині поділу праці між ними [23, 58].

Технічна творчість більшою мірою належить до сфери інноватики, науково-технічного прогресу і має безпосередній зв'язок з науковими відкриттями, винаходами, промисловими зразками, корисними моделями, конструюванням. Однак результатами технічної творчості є також твори, форма вираження яких містить обов'язкову технічну складову (комп'ютерні програми, електронні бази даних тощо).

Один і той же твір може містити в собі прояви різних видів творчості. Комп'ютерні ігри, мультимедійні твори поєднують художню і технічну творчість, твори архітектури можуть виступати результатом взаємодії всіх трьох видів творчості. Для надання тому чи іншому об'єкту авторсько-правової охорони не має значення, в якій сфері створено об'єкт, вирішальним є лише те, чи належить цей об'єкт до результатів творчої діяльності.

Результати дослідження та їх обговорення. Як показує проведене дослідження, творчість є унікальною діяльністю людського мозку. Тому вкрай складно погодитися з твердженням, що правовому регулюванню може і повинен підлягати не лише результат творчої діяльності, але й сам процес творіння, який матеріалізується у певних об'єктах, сукупність яких веде до досягнення результату [24, 111]. Неможливо врегулювати нормами права людську уяву, фантазію, пам'ять, життєвий досвід, інтуїцію, особисту культуру, менталітет, образ мислення, асоціативність, інші чинники, які так чи інакше проявляються в процесі здійснення творчої діяльності. Норми права не можуть встановлювати правила й обмеження для діяльності людського мозку, свідомості і підсвідомості. Право здатне лише охороняти результати цієї діяльності, визначати умови і порядок їх використання.

Висновки. Дослідження, проведене у цій статті, дозволяє зробити такі висновки:

- 1) творчість — індивідуальна діяльність людини, феномен її інтелектуальної діяльності, в якій поєднуються несвідоме і свідоме. На несвідомому рівні здійснюється творчий процес, виникають образи, а з використанням свідомості вони набувають розвитку, завершеності, втілюються у творі;
- 2) творча діяльність спрямована у першу чергу на процес творення, на зростання і вдосконалення її

суб'єкта. Твір як результат, що утворюється в творчій діяльності, є її наслідком, а не її метою;

- 3) для авторського права не має значення, чи можна ідентифікувати, до якої сфери — наука, література, мистецтво — належить об'єкт і резуль-

татом якої творчості — художньої, наукової, технічної — він є. Достатньою підставою для надання об'єкту авторсько-правової охорони є те, що цей об'єкт виник внаслідок здійснення творчої діяльності. ♦

Список використаних джерел / List of references

1. Бердяев Н. *Смысл творчества (опыт оправдания человека)*. Москва: Г. А. Леман и С. И. Сахаров, 1916. 358 с.
2. *Філософія: Словник-довідник: навч. посібник / За ред. І. Ф. Надольного, І. П. Пилипенка, В. Г. Чернеця. 3-є вид., доп., випр. і перероб.* Київ: НАКККіМ, 2011. 480 с.
3. Махлай О. М. *Творчість та креативність: психологічна сутність та зміст понять*. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Психологічні науки. 2017. № 3. С. 139–152.
4. Ніколайчук Н. *Роль композиційного мислення в сприйнятті візуальної культури та мистецтва*. МІСТ: Мистецтво, історія, сучасність, теорія. 2012. Вип. 8. С. 216–223.
5. Власенко Ф. П. *Творчість як умова розвитку особистості в інформаційному суспільстві. Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2013. № 2(9)/02. С. 4–7.
6. Меликов И. М. *Творчество как социальный феномен*. Социальная политика и социология. 2010. № 4. С. 6–20.
7. Sternberg R. G. *The Nature of Creativity*. *Creativity Research Journal*. 2006. Vol. 18. No 1. P. 87–98.
8. Родина Е. Н. *Творчество как субъективный фактор социокультурных изменений: автореф. дис. ... канд. филос. наук*. Саранск, 2007. 18 с.
9. Резник Ю. М. *Творчество как предназначение человека*. *Личность. Культура. Общество*. 2009. Т 11. № 3. С. 182–200.
10. Левченко Т. І. *Мотивація суб'єкта в різних видах діяльності: монографія*. Вінниця: Нова Книга, 2011. 448 с.
11. Кузнецова М. А. *Творчество как превышение возможного над действительным*. *Вестник Челябинского государственного университета*. 2010. № 31 (212). С. 25–30.
12. Гетманская Е. В. *Творческий процесс: признаки, этапы и критерии*. *Вестник Вятского государственного гуманитарного университета*. 2010. Т. 3. № 3. С. 155–160.
13. Архипова Е. О. *Творчість як засіб відродження суспільної свідомості*. *Вісник НТУУ КПІ. Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2011. Вип. 2. С. 16–20.
14. Липицк Д. *Авторское право и смежные права / Пер. с фр.* Москва: Ладомир; Издательство ЮНЕСКО, 2002. 788 с.
15. С. фон Левінські. *Твори, що охороняються авторським правом, об'єкти суміжних прав. Авторське право і суміжні права. Європейський досвід: У 2-х книгах / За ред. А. С. Довгерт. Книга 2: Виступи, статті європейських спеціалістів / Уклад. В. С. Дроб'язко*. Київ: Ін Юре, 2001. С. 360–381.
16. Кравчук П. Ф. *Творчество как предназначение человека*. *Известия ЮЗГУ. Серия Экономика. Социология. Менеджмент*. 2011. № 1. С. 126–133.
17. Мудра С. *Ціннісні параметри художньої та наукової творчості*. *Науковий вісник Чернівецького університету. Філософія*. 2012. Вип. 602–603. С. 213–218.

18. Герчанівська П. Е. *Культурологія: термінологічний словник*. Київ: Національна Академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2015. 439 с.
19. Королев М. Ю. Авторское сознание и художественное творчество. *Вестник Костромского государственного университета им. Н. А. Некрасова*. 2010. Т. 16. № 3. С. 93–98.
20. Demir S. Perception of Scientific Creativity and Self-Evaluation among Science Teacher Candidates. *Journal of Education and Practice*. 2015. Vol. 6, No 18. P. 181–183.
21. Рибка Н. М. Протиріччя творчого та стереотипного у сучасній науковій діяльності. *Вісник КНЛУ. Серія Історія, економіка, філософія*. 2013. Вип. 18. С. 132–137.
22. Щербакова Л. А. *Техническое творчество: проблемы и пути развития. Методист*. 2009. № 6. С. 31–32.
23. Афанасьев О. І. *Філософія та методологія науки: конспект лекцій*. Одеса: Наука і техніка, 2006. 64 с.
24. Пунда О. О. *Право на свободу: Монографія*. Хмельницький, 2006. 228 с. *Постанова ЦВК і РНК УСРР «Про авторське право» від 06.02.1929 року // Зб. уз. УСРР. 1929. Відділ 1. № 7. Ст. 55.*

1. Berdiaev N. *Smysl tvorchestva (opyt opravdaniya cheloveka)*. Moskva: H. A. Leman y S. Y. Sakharov, 1916. 358 s.
2. *Filosofii: Slovnok-dovidnyk: nauch. posibnyk / Za red. I. F. Nadolnoho, I. P. Pylypenka, V. H. Chernetsia. Z-ye vyd., dop., vypr. i pererob.* Kyiv: NAKKKiM, 2011. 480 s.
3. Makhlai O. M. *Tvorchist ta kreatyvnyist: psykholohichna sutnist ta zmist poniat. Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Serii: Psykholohichni nauky*. 2017. № 3. S. 139–152.
4. Nikolaichuk N. *Rol kompozytsiinoho myslennia v spryiniatti vizualnoi kultury ta mystetstva. MIST: Mystetstvo, istoriia, suchasnist, teoriia*. 2012. Vyp. 8. S. 216–223.
5. Vlasenko F. P. *Tvorchist yak umova rozvytku osobystosti v informatsiinomu suspilstvi. Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti*. 2013. № 2(9)/02. S. 4–7.
6. Melykov Y. M. *Tvorchestvo kak sotsyalnyi fenomen. Sotsyalnaia polityka y sotsyologhiia*. 2010. № 4. S. 6–20.
7. Sternberg R. G. *The Nature of Creativity. Creativity Research Journal*. 2006. Vol. 18. No 1. P. 87–98.
8. Rodyna E. N. *Tvorchestvo kak sub'ektivnyi faktor sotsyokulturnykh yzmenenyi: avtoref. dys. ... kand. fylos. nauk. Saransk*, 2007. 18 s.
9. Reznik Yu. M. *Tvorchestvo kak prednaznachenye cheloveka. Lychnost. Kultura. Obshchestvo*. 2009. T 11. № 3. S. 182–200.
10. Leuchenko T. I. *Motyvatsiia subiekta v riznykh vydakh diialnosti: monohrafiia*. Vinnytsia: Nova Knyha, 2011. 448 s.
11. Kuznetsova M. A. *Tvorchestvo kak prevysheniye vozmozhnogo nad deistvytelnyim. Vestnyk Cheliabynskogo gosudarstvennogo unyversyteta*. 2010. № 31 (212). S. 25–30.
12. Hetmanskaia E. V. *Tvorcheskyi protsess: pryznaky, etapy y kryteryi. Vestnyk Viatskogo gosudarstvennogo humanytarnogo unyversyteta*. 2010. T. 3. № 3. S. 155–160.
13. Arkhypova Ye. O. *Tvorchist yak zasib vidrodzhennia suspilnoi svidomosti. Visnyk NTUU KPI. Filosofii. Psykholohiia. Pedagogika*. 2011. Vyp. 2. S. 16–20.
14. Lyptsyk D. *Avtorskoe pravo y smezhnye prava / Per. s fr.* Moskva: Ladomyr; Yzdatelstvo YuNESKO, 2002. 788 s.
15. S. fon Levinski. *Tvory, shcho okhroniaiutsia avtorskym pravom, obiekty sumizhnykh prav. Avtorske pravo i sumizhni prava. Yevropeyskyi dosvid: U 2-kh knykh / Za red. A. S. Doherta. Knyha 2: Vystupy, statti yevropeyskykh spetsialistiv / Uklad. V. S. Drobiazko. Kyiv: In Yure*, 2001. S. 360–381.
16. Kravchuk P. F. *Tvorchestvo kak prednaznachenye cheloveka. Yzvestyia YuZHU*.

- Seryia Ekonomyka. Sotsyolohyia. Menedzhment. 2011. № 1. S. 126–133.*
17. Mudra S. *Tsinnisni parametry khudozhnoi ta naukovoï tvorchoosti. Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Filosofiia. 2012. Vyp. 602–603. S. 213–218.*
18. Herchanivska P. E. *Kulturolohiia: terminolohichni slovnyk. Kyiv: Natsionalna Akademiia kerivnykh kadriv kultury i mystetstv, 2015. 439 s.*
19. Korolev M. Yu. *Avtorskoe soznanye y khudozhestvennoe tvorchestvo. Vestnyk Kostromskoho hosudarstvennogo unyversyteta ym. N. A. Nekrasova. 2010. T. 16. № 3. S. 93–98.*
20. Demir S. *Perception of Scientific Creativity and Self-Evaluation among Science Teacher Candidates. Journal of Education and Practice. 2015. Vol. 6, No 18. P. 181–183.*
21. Rybka N. M. *Protyrichchia tvorchoho ta stereotypnoho u suchasniï naukovii diialnosti. Visnyk KNLU. Seriiia Istoriiia, ekonomika, filosofiia. 2013. Vyp. 18. C. 132–137.*
22. Shcherbakova L. A. *Tekhnycheskoe tvorchestvo: problemy y puty razvytyia. Metodyst. 2009. № 6. S. 31–32.*
23. Afanasiev O. I. *Filosofiia ta metodolohiia nauky: konspekt lektsii. Odesa: Nauka i tekhnika, 2006. 64 s.*
24. Punda O. O. *Pravo na svobodu: Monohrafiia. Khmelnytskyi, 2006. 228 s.*

Надійшла до редакції 27.06.2018 р.

Штефан А. Феномен творческой деятельности в авторском праве. Статья посвящена исследованию творческой деятельности и её роли в авторском праве. Рассмотрено понятие творчества, взаимосвязь творческой личности с обществом, проанализированы оригинальность и новизна как признаки творческой деятельности, определена содержательная сущность художественного, научного и технического творчества.

Ключевые слова: творческая деятельность, творчество, оригинальность, новизна

Shtefan A. Phenomenon of creative activity in copyright. Copyright protects works as the results of intellectual creative activity, expressed in any objective form. The term «intellectual» is used to differentiate mental and physical labor, creativity and crafts. However, the intellectual component is inherent in many spheres of human life and the presence of only this component is not sufficient in copyright law. To provide a certain object of legal protection, it should be the result of not only intellectual but also creative activity.

Creativity is the phenomenon of human intellectual activity which combines the subconscious and conscious. At the subconscious level, the creative process is carried out; there is an appearance of the image. The role of the consciousness is to give certain specificity to this image and to make a decision on how it can be implemented in an appropriate form. Conscious comprehension of all that arose in the subconscious is necessary in order for a person, using some tools, to express their intention in an objective manner. With the use of consciousness images acquire development, completeness, embodied in the work.

Creative activity is characterised by two traits, originality and novelty. Originality means authenticity, identity, when the work does not reproduce other works but is the result of the author's own creative work. Originality in copyright law is individuality: the work is an original of itself, and not a copy of any other work. If originality correlates with the results of creative activity of other people, then the novelty corre-

lates with the person of the author themselves. New in creativity is not copying previously created work but the creation of something new which previously did not exist among the achievements of this author.

There are three types of creativity in copyright law: artistic, scientific and technical. The artwork is aimed at creating artistic images that can be expressed in a text (literary works of artistic nature), a static image (fine arts, photography), a moving image (audio-visual work), a dance-plastic composition (choreographic work), and others like that. Unlike artistic creativity, the scientist does not invent, does not dream but explores, looks for links between objects, patterns, justifications, explanations, put forward hypotheses, finds problems, offers ways to solve them. Scientific creativity is quite rightly regarded as a social phenomenon because it is aimed at knowledge, on the development of existing knowledge or the formation of new ones. Technical creativity belong the field of innovation, scientific and technological progress and has a direct connection with scientific discoveries, inventions, industrial designs, useful models. However, the results of technical creativity are also copyrighted works the form of expression of which contains a mandatory technical component (computer programs, electronic databases, etc.).

For copyright, it does not matter whether it is possible to identify which fields (science, literature, art) and the result of which creativity (artistic, scientific, technical) is the object. Sufficient reason to provide of copyright protection is that this object arose as a result of creative activity.

Key words: creative activity, creativity, originality, novelty

ДЕРЖАВНА ПРОГРАМА ЯК СИСТЕМНИЙ ДОКУМЕНТ У СФЕРІ ОХОРОНИ ПРАВ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ

Олена Чомахашвілі,
*завідувач сектору комерційних позначень відділу
промислової власності НДІ інтелектуальної
власності НАПрН України,
кандидат юридичних наук, доцент*

Стаття присвячена вивченню способів регулювання відносин у сфері охорони прав промислової власності. Побудова сучасної, ефективної та оптимізованої державної системи охорони прав промислової власності неможлива за відсутності визначеності основних засад і принципів її діяльності. Запропонована структура та можливе наповнення державної програми охорони прав промислової власності як офіційного нормативно-правового документа.

Ключові слова: промислова власність, інтелектуальна власність, охорона прав, державна програма

Вступ. Постає питання, чому права промислової власності важливі для економіки. Чи є необхідність посиленого втручання виконавчої влади в політику охорони прав промислової власності? Як зазначає І. Беззуб, за весь час становлення права інтелектуальної власності в Україні пропонувалися різноманітні проекти, розроблялися національні та міжнародні нормативно-правові акти, вводилися і скасовувалися системи реєстрації наукових відкриттів, проте проблема так і залишається відкритою. На жаль, в Україні не приділяють достатньої уваги інноваційним винаходам, що призводить до втрати інтелектуального потенціалу держави [1].

Постановка проблеми. Необхідно розглянути доцільність прийняття державної програми у сфері охорони прав промислової власності. Ми робимо припущення і це така програма могла б стабілізувати ситуацію щодо провадження державної політики у сфері промислової

власності, тобто конкретизувати обсяг повноважень суб'єктів і учасників. Також необхідно більш чітко окреслити найближчі перспективи в цій регульованій сфері.

Метою статті є вивчення способів і засобів регулювання відносин у сфері охорони прав промислової власності. Побудова сучасної, ефективної та оптимізованої державної системи охорони прав промислової власності неможлива за відсутності визначеності щодо основних засад і принципів її діяльності. Так автор має на меті запропонувати структуру та можливе наповнення державної програми охорони прав промислової власності як офіційного нормативно-правового документа.

Виклад основного матеріалу. Державна цільова програма — це комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, які спрямовані на розв'язання найважливіших проблем розвитку держави, певних галузей економіки чи адміністративно-

територіальних одиниць, здійснюються з використанням коштів Державного бюджету України та має узгоджені строки виконання, склад виконавців і ресурсне забезпечення.

Для початку окреслимо сферу дії такої державної програми. Під сферою промислової власності розуміють середовище з внутрішньою єдністю, в якому здійснюється сукупність різноманітних видів творчої, інтелектуальної діяльності людини, що охоплюють різні сфери економічного та суспільного життя, у результаті чого створюються об'єкти інтелектуальної власності (знаки для товарів і послуг, винаходи, промислові зразки, комерційні найменування, географічні зазначення тощо), права на які охороняються чинним законодавством та за своєю природою є нематеріальними.

Державні цільові програми поділяються на: загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля (далі — загальнодержавні програми) — це програми, що охоплюють усю територію держави або значну кількість її регіонів, мають тривалий період виконання та здійснюються центральними й місцевими органами виконавчої влади; інші програми, метою яких є розв'язання певних проблем розвитку економіки та суспільства, а також проблем розвитку певних галузей економіки й адміністративно-територіальних одиниць, які потребують державної підтримки.

Розробка Державної програми у сфері охорони прав промислової власності є необхідним продовженням процесу вдосконалення сфери інтелектуальної власності в Україні. Це також зумовлено необхідністю кардинальних змін, спрямованих на використання інтелектуальної власності як стратегічного ресурсу в системі формування національного багатства та підвищення конкурентоспроможності економіки нашої країни, прискорення інновацій-

ного розвитку й інтеграції України в міжнародний економічний простір.

Метою розробки державних цільових програм є сприяння реалізації державної політики у пріоритетних напрямках розвитку держави, галузей економіки й адміністративно-територіальних одиниць; забезпечення концентрації фінансових, матеріально-технічних, інших ресурсів, виробничого та науково-технічного потенціалу, а також координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій для розв'язання найважливіших проблем.

Сучасне світове співтовариство перейшло у стадію економічного розвитку, що зветься «економіка, заснована на знаннях». Тож метою державної політики в інтелектуальній сфері на середньострокову перспективу є сприяння формуванню та запровадженню сучасної моделі інтеграції інтелектуального потенціалу нації у внутрішній і світовий ринки, зважаючи як на національну специфіку процесів перетворення інтелектуального надбання на конкурентоспроможну продукцію, так і на відповідний світовий досвід. Забезпечення сталого розвитку економіки України потребує повноцінного використання наукового-технічного потенціалу в процесі технологічної модернізації економіки, спрямування його на забезпечення реальних потреб розвитку економіки нашої країни на базі інноваційної моделі.

Державна цільова програма розробляється за сукупності таких умов: існування проблеми, розв'язання якої неможливе засобами територіального чи галузевого управління та потребує державної підтримки, координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування; відповідність мети програми пріоритетним напрямкам державної політики; необхідності забезпечення міжгалузевих і міжрегіональних зв'язків технологічно пов'язаних галузей та виробництв; наявність реальної

можливості ресурсного забезпечення виконання програми.

Інтелектуальна власність має стати фундаментальним і міцним інструментом створення сприятливого середовища для творчої активності та вільної конкуренції як базових засад економічного, соціального й культурного розвитку нашої держави.

За своєю спрямованістю державні цільові програми поділяються на: економічні, що спрямовані на розв'язання комплексних галузевих і міжгалузевих проблем виробництва, підвищення його ефективності та якісних характеристик, забезпечення ресурсозбереження, створення нових виробництв, розвиток виробничої кооперації; наукові, метою яких є забезпечення виконання фундаментальних досліджень у галузі природничих, суспільних і технічних наук; науково-технічні, що розробляються для розв'язання найважливіших науково-технічних проблем, створення принципово нових технологій, засобів виробництва, матеріалів, іншої наукомісткої та конкурентоспроможної продукції; соціальні, що передбачають розв'язання проблем підвищення рівня та якості життя, проблем безробіття, посилення соціального захисту населення, поліпшення умов праці, розвиток охорони здоров'я та освіти; національно-культурні, спрямовані на розв'язання проблем національно-культурного розвитку, збереження національно-культурної спадщини, задоволення інтелектуальних і духовних потреб людини; екологічні, метою яких є здійснення загальнодержавних природоохоронних заходів, запобігання катастрофам екологічного характеру та ліквідація їхніх наслідків; оборонні, що розробляються з метою посилення обороноздатності держави; правоохоронні, спрямовані на забезпечення правоохоронної діяльності, боротьби із злочинністю та державної безпеки.

Державні цільові програми можуть бути спрямовані на розв'язання інших проблем, зокрема й регіональ-

ного розвитку, що мають державне значення.

Стратегічні напрями розвитку регулювання відносин у сфері промислової власності: удосконалення нормативної бази в сфері інтелектуальної власності; удосконалення механізмів державного управління сферою інтелектуальної власності, подальший розвиток інституційної бази національної системи інтелектуальної власності; покращення механізмів набуття правової охорони інтелектуальної власності; розвиток системи стимулювання у сфері інтелектуальної власності; удосконалення системи захисту прав інтелектуальної власності, створення ефективних механізмів запобігання контрафакції та піратству й боротьба з ними; підвищення в суспільстві рівня обізнаності та культури у сфері інтелектуальної власності; підвищення рівня освіти та професійного рівня в сфері інтелектуальної власності; розвиток міжнародної, регіональної та двосторонньої співпраці у сфері інтелектуальної власності й гармонійне інтегрування України в європейський і міжнародний інтелектуальний простір; забезпечення високого рівня інтелектуальної безпеки для надійного розвитку та збереження українського інтелектуального потенціалу; вирішення питань утилізації чи ліквідації виробів, у яких реалізовані об'єкти інтелектуальної власності, після їх використання задля часткового розв'язання екологічних проблем.

Питання, яким необхідно приділити особливу увагу при розробці державної програми у сфері промислової власності: вдосконалення правового й організаційного забезпечення передавання знань в наукових установах і вищих навчальних закладах в Україні; налагодження функціонування й діяльності відділів з охорони інтелектуальної власності та трансферу технологій в університетах і на підприємствах; відкритого доступу до наукових публікацій; укладання контрактів з підприємствами тощо.

Заходи, завдання та показники державних цільових програм: враховуються під час складення проекту державного бюджету України на відповідний рік шляхом визначення головними розпорядниками бюджетних коштів обсягів видатків на їх реалізацію у складі бюджетних програм і включення центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики, відповідних бюджетних запитів до пропозицій проекту державного бюджету України.

Основними стадіями розробки та виконання державної цільової програми є: ініціювання розробки державної цільової програми, розробка та громадське обговорення концепції програми; схвалення концепції програми та прийняття рішення щодо розробки проекту програми, визначення державного замовника та строків розробки; розробка проекту програми — визначення заходів і завдань, які пропонуються для включення до неї, а також обсягів і джерел фінансування; державна експертиза проекту програми; погодження та затвердження програми; проведення конкурсного відбору виконавців заходів і завдань програми; організація виконання заходів та завдань програми, здійснення контролю за їх виконанням; підготовка й оцінка щорічних звітів про результати виконання програми, а в разі потреби — проміжних звітів; підготовка й опублікування в офіційних друкованих виданнях заключного звіту про результати виконання програми.

Проект концепції державної цільової програми має містити: визначення проблеми, на розв'язання якої спрямована програма; аналіз причин виникнення проблеми й обґрунтування необхідності її розв'язання шляхом розробки та виконання програми; визначення мети програми; визначення, порівняльний аналіз можливих варіантів розв'язання проблеми й обґрунтування оптимального варіанта; визначення на основі оптимального варіанта шляхів і засобів розв'язання проблеми, строків виконан-

ня програми; оцінку очікуваних результатів виконання програми, зокрема економічних, соціальних, екологічних, та визначення її ефективності; оцінку фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів, необхідних для виконання програми.

Проект концепції державної цільової програми публікується в офіційних засобах масової інформації для громадського обговорення.

Проект державної цільової програми розробляється на основі прогнозів економічного та соціального розвитку України, прогнозів розвитку певних галузей економіки на середньостроковий період схваленої концепції державним замовником або визначеним ним відповідно до законодавства розробником.

І. Беззуб узагальнює, що в сучасному економічному середовищі, заснованому на знаннях, інтелектуальна власність є тією рушійною силою, котра сприятиме розвитку економіки України й виходу на світовий ринок поряд з провідними державами, буде гарантією економічної, політичної та соціальної безпеки. Україні необхідно скористатися досвідом високорозвинених країн і йти шляхом використання потенціалу інтелектуальної власності. Основний недолік сучасної ситуації в Україні — відсутність національної стратегії розвитку, спрямованої на розв'язання актуальних соціально-економічних проблем на основі формування економіки знань і переходу до освітнього суспільства. При цьому ефективна національна стратегія має опиратися не на будь-які економічні чинники й механізми, а покласти в основу стратегічного розвитку саме ті ресурси, що є актуальними та відкривають можливість випереджального зростання виробництва як основи людського розвитку й забезпечення коеволюції людини та природи. Упровадження Національної стратегії сприятиме подальшому розвитку та функціонуванню Національної системи інтелектуальної власності на якісно новому рівні та приведе до розвитку економіки України на базі інноваційної

моделі, збереження й розвитку інтелектуального потенціалу нації, інтеграції України до світового співтовариства як його повноправного члена, покращення міжнародного іміджу України та її інвестиційної привабливості [1]. Але навіть за умови створення оптимальної Національної стратегії у досліджуваній сфері, необхідний наступний більш конкретизований програмний документ. Саме він зможе закласти необхідні механізми для впровадження високих ідей в економіку країни.

Питання поширення знань про інтелектуальну власність є актуальними для України, що пов'язано із сучасною ситуацією щодо захисту та дотримання прав інтелектуальної власності та проблемами, що інколи виникають унаслідок недостатнього рівня знань і низького рівня культури за цим напрямом у суспільстві. Серед них — не завжди ефективно застосування механізмів охорони, захисту та дотримання прав інтелектуальної власності; досить високий рівень контрафакції та піратства, зокрема й широке використання неліцензійних комп'ютерних програм; значна кількість випадків недобросовісної конкуренції із залученням прав інтелектуальної власності; не завжди добросовісне подання заявок на реєстрацію об'єктів інтелектуальної власності; недостатнє освоєння об'єктів інтелектуальної власності, особливо впровадження винаходів у межах інноваційного процесу; низька активність ділових кіл щодо залучення наявного в країні потенціалу інтелектуальної власності тощо.

Висновки. Незважаючи на суттєві успіхи, Україна продовжує стикатися з низкою проблем у сфері інтелектуальної власності: ще досить високий рівень піратства й обігу контрафактної продукції, що становить загрозу для економіки держави та підвищує ризики для здоров'я населення; невирішеність питання порушення прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет; недостатньо високий рівень культури й обі-

знаності населення у сфері інтелектуальної власності.

В Україні склалася ситуація, що характеризується недостатнім рівнем комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, унаслідок чого гальмується розвиток високотехнологічних і економічно важливих для України та її майбутнього галузей народного господарства.

Одним з основних напрямів зовнішньої політики нашої держави є її інтеграція як повноправного члена в світове та європейське економічне й культурне співтовариства. Важливою складовою цього процесу в Україні є створення максимально сприятливих правових, організаційних та економічних умов для юридичних і фізичних осіб щодо набуття, здійснення й захисту прав інтелектуальної власності.

Актуальною є проблема недобросовісного набуття прав на знаки для товарів і послуг, коли заявки подаються задля подальшого зловживання такими правами та перешкоджання здійсненню господарської діяльності дійсними виробниками та доступу на ринок України оригінальної продукції.

Держава має опікуватися також питанням створення необхідних умов для збереження та зміцнення свого інтелектуального потенціалу, а також для пошуку шляхів його якісного розвитку.

В Україні, як і в усьому сучасному світі, є проблема утилізації матеріального носія, в якому реалізований об'єкт (об'єкти) інтелектуальної власності. Необхідність утилізації матеріального носія, в якому реалізований об'єкт (об'єкти) інтелектуальної власності, зумовлюється, передусім, екологічними проблемами забруднення: пластмасові вироби: пляшки, кульки, побутові прилади й деталі від них та ін.; металеві вироби: використані труби, деталі автотракторної техніки й інші металовироби; скляні вироби, гумові вироби, різноманітні вироби хімічного походження та тощо.

Визначивши мету та відповідно до пріоритетних завдань економічного розвитку нашої держави, автор сформулював такі основні положення, що їх має містити державна цільова програма у сфері охорони прав промислової власності:

- удосконалення нормативної основи у сфері охорони прав промислової власності;
- удосконалення механізмів державного управління сферою промислової власності, але здійснення суто інституціональних змін є недостатнім;
- покращення механізмів набуття правової охорони промислової власності, особливу увагу варто приділити прискоренню термінів проведення офіційних перевірок експертиз;
- розвиток системи стимулювання творчої та винахідницької діяльності у сфері інтелектуальної власності;
- підвищення в суспільстві рівня обізнаності та культури у сфері інтелектуальної власності шляхом проведення необхідних заходів;
- підвищення рівня освіти та професійного рівня у сфері інтелектуальної власності;
- розвиток міжнародної, регіональної та двосторонньої співпраці у сфері інтелектуальної власності та гармонійне інтегрування України в європейський і міжнародний інтелектуальний простір;
- забезпечення високого рівня інтелектуальної безпеки для надійного розвитку та збереження українського інтелектуального потенціалу;
- системне вирішення питань утилізації чи ліквідації виробів, в яких реалізовані об'єкти інтелектуальної власності, після їх використання задля часткового розв'язання екологічних проблем забруднення. ♦

Список використаних джерел / List of references

1. Беззуб І. Національна стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності: оцінки експертів.
URL: http://www.nbviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=597:intelektualna-vasnist-2&catid=71&Itemid=382.
2. Про державні цільові програми: Закон України від 18.03.2004 року // Відомості Верховної Ради України від 18.06.2004. 2004 р. № 25. Ст. 352.
3. Національна стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні на період до 2020 року. URL: www.uipv.org.
4. Баян А. Пропозиції до концептуальних засад стратегії розвитку інтелектуальної власності в Україні // Інтелектуальна власність. 2014. 10. С. 19–24.

1. Bezzub I. Natsionalna stratehiia rozvytku sfery intelektualnoi vlasnosti: otsinky ekspertiv.
URL: http://www.nbviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=597:intelektualna-vasnist-2&catid=71&Itemid=382.
2. Pro derzhavni tsilovi prohramy: Zakon Ukrainy vid 18.03.2004 roku // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 18.06.2004. 2004 r. № 25. St. 352.
3. Natsionalna stratehiia rozvytku sfery intelektualnoi vlasnosti v Ukraini na period do 2020 roku. URL www.uipv.org.
4. Balian A. Propozytsii do kontseptualnykh zasad stratehii rozvytku intelektualnoi vlasnosti v Ukraini // Intelektualna vlasnist. 2014. 10. S. 19–24.

Надійшла до редакції 25.06.2018 року

Чомахашвілі Е. Государственная программа как системным документ в сфере охраны прав промышленной собственности. Стаття посвящена изучению способов регулирования отношений в сфере охраны прав промышленной собственности. Построение современной, эффективной и оптимизированной государственной системы охраны прав промышленной собственности невозможно при отсутствии определенности основополагающих основ и принципов ее деятельности. Предложена структура и возможное наполнение государственной программы охраны прав промышленной собственности как официального нормативно-правового документа.

Ключевые слова: промышленная собственность, интеллектуальная собственность, охрана прав, государственная программа

Chomakhashvili O. State program as a system document in the field of protection of industrial property rights. As the sphere of industrial property is known the environment with an internal unity in which a set of various types of creative and intellectual activity of a person are carried out, covering various spheres of economic and social life, as a result of which intellectual property objects are created (signs for goods and services, inventions, commercial names, geographical indications, etc.) whose rights are protected by the current legislation and their nature is non-material.

State targeted programs are divided into: national programs of economic, scientific, technical, social, national-cultural development, environmental protection (hereinafter — national programs) are programs that cover the entire territory of the state or a significant number of its regions, have a long-term period of implementation and are carried out by central and local executive authorities; other programs whose purpose is to solve certain problems of the development of the economy and society, as well as the problems of development of individual economic sectors and administrative-territorial units requiring state support.

The development of the State Program in the field of industrial property rights protection is the necessary continuation of the process of improving the intellectual property sphere in Ukraine. This is also due to the need for radical changes aimed to the use of the intellectual property as a strategic source in the system of forming national wealth and improving the competitiveness of the country's economy, accelerating innovative development and integrating Ukraine into the international economic space.

The aim of developing state targeted programs is to promote the implementation of state policy in the priority areas of the development of the state, individual economic sectors and administrative-territorial units; ensuring the concentration of financial, material-technical, other sources, production and scientific-technical potential, as well as coordinating the activities of central and local executive authorities, enterprises, institutions and organizations for resolving critical issues.

The modern world community has passed to the stage of economic development called «knowledge-based economy». Therefore, the main goal of state policy in the intellectual sphere for the medium term is to promote the formation and implementation of a modern model of integrating the nation's intellectual potential into the domestic and world markets, taking into account both the national specifics of the processes of transforming intellectual property into competitive products, and the cor-

responding world experience. Ensuring the sustainable development of the Ukrainian economy requires a full-fledged use of scientific and technical potential in the process of modernization of the economy, directing it to meet the real needs of the country's economic development on the basis of an innovative model.

Intellectual property should become a fundamental and strong instrument for creating the conducive environment for creative activity and free competition, as the basic bases for the economic, social and cultural development of our state.

The issue that should be given special attention during the development of the state program in the field of industrial property: improving the legal and organizational support for the transfer of knowledge in scientific institutions and higher education institutions in Ukraine; the establishment of the functioning and activity of the departments for the protection of intellectual property and the transfer of technology in universities and enterprises; open access to scientific publications; signing the contracts with enterprises, etc.

Keywords: industrial property, intellectual property, protection of rights, state program

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРОМИСЛОВОГО ЗРАЗКА ДЛЯ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

Василіса Писева,

*завідувач лабораторії біоетики і біобезпеки
НДІ інтелектуальної власності НАПрН України*

Стаття присвячена аналізу використання промислового зразка як об'єкта промислової власності у фармацевтичній галузі, а саме для лікарських засобів. При характеристиці промислового зразка для лікарських засобів, автор зазначає, що саме може бути безпосереднім об'єктом правової охорони та наводить приклади практичного використання. Також автор приділяє увагу ролі індивідуалізованого художнього рішення для лікарського засобу як дієвого механізму боротьби з контрафактним товаром.

Ключові слова: інтелектуальна власність, промисловий зразок, лікарський засіб, патент, форма лікарського засобу

Промисловий зразок як об'єкт права інтелектуальної власності відповідно до чинного Закону України «Про охорону прав на промисловий зразок» визначається як результат творчої діяльності людини в галузі художнього конструювання [1].

Так, результат творчої діяльності людини в галузі художнього конструювання в лікарських засобах знаходить відображення в декількох варіантах, зокрема: у дизайнерському зовнішньому вираженні таблетованої форми лікарського засобу; у формі ампули ін'єкційного лікарського засобу; у формі пакування лікарського засобу.

Для прикладу, патент на промисловий зразок Канади № 103771 та США № D0501252 фармацевтичної компанії Duchesnay охороняє нанесене на фармацевтичний лікарський засіб для лікування ранкової недуги у вагітних жінок (ранкової нудоти) Diclectin форму орнаменту, зображення карти-

ну вагітної жінки на поверхні таблетки [2; 3].

Зважаючи на те, що фармацевтичний ринок, є передусім орієнтованою сферою господарської діяльності, а також беручи до уваги, що в переважній більшості випадків споживач такого товару є добре обізнаним з активною речовиною у складі відповідного лікарського засобу та його терапевтичною дією, що пропонується до продажу кількома виробниками, одним з вирішальних чинників, які впливають на вибір споживача придбати саме певний товар, є його естетична привабливість.

Так, метою дослідження промислового зразка як об'єкта промислової власності, що застосовується для правової охорони художнього рішення лікарського засобу, є визначення правових особливостей отримання такої правової охорони та її кореляція з державними реєстра-

ційними процедурами, що є необхідними для виведення лікарського засобу на ринок та встановлення зв'язку з отриманням конкурентної переваги на ринку однорідних товарів, а також додатковий захист від контрафакту.

Завданням цього дослідження є встановлення переваг отримання правової охорони у формі промислового зразка для лікарського засобу та визначення процедурних особливостей.

Промисловий зразок як дієвий правовий механізм для забезпечення маркетингової переваги на фармацевтичному ринку. За загальною практикою, для забезпечення ефективного введення лікарського засобу в комерційне середовище та завоювання прихильності широкого кола споживачів фармацевтичні виробники звертаються до відповідного фармацевтичного маркетингового супроводу.

Так, З. Мнушко та Н. Дихтярева зазначають, що специфіка фармацевтичного маркетингу визначається специфікою товару й особливостями фармацевтичного ринку загалом [4].

Своєю чергою, особливості лікарських засобів визначаються їхніми споживчими властивостями, а саме ефективністю; відповідністю якості вимогам; безпекою; силою дії; вартістю лікування за добу чи вартістю курсу лікування; швидкістю настання ефекту; тривалістю фармакологічної дії; режимом дозування; можливістю застосування особливими групами хворих (діти, люди похилого віку та ін.); зручністю вживання; доступністю [6].

Як доречно зазначає О. Левицька, за визначенням відомого американського маркетинголога Ф. Котлера, продукт — це все, що задовольняє потребу та пропонується ринком з метою привернення уваги, використання і споживання. Крім того, продукт розглядається як вміщена в упаковку послуга для розв'язання певної проблеми. Це підтверджується і словами Ч. Ревсона, засновника косметичної компанії «Ревлон», який стверджував, що «на фабриці ми робимо

косметику; в магазині ми продаємо надію». Адаптувавши вислів Ч. Ревсона до фармації, можна сказати, що на фармацевтичному підприємстві виготовляються ліки, а в аптеці реалізується надія [6].

За твердження Б. Громовик, фармацевтичний маркетинг, як один із специфічних варіантів маркетингу споживчих товарів спрямований на споживача, позаяк вихідною ідеєю є ідея людських потреб. Їх задоволення пов'язане з необхідністю забезпечення нормального самопочуття, та збереження здоров'я, що, своєю чергою забезпечує високу рентабельність такого товару незалежно від економічних і політичних факторів.

Беручи до уваги соціальну важливість лікарських засобів, як споживчого товару, маркетинг у сфері їх виробництва та збуту має чимало державних обмежень, соціальних правил і правових розпоряджень.

В умовах високого рівня конкуренції виробників на ринку фармацевтичних засобів регуляторні державні обмеження є гарантом дотримання належної якості лікарського засобу та слідування правилам реклами для лікарських засобів, проте основна роль належить механізмам, які забезпечують монополію прав на певний період часу для виробника та загальну привабливість товару, особливо щодо лікарських засобів безрецептурного, вільного продажу.

Саме тому останніми роками фармацевтичні компанії все частіше звертаються до креативного, творчого рішення зовнішнього вигляду лікарських засобів, для привернення уваги споживача та створення найкращої комерційної пропозиції, що потребує максимального правового захисту від копіювання та вільного використання.

Так, належну правову охорону для таких нестандартних художніх рішень для зовнішньої форми лікарського засобу та його пакування можливо отримати, захистивши результат

інтелектуальної діяльності у формі промислового зразка.

Особливості правової охорони промислового зразка для лікарських засобів. За загальним правилом, патент на промисловий зразок засвідчує правову охорону для унікальних візуальних форм вираження товару та надає виключне право патенто-власнику на його використання й автоматичну заборону будь-якій третій особі без дозволу правовласника використовувати ідентичний або схожий до ступеня змішування дизайн для лікарського засобу.

Відповідно до чинного Закону України «Про охорону прав на промисловий зразок» об'єктом промислового зразка може бути форма, малюнок або розфарбування чи їх поєднання, що визначають зовнішній вигляд промислового виробу та призначені для задоволення естетичних і ергономічних потреб.

Як влучно підкреслює А. Максліс, промисловий зразок відіграє роль, так званого, торговельного одягу для фармацевтичної продукції [7]. Так, форма таблетки та капсули, конструкція поверхні таблетки й інші дизайнерські форми є безпосереднім предметом захисту промислового зразка.

Прикладом використання нетипового рішення таблетки лікарського засобу є дизайн Aspirin Delayed-Release («Аспірин серцева таблетка»), який успішно використовує американська фармацевтична компанія Time Cap Laboratories Inc. та який полягає в тому, що округла форма таблетки з одного боку містить об'ємну випуклу форму художнього зображення серця [8].

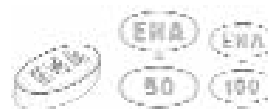

Так, творча думка щодо дизайнерського конструювання таблетованого лікарського засобу у символічній формі захворювання, котре вони покликані лікувати чи органу на який діють, як-то серце, нирка, печінка тощо, обмежується

технологічними можливостями виготовлення бажаної форми та законодавчими нормами.

Зокрема, відповідно до п. 1 ст. 5 зазначеного Закону правова охорона надається промислового зразку, що не суперечить публічному порядку, принципам гуманності та моралі й відповідає умовам патентоспроможності [1].

Іншим прикладом використання правової охорони промислового зразка для лікарського засобу є патент США на промисловий зразок № D0813372,

який охороняє таблетовану форму лікарського засобу, що містить скорочене найменування діючої речовини з одного боку овальної форми таблетки та кількість у міліграмах — з другого, патент належить компанії Celgene Corporation (Summit, NJ US)[9].

Варто зазначити, що патент на промисловий зразок надає його власникові комплекс виключних майнових прав, що забезпечують строкову монополію прав для правовласника на ринку, яка діє протягом чинності патенту (в Україні цей строк становить 15 років).

Утім доцільно наголосити, що лікарський засіб є досить специфічним об'єктом правової охорони з погляду права інтелектуальної власності. Так, специфіка цього об'єкта зумовлена тим, що далеко не кожне художнє, творче рішення зовнішнього вигляду таблетованої форми лікарського засобу може бути реально втілене при його виробництві.

Також увагу варто звернути на те, що виробництво таблетованої форми лікарського засобу здійснюється переважно шляхом змішування та подальшого пресування складових частин такого лікарського засобу. Для створення «тиражу» лікарського засобу використовують одну пресувальну машину, що задовіль-

няє потребу виробника для більшості таблетованих форм.

Проте у випадку виробництва таблетованого лікарського засобу з використання особливих індивідуалізованих позначень на поверхні лікарського засобу логічним видається потреба створити ексклюзивну лінію виробництва з індивідуальним обладнанням.

Окрім того, використання індивідуалізаційних дизайнерських, художніх рішень для лікарських засобів і охорона їх у формі промислового зразка не лише забезпечує монополію виробника та додаткову увагу споживача, що спонукає його до придбання саме цього лікарського засобу, який не лише є безпечним, ефективним і таким, що забезпечує досягнення бажаного терапевтичного ефекту, але й забезпечує додаткову охорону від фальсифікації.

Очевидним видається, що для фальсифікування лікарського засобу, котрий містить додаткові індивідуалізаційні характеристики, як-то малюнок з одого боку чи нетипова форма, необхідно додаткове обладнання, яке не буде закуповувати особа-порушник через його високу вартість і неможливість подальшого використання для інших лікарських засобів.

Отже промисловий зразок для таблетованої форми лікарського засобу є гарантованим захистом від фальсифікату, надає монопольне право на використання охоронюваного дизайну лікарського засобу протягом строку дії патенту, а також забезпечує портфель об'єктів інтелектуальної власності для фармацевтичного виробника та торговельну привабливість для відомого лікарського засобу через нетипову форму чи інше художнє рішення.

Щодо пакування як об'єкта правової охорони промислового зразка, вважаємо доцільним зазначити таке. Пакування лікарського засобу як об'єкт промислового зразка відображене в безпосередній геометричній формі такого пакування, композиційному розміщенні елементів на пакуванні, що і забез-

печують естетичні й ергономічні потреби споживача.

Доцільно зазначити, що поруч з технологічними особливостями виробництва лікарських засобів і правовими обмеженнями надання правової охорони у форматі промислового зразку у фармацевтичній галузі, важливим моментом є те, що охоронювана форма, малюнок, чи розфарбування чи їх поєднання, що визначають зовнішній вигляд промислового виробу, обов'язково зазначаються в реєстраційних матеріалах лікарського засобу.

Тож при зміні форми лікарського засобу з позиції його естетичного й ергономічного вираження чи зміні його пакування, відповідно до чинного законодавства України, такі зміни підлягають обов'язковій перереєстрації [10].

Водночас, разом з комерційними та маркетинговими привілеگیями, фармацевтична компанія, яка використовує нестандартні художні рішення для лікарських засобів та їх пакування, додатково забезпечує свою продукцію індивідуальними маркерами оригінальності, завдяки чому зменшується ризик контрафакту такої продукції, зокрема, через складність виробництва.

Результати дослідження та їх обговорення. Тож в умовах конкурентного ринку фармацевтичних препаратів забезпечити максимально позитивний результат для фармацевтичного виробника можливо, використовуючи комплексний захист результатів інтелектуальної творчої діяльності.

Як показує практика, не завжди успіх продажу лікарського засобу залежить від його новизни чи покращеної ефективності та терапевтичної дії, що теоретично можуть бути об'єктом правової охорони винаходу та надавати монопольне право на виробництво і продаж такого лікарського засобу. Досить часто добревідомі лікарські засоби, проходячи, так званій, ребрендинг виробника, отримують нову геометричну форму випуску чи дизайнерське рішення, що

призводить до нового етапу ринкового життя такого лікарського засобу.

Свою чергою, для забезпечення належної правової охорони результату творчої діяльності традиційно використовують об'єкт права інтелектуальної власності — промисловий зразок, і щодо лікарського засобу також.

Висновки. За результатами проведеного аналізу використання промисло-

вого зразка для лікарського засобу можна дійти висновку, що правова охорона промислового зразка забезпечує надійний захист індивідуалізаційних ознак зовнішньої форми лікарських засобів та є дієвим засобом запобігання фальсифікації медикаментів. ♦

Список використаних джерел / List of references

1. Про охорону прав на промисловий зразок: Закон України від 15.12.1993 року № 3688-XII.

URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3688-12/print1443617073045289>.

2. Consumer information pr diclectin.

URL: https://www.duchesnay.com/files/pdf/diclectin_consumer.pdf.

3. Canadian Industrial Designs Database. URL: <http://www.cipo.ic.gc.ca/app/opic-cipo/id/dsgnDtls.do?appNm=103771&lang=eng&status=OK>.

4. Мнушко З. Н., Духтярева Н. М. Менеджмент и маркетинг в фармацевтии. Ч. II. Маркетинг в фармацевтии / под ред. З. Н. Мнушко. Х., 2008.

6. Прокопишин В., Сафта В., Брумэрел М. Основы фармацевтической деятельности (законодательство, организация, учет, экономика). Кишнев, 2003. <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/327/farmaceutichnij-marketing>.

6. Левицька Оксана Лікарські засоби як об'єкти фармацевтичного ринку.

URL: <http://fp.com.ua/articles/likarski-zasobi-yak-ob-yekti-farmatsevtichnogo-rinku>.

7. Matheson, Julia Anne. Trade Dress Protection: Eye Candy, Medical Marketing and Media, April 11, 2009. Accessed on March 29, 2016.

8. Time cap labs Inc. URL: <http://timecaplabs.com/analgesic.html>.

9. Global Design Database. URL: <http://www.wipo.int/designdb/en/index.jsp>.

10. Про затвердження Порядку проведення експертизи реєстраційних матеріалів на лікарські засоби, що подаються на державну реєстрацію (перереєстрацію), а також експертизи матеріалів про внесення змін до реєстраційних матеріалів протягом дії реєстраційного посвідчення: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 26.08.2005 року № 426.

URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1069-05>.

1. Pro okhoronu prav na promyslovyy zrazok: Zakon Ukrainy vid 15.12.1993 roku № 3688-XII.

URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3688-12/print1443617073045289>.

2. Consumer information pr diclectin.

URL: https://www.duchesnay.com/files/pdf/diclectin_consumer.pdf.

3. Canadian Industrial Designs Database. URL: <http://www.cipo.ic.gc.ca/app/opic-cipo/id/dsgnDtls.do?appNm=103771&lang=eng&status=OK>.

4. Mnushko Z. N., Dykhtiareva N. M. Menedzhment y marketynh v farmatsyy. Ch. II. Marketynh v farmatsyy / pod red. Z. N. Mnushko. Kh., 2008.

5. Prokopysyn V., Safta V., Brumærel M. Osnovy farmatsevticheskoj deiatelnosti (zakonodatelstvo, orhanyzatsyia, uchet, ekonomyka). Kyshenev, 2003.

- URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/327/farmaceutichnij-marketing>.
6. Levytska Oksana Likarski zasoby yak obiekty farmatsevtichnoho rynku.
URL: <http://fp.com.ua/articles/likarski-zasobi-yak-ob-yekti-farmatsevtichnogo-rinku>.
7. Matheson, Julia Anne. Trade Dress Protection: Eye Candy, Medical Marketing and Media, April 11, 2009. Accessed on March 29, 2016.
8. Time cap labs Inc. URL: <http://timecaplabs.com/analgesic.html>.
9. Global Design Database. URL: <http://www.wipo.int/designdb/en/index.jsp>.
10. Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia ekspertyzy reiestratsiinykh materialiv na likarski zasoby, shcho podaiutsia na derzhavnu reiestratsiiu (perereiestratsiiu), a takozh ekspertyzy materialiv pro vnesennia zmin do reiestratsiinykh materialiv protihakom dii reiestratsiinoho posvidchennia: Nakaz Ministerstva ohorony zdorovya Ukrainy vid 26.08.2005 roku № 426.
URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1069-05>.

Надійшла до редакції 02.07.2018 року

Писева В. Особенности использования промышленного образца для лекарственных средств. Статья посвящена анализу использования промышленного образца как объекта промышленной собственности в фармацевтической отрасли, а именно касаясь лекарственных средств. При характеристике промышленного образца для лекарственных средств, автор отмечает, что именно может быть непосредственным объектом охраны промышленного образца и приводит практические примеры. Также автор уделяет внимание роли индивидуализированного художественного решения для лекарственного средства как действенного механизма борьбы с контрафактным товаром.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, промышленный образец, лекарственное средство, патент, форма лекарственного средства

Pysieva V. The feature of the design patent for medicinal products (drugs). The article is devoted to an analysis of the use of design patent as an object of industrial property in the pharmaceutical industry, namely for medicinal products.

The result of creative human activity in the field of artistic design in medicinal products is reflected in several variants, in particular: in the designer's external form of the tablet form of a medicinal product; in the form of an injectable drug ampoule; in the form of packaging of the medicinal product.

Considering that the pharmaceutical market is, first of all, a socially oriented sphere of economic activity, and also, taking into account that in the vast majority of cases the consumer of such a product is well-informed about the active substance in the corresponding medicinal product and its therapeutic effect, which is offered for sale by several manufacturers, one of the decisive factors influencing the consumer's choice to buy the particular product is its aesthetic appeal.

As practice shows, the success of the sale of a medicinal product is not always due to its novelty or improved efficacy and therapeutic effect, which in theory may be the subject of a legal invention and grant a monopoly right to the manufacture and sale of such a medicinal product. Quite often, well-known drugs, undergoing the so-called re-branding of the manufacturer, receive a new geometric form of release or a design solution that leads to a new stage in the market life of such a drug.

In turn, in order to ensure the proper legal protection of the result of creative activity, the object of intellectual property right is traditionally used — a design patent including the medicinal product.

In general views the study of an design patent as an object of industrial property, which is used for the legal protection of an artistic solution of a medicinal product, is to determine the legal features of obtaining such a legal protection and its correlation with the state registration procedures necessary for the withdrawal of the medicinal product into the market and establishment of the link 's gaining a competitive advantage in the market for homogeneous goods, and additional protection against counterfeiting.

In the conditions of high level of competition in the market of pharmaceuticals, regulatory state restrictions are the guarantor of the proper quality of medicinal product and adherence to the rules of advertising for medicinal products, but the main role belongs to mechanisms that provide a monopoly of rights for a certain period of time for the manufacturer and the general attractiveness of the goods, especially in the case of prescription free medicines.

Also in this article, the author pays attention to the role of an individualized artistic solution for a drug as an effective counterfeit product.

Keywords: intellectual property, design patent, medicines (drugs), pharmaceutical, patent, individual form, counterfeit product

ВИНАХІД І КОРИСНА МОДЕЛЬ ЯК ОБ'ЄКТИ ДОГОВІРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Людмила Работягова,
*завідувач сектору патентного права
НДІ інтелектуальної власності НАПрН України*

У статті розглянуто винахід і корисну модель як об'єкти договору розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. Особлива увага приділена визначенню чинності патентних прав, обсягу прав, який надається патентом на винахід і патентом на корисну модель забезпеченню надійності правової охорони, тобто ймовірності визнання патенту недійсним повністю або частково. Показана необхідність детального дослідження предмета й об'єкта договору перед його укладенням для того, щоби зменшити ризики при його реалізації.

Ключові слова: винахід, корисна модель, об'єкт цивільного договору, обсяг правової охорони, надійність патенту, майнові права інтелектуальної власності

Договір є одним з найбільш поширених юридичних фактів, підставою виникнення, зміни чи припинення цивільних прав і обов'язків [1]. Відповідно до ч. 1 ст. 638 ЦК України, а також ч. 2 ст. 180 ГК України, договір вважається укладеним, якщо між сторонами у належній формі досягнуто згоди щодо всіх істотних умов. Істотними є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні чи є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї зі сторін має бути досягнуто згоди.

Отже, істотними умовами вважаються насамперед умови про предмет договору й ті, що названі такими за законом. Відповідно до ч. 3 ст. 180 ГК України при укладенні господарського договору сторони зобов'язані в будь-якому разі погодити предмет, ціну та строк дії договору.

Цивільний кодекс України визнає предмет договору абсолютною істотною умовою для будь-якого виду договору, проте не містить власне поняття

предмета договору, котре можливо визначити проаналізувавши норми цього Кодексу. Так, за результатами дослідження, проведеного І. Стрижачком, положення ч. 5 ст. 221; абз. 2 ч. 3 ст. 222; абз. 2 ч. 3 ст. 226; ст. 576–592 ЦК України зараховують до предмета договору майно чи майнові права. У статтях, присвячених певними видами зобов'язань, також визначено предметом договору речі, цінні папери, інше майно та майнові права (ст. 656, 718, 722 ч. 4, 760, 788, 798, 807, 812, 855, 861, 874, 959 ч. 2, 1012 ч. 1, 3, 1030, 1039 ч. 1, 1040, 1078, 1109 ч. 5, 1116), майнові інтереси (ст. 980) [2].

Згідно з ч. 3 ст. 424 ЦК України предметом договору можуть бути майнові права інтелектуальної власності, а саме: ...майнові права інтелектуальної власності можуть відповідно до закону бути вкладом до статутного капіталу юридичної особи, предметом договору застави та інших зобов'язань, а також використовуватися в інших цивільних відносинах... При цьому ч. 1

цієї статті визначено, що майновими правами інтелектуальної власності є:

- право на використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, зокрема й забороняти таке використання;
- інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Особливою правовою формою використання творів науки, літератури, мистецтва й об'єктів промислової власності є цивільно-правові договори, що їх називають договорами на розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності. Особливими ці договори є тому, що їхній об'єкт — нематеріальні блага, а саме твори науки, літератури, мистецтва, винаходи тощо. При цьому вони можуть бути об'єктом договору за умови, якщо виражені в такій об'єктивній формі, що дає змогу не тільки відтворювати, а й розмножувати їх [3].

Повною мірою це стосується й винаходу та корисної моделі. Метою запропонованої статті є дослідження винаходу та корисної моделі як об'єктів договірного регулювання. Визначення поняття винахід (*invention, erfindung*) має важливе практичне значення для будь-якої правової системи та становить значні складності, бо в ньому відбивається один з аспектів розумової діяльності людини. Так, деякі автори дають визначення поняття винаходу, акцентуючи увагу на його утилітарності. І. Хейфец трактує винахід як творче вирішення технічного завдання. Однак найбільш загальне й об'єктивне визначення сформулював І. Маміофа: «Винахід може бути визначений як нове відношення предмета до мети» [4].

На думку А. Маковського, «винахідництво, тобто віднайдення нового рішення практичних завдань, властиве нормально розвиненому людському

мозку. Винаходи є необхідними та природними продуктами людської діяльності. Отже, власне винахід належить до числа природно-технічних явищ, а не до юридичних понять. Він став юридичним поняттям лише тому, що закон став регулювати суспільні відносини, які виникають з приводу створення та використання деяких винаходів» [5].

Російський вчений А. Сергеев зазначає, що цей підхід допоміг йому по-новому поглянути на поняття винаходу. «Так цілком правомірно говорити про родові поняття винаходу як об'єктивного явища, що узагальнено можливо визначити як творче технічне рішення завдання. Винаходом може вважатися будь-який досягнутий людиною творчий результат, суть якого полягає в знаходженні конкретних технічних засобів вирішення завдання, що виникла у сфері практичної діяльності людини» [6].

Поняття корисної моделі (*utility model*) словник-довідник, підготовлений Постійним комітетом інформації у сфері промислової власності ВОІВ тлумачить таким чином: корисна модель — це об'єкт промислової власності, передбачений деякими національними законами для того, щоб охороняти «другорядні винаходи» шляхом простої реєстрації в патентному відомстві.

Однак такі «другорядні винаходи» мають важливе значення для галузей промисловості, в яких попит на ринку продукції швидко змінюється та є велика конкуренція серед виробників. Усе це зумовлює необхідність одержувати правову охорону для технічної розробки якнайшвидше. Особливо привабливою видається така охорона розробок для галузей приладобудування, оптики, електротехніки, а також для галузей, пов'язаних з механікою [7].

Законом України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 року надається спільне визначення поняття винаходу та корисної моделі. Так, згідно зі ст. 1 названого Закону винахід (корисна модель) є результатом інтелектуальної діяльності люди-

ни в будь-якій сфері технології. Не можна не погодитися з Ф. Луценко, що це визначення поняття винаходу (корисної моделі) є дуже широким, тому що всі об'єкти права інтелектуальної власності, зазначені в ч. 1 ст. 420 ЦК України, є результатом інтелектуальної діяльності людини. Крім того, жодне з визначень терміна «технологія», наведене в тлумачних словниках, енциклопедіях або інших джерелах інформації, повною мірою не придатне для визначення поняття винаходу (корисної моделі) у сфері їх правової охорони. У такій ситуації, на його думку, визначення, наведене в згаданому Законі, не вносить жодної ясності щодо того, який об'єкт права інтелектуальної власності можливо вважати винаходом (корисною моделлю), а який ні [8].

У законодавчих актах більшості держав світу немає формально-логічного визначення поняття «винахід», однак усі вони містять умови (критерії), яким повинен відповідати патентоздатний винахід. Це — новизна, винахідницький рівень (винахідницька діяльність, винахідницький крок, неочевидність), промислова придатність [9].

Так, згідно з п. 1 ст. 52 Європейської патентної конвенції (ЄПК) патенти видаються на винаходи в усіх галузях техніки, що є новими, промислово придатними і мають винахідницький рівень [10]. Вичерпний характер критеріїв означає, що жодні інші критерії (технічний прогрес, корисність тощо) не беруть до уваги при кваліфікації винаходу як патентоздатного. Зазначені критерії патентоздатності оцінюються окремо. Однак вони мають цілісний характер, тобто для визнання винаходу патентоздатним він повинен відповідати всім переліченим критеріям.

Словосполучення «в усіх галузях техніки» було введено в п. 1 ст. 52 ЄПК під час проведення Дипломатичної конференції у 2000 році та набуло чинності 13.12.2007 року. Для цілей цієї статті держави-члени ЄПК можуть вважати терміни «винахідницький рівень»

та «промислово придатний» синонімами термінів «неочевидний» і «корисний». Водночас введенням слова «техніка» в це положення законодавець підтвердив попередню практику видання патентів в Європейському патентному відомстві (ЄПВ) та судову практику апеляційних рад.

Натепер п. 1 ст. 52 (1) ЄПК відповідає § 1 ст. 27 Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угоди ТРІПС), у якому зазначено, що патенти видаються на будь-які винаходи, незалежно від того, чи є вони продуктами, чи процесами в усіх сферах технології за умови, що вони є новими, мають винахідницький рівень і є промислово придатними.

Об'єктами винаходу (корисної моделі) згідно з ч. 2 ст. 459 та ч. 2 ст. 460 ЦК України можуть бути продукт (пристрій, речовина тощо) або процес у будь-якій сфері технології. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (ч. 2 ст. 6) містить більш широкий перелік об'єктів винаходу (корисної моделі), окреме: продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізмів, культура клітин рослин і тварин тощо), процес (спосіб), а також нове застосування відомого продукту чи процесу.

Продукт як об'єкт технології — це матеріальний об'єкт як результат діяльності людини. У п. 2.3.1 Правил складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель, зареєстрованих у Міністерстві юстиції України 27.02.2001 року (далі — Правила) детально розкривається, що продуктом, зокрема, є пристрій, які взаємодіють, механізм, система (комплекс) пристроїв, споруда, виріб, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослини і тварини й інший біологічний матеріал, зокрема й трансгенна рослина та тварина.

Перераховані об'єкти винаходів (корисних моделей) характеризують людську діяльність взагалі. Вона містить такі елементи: певну потребу, на задоволен-

ня якої спрямована діяльність; предмет діяльності; дії з предметами; засоби діяльності; результат діяльності.

Варто підкреслити, що наведений у Правилах перелік об'єктів винаходів у галузі біотехнологій відповідає Директиві Європейського парламенту та Ради ЄС про правову охорону біотехнологічних винаходів від 06.06.1998 року №98/44/ЄС та Підрозділу 5 «Патенти» Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом і його державами-членами. Так, відповідно до ст. 221 зазначеної Угоди винаходи, що є новими, мають винахідницький рівень та підлягають промислому застосуванню є патентоздатними, навіть якщо вони стосуються продукту, що складається з біологічного матеріалу чи містять його, або процесу, шляхом якого біологічний матеріал виробляється, обробляється чи використовується.

Процес як об'єкт технології — це дія чи сукупність дій, виконуваних щодо продуктів та інших матеріальних об'єктів за допомогою принаймні одного продукту та спрямованих на досягнення певного технічного результату. Таким процесом, зокрема, є виготовлення, обробка, переробка продукту та контролювання його якості, перетворення речовини, енергії, даних, вимірювання параметрів, діагностування, лікування, керування процесом, який є об'єктом технології (п. 2.3.1 Правил).

Щодо об'єкта винаходу «нове застосування відомого продукту чи процесу», то такий об'єкт, як свідчить міжнародна практика та практика застосування ЄПК, розглядається як об'єкт винаходу «процес». Отож можливо дійти висновку, що сформульоване положення стосовно об'єктів винаходу, яке наводиться в Цивільному кодексі України, гармонізує вітчизняне законодавство із законодавством більшості держав світу та міжнародними угодами.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про охорону прав на винаходи і користні моделі» єдиною формою охорони винаходів і корисних моделей є патент. Па-

тент (патент на винахід, деклараційний патент на винахід, деклараційний патент на корисну модель, патент (деклараційний патент) на секретний винахід, деклараційний патент на секретну корисну модель) — охоронний документ, які засвідчує пріоритет, авторство та право власності на винахід (корисну модель).

З набранням чинності Цивільним кодексом України 01.01.2004 році відповідно до ч. 1 ст. 462 набуття права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель засвідчується патентом. Отже, в Україні видання деклараційних патентів на винахід припинилось, а деклараційний патент на корисну модель (секретну корисну модель) отримав назву «патент на корисну модель» (секретну корисну модель). Зазначені зміни не торкнулися тексту Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», оскільки нині жоден з проектів Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань інтелектуальної власності» не прийнятий парламентом. Однак відповідно до Цивільного кодексу України було приведено деякі відомчі нормативно-правові акти. Зокрема, Наказом Міністерства освіти і науки України від 26.02.2004 року № 154 були внесені зміни до Правил складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель.

Патент на винахід (корисну модель) надає його володільцю право на використання винаходу (корисної моделі), виключне право використовувати винахід (корисну модель) на свій розсуд, а також забороняти його (її) використання іншим особам без його дозволу. Володілець патенту може самостійно використовувати належний йому винахід (корисну модель) чи передавати на певних умовах право на його (її) використання іншим особам (видавати ліцензії) чи зовсім поступитися своїми правами.

Винаходи (корисні моделі), права на використання яких передаються згідно з договорами на розпорядження майнови-

ми правами інтелектуальної власності, повинні мати чітко визначений обсяг прав, який передається. Для цього кожен об'єкт винаходу (корисної моделі) повинен бути охарактеризований ознаками, визначеними Правилами. Крім того, майнові права інтелектуальної власності на ці об'єкти мають бути офіційно визнані та закріплені патентом на винахід або патентом на корисну модель, чинними на момент укладення договору. Тож перед укладенням договору сторонам необхідно детально проаналізувати чинність і надійність патенту на винахід або патенту на корисну модель. Надійність правової охорони, з одного боку, визначається обсягом правової охорони, що надається патентом, а з другого — ймовірністю визнання патенту недійсним повністю або частково.

З огляду на це, перед укладенням договору необхідно детально проаналізувати патент на винахід або патент на корисну модель, щоб отримати відповідь на кілька запитань:

1. Чи є майнові права інтелектуальної власності на ці об'єкти чинними?
2. Який обсяг правової охорони надається патентом на винахід або патентом на корисну модель?
3. Чи можливе визнання патенту недійсним повністю або частково тобто чи є надійною правова охорона об'єкта договору?

Розглянемо, яким чином сторони договору щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності можуть знайти відповіді на ці запитання.

Спочатку сторона, котрій за договором передаються права на використання об'єкта права інтелектуальної власності, має перевірити їх чинність. Необхідно пам'ятати враховувати, що охоронні документи мають певні строки чинності, зазначені в законах України. Так, строк дії патенту України на винахід становить 20 років, строк дії патенту на корисну модель — 10 років від дати подання заявки. При цьому треба пам'ятати, що дія патенту може бути припинена достроково, якщо володілець

патенту відмовиться від нього повністю або частково, у разі несплати у встановлений строк річного збору за підтримання його чинності, а також внаслідок визнання патенту недійсним повністю або частково в судовому порядку. Якщо патент визнають у судовому порядку недійсним повністю чи частково, то патент або його частина, вважаються такими, що не набрали чинності від дати публікації відомостей про видачу патенту.

Варто також пам'ятати, що чинність патенту може бути поновлена, якщо річний збір за підтримання його чинності буде сплачений протягом 12 місяців після закінчення встановленого строку. У цьому випадку розмір річного збору збільшується на 50 % від зазначеного в Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 23.12.2004 року № 1716.

Для оперативного визначення правового статусу патентів, які засвідчують майнові права інтелектуальної власності можливо використати інтерактивні безоплатні бази даних, які доступні через веб-портал Державної служби інтелектуальної власності та веб-сайта Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності» (Укрпатент), що містять офіційні відомості з Державного реєстру патентів України на винаходи, Державного реєстру патентів України на корисні моделі починаючи з 1993 року.

Крім того, інтерактивна база даних «Електронна версія акумулятивного офіційного бюлетеня «Промислова власність» містить офіційні відомості та сповіщення стосовно змін охоронних документів, внесених до державних реєстрів, зокрема, відомості про припинення чинності патентів. Важливе значення для знаходження патентів, які втратили чинність, має інформаційно-довідкова система (ІДС) «Відомості про патенти на винаходи (корисні моделі), які визнані недійсними, та патенти, які втратили

чинність», розроблена фахівцями Укрпатенту.

Вказані бази даних містять бібліографічні дані про патенти відповідно до стандарту BOIB ST.9, а також відомості, що можуть бути корисними стороні, якої передаються права на використання об'єкта права інтелектуальної власності, зокрема: наступні зміни, внесені до патенту: імені фізичної особи-володільця (володільців) або повного найменування юридичної особи-володільця (володільців) й/або адреси володільця (володільців) патенту; складу винахідників; адреси для листування; назви винаходу; зміни, пов'язаної зі зміною особи володільця (володільців) та ін.

Зазначені зміни можуть статися за період від дати видачі патенту на винахід або на корисну модель до дати укладення договору. Так, підставою для внесення відомостей до реєстру є: рішення Державної служби інтелектуальної власності України; рішення судових органів; клопотання чи заява володільця (володільців) патенту.

На клопотання будь-якої особи та надходження документа про сплату збору за подання цього клопотання Державна служба надає їй виписку з реєстру, що засвідчується підписом голови Державної служби та скріплюється печаткою Державної служби. Для запобігання визнання договору недійсним зміни до патенту повинні бути внесені до укладення договору щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності.

Обсяг правової охорони, що надається патентом, визначається формулою винаходу (корисної моделі). Тож, для того, щоб визначити обсяг правової охорони, який надається патентом на винахід (корисну модель) і передається патентоволодільцем іншій стороні за договором, необхідно проаналізувати формулу винаходу (корисної моделі). При цьому тлумачення формули повинно здійснюватися в межах опису винаходу (корисної моделі) та відповідних креслень (ч. 5 ст. 6 Закону України

«Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»).

Формула винаходу (корисної моделі) — це стисла словесна характеристика технічної суті винаходу, що містить сукупність його (її) суттєвих ознак, які достатні для досягнення зазначеного заявником технічного результату.

Під технічним результатом розуміють виявлення нових властивостей або покращення характеристик відомих властивостей об'єкта винаходу (корисної моделі), що можуть бути одержані при здійсненні винаходу (корисної моделі). Технічний результат може бути виражений, наприклад, у зменшенні чи збільшенні крутильного моменту, у зниженні чи підвищенні коефіцієнта тертя, зменшенні чи збільшенні частоти або амплітуди коливань, у зменшенні спотворень сигналу, у структурному перетворенні в процесі кристалізації, у поліпшенні контакту робочого органу із середовищем тощо. Також технічним результатом може бути одержання уперше технічних засобів певного призначення (п. 6.6.3 Правил).

Правове значення формули винаходу (корисної моделі) полягає в тому, що вона є єдиним критерієм визначення обсягу винаходу (корисної моделі), а саме сукупності об'єктів, на які поширюються права патентоволодільця. Вона дозволяє встановити факт використання чи невикористання винаходу (корисної моделі) шляхом зіставлення ознак реального конкретного об'єкта із сукупністю ознак, наведених у формулі.

Зазначення конкретної форми виконання того чи того елемента звужує обсяг правової охорони винаходу (корисної моделі). Тож, якщо можливо декілька форм виконання ознаки винаходу (корисної моделі), що дозволяють одержати один і той самий технічний результат, необхідно, щоб така ознака була охарактеризована загальним поняттям, яке виражає функцію, властивість та ін. і яке охоплює різні форми її реалізації.

Необхідно підкреслити, що в разі визнання винаходу (корисної моделі) такими, що придатні для набуття права інтелектуальної власності, наявність несуттєвих ознак у формулі винаходу (корисної моделі) не вплине на рішення про видачу патенту на винахід (корисну модель). Однак їх наявність може перешкодити встановленню факту несанкціонованого використання винаходу (корисної моделі), тобто порушення прав власника відповідного патенту [11].

Цей висновок впливає з ч. 2 ст. 28 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», відповідно до якої продукт визнається виготовленим із застосуванням запатентованого винаходу (корисної моделі) та процес, що охороняється патентом, визнається застосованим, якщо при цьому використано кожну ознаку, включену до незалежного пункту формули винаходу (корисної моделі), або ознаку, еквівалентну їй. Усе перелічене вище зумовлює необхідність детального аналізу формули винаходу (корисної моделі) перед укладенням договору.

Правова охорона, що надається патентом, може стосуватись одного винаходу чи групи винаходів, пов'язаних єдиним винахідницьким задумом (вимога єдності винаходу). При цьому група винаходів визнається пов'язаною єдиним винахідницьким задумом, якщо має місце технічний взаємозв'язок між цими винаходами, що виражається однією чи сукупністю однакових або відповідних суттєвих ознак, які визначають внесок у рівень техніки кожного із заявлених винаходів, які розглядаються в сукупності.

Вимозі єдності винаходу відповідає група винаходів, якщо патент стосується:

- винаходів, один з яких призначений для одержання (виготовлення) іншого, наприклад, пристрій або речовина та процес одержання (виготовлення) зазначеного пристрою чи речовини загалом або її частини;

- винаходів, один з яких призначений для здійснення іншого, наприклад, процес і пристрій для здійснення зазначеного процесу загалом або однієї з його дій;
- винаходів, один з яких призначений для використання іншого (в іншому), наприклад, процес або пристрій та його частина; процес і речовина, що призначена для використання в зазначеному процесі; нове застосування відомого пристрою або речовини та процес з їх новим застосуванням; нове застосування відомого пристрою чи речовини та пристрій або композиція, складовою частиною яких вони є, тощо;
- винаходів, які є об'єктами одного виду, однакового призначення та які забезпечують одержання одного й того самого технічного результату (варіанти).

Отже, патентом на групу винаходів передаються майнові права інтелектуальної власності на декілька об'єктів винаходу, кожен з яких, своєю чергою, має самостійне правове значення. Це означає, що за домовленістю сторін договору можливе передання на використання всього обсягу прав, який надається патентом або частини прав. Зазвичай, патентом на групу винаходів охороняються основні об'єкти винаходу, що використовуються для вироблення того чи того продукту, тобто сторона, котрій передає права на використання такого патенту, має більше переваг у конкурентній боротьбі та можливості захистити свою продукцію від незаконного копіювання та безкоштовного використання.

Необхідно зазначити, що патент на корисну модель відповідно до законодавства України повинен стосуватись тільки однієї корисної моделі, тобто одного продукту, процесу (способу), зокрема й нового застосування відомого продукту чи процесу. Звідси впливає, що обсяг прав, який передається патентом на корисну модель, зазвичай, значно менший, а ніж за патентом на винахід.

Необхідність обов'язкового дослідження надійності правової охорони об'єкта договору щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності зумовлена тим, що в Україні одне й те саме техніко-технологічне рішення в будь-якій сфері технологій можливо охороняти патентом на винахід або корисну модель. Патент на винахід видається за результатами кваліфікаційної експертизи (експертизи по суті) на відповідність заявленого техніко-технологічного рішення умовам придатності для набуття права інтелектуальної власності на нього, в той час як патент на корисну модель — за результатами формальної експертизи (експертизи за формальними ознаками), під час якої встановлюється належність зазначеного у заявці об'єкта до переліку об'єктів, які можуть бути визнані корисними моделями, і відповідність заявки на корисну модель та її оформлення встановленим вимогам. При цьому варто зазначити, що згідно із Законом України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» патент на корисну модель надає його володільцю такі ж самі майнові права інтелектуальної власності, як і патент на винахід.

З'ясуємо, наскільки вибір патенту на винахід або патенту на корисну модель для правової охорони техніко-технологічного рішення може підвищити або знизити ризик визнання патенту недійсним повністю або частково й таким чином самим припинити виконання договору чи погіршити умови його виконання.

З огляду на те, що при розгляді заявки щодо видачі патенту на корисну модель не проводиться кваліфікаційна експертиза, то такий патент, покладений в основу договору, призводить до підвищення ризику його виконання. По-перше, це пов'язано з тим, що патент на корисну модель протягом усього строку його чинності може бути визнаним недійсним, по-друге, продукція, що буде виготовлена в результаті реалізації договору, може виявитися не новою та не конкурентоздатною.

Якщо предметом договору є майнові права інтелектуальної власності, що охороняються патентом на корисну модель, зменшити ризик, пов'язаний з виконанням договору щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності, можливо за таких умов:

- на стадії укладення договору здійснити патентні дослідження на відповідність корисної моделі умовам патентоздатності «новизна» та «промислова придатність» відповідно до ДСТУ 3575-97 «Патентні дослідження. Основні положення і порядок проведення»;
- подати клопотання до Укрпатенту про проведення експертизи запатентованої корисної моделі на відповідність умовам патентоздатності з метою визнання патенту недійсним відповідно до ч. 2 ст. 33 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі».

Для попередньої оцінки патентоздатності корисної моделі її досліджують на відповідність умовам «промислова придатність» і «новизна». Корисна модель визнається промислово придатною, якщо її можливо використати у промисловості чи в іншій сфері діяльності. Корисна модель визнається новою, якщо вона не є частиною відомого рівня техніки. Рівень техніки — це всі відомості, що стали загальнодоступними у світі до дати подання заявки або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету (ст. 7 названого Закону).

Для оцінки рівня техніки здійснюють пошук патентної документації промислово розвинених країн, досліджують міжнародні заявки РСТ, патенти європейського та євразійського патентних відомств. Пошук проводять з ретроспективою 20 років. При цьому використовують класифікаційний індекс Міжнародної патентної класифікації (2016.01) та класифікаційний індекс класифікації Європейського патентного відомства ECLA.

Для пошуку патентної документації можливо використати безкоштовний сервер esp@cenet, який має русифікова-

ний інтерфейс і локалізується на сервері Російського патентного відомства. Натепер пошукова база даних цього сервісу містить патентну документацію 72 патентних відомств світу, європейського та євразійського патентних відомств і доступна для широкого кола користувачів. Для пошуку інформації щодо винаходів (корисних моделей), зареєстрованих в Україні, використовують бази даних, які сформовано та розміщено на веб-сайті Укрпатенту, міжнародних заявок (заявки РСТ) — на веб-сайті ВОІВ.

При дослідженні новизни корисної моделі здійснюють пошук аналогів у рівні техніки та визначають найбільш близький аналог корисної моделі — прототип. Корисна модель не визнається новою, якщо з рівня техніки виявлено об'єкт, у якому використано кожен ознаку, включену до незалежного пункту формули корисної моделі, чи ознаку, еквівалентну їй. При цьому не має значення форма представлення ознаки: словесна, математична, графічна, символічна тощо. Еквівалентними визнаються ознаки, що відрізняються формою їх утілення, але виконують ту саму функцію за тим самим принципом у той самий спосіб і при цьому сприяють досягненню технічного результату таких самих виду та якості [11]. При визначенні еквівалентності ознак беруть до уваги їхню взаємозамінність, а також той факт, що використання ознаки аналога замість відповідної ознаки корисної моделі, не змінює його властивостей.

Попередня оцінка патентоздатності корисної моделі дає можливість сторонам договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності оцінити ймовірність визнання па-

тенту недійсним і таким чином продовжити чи припинити переговори щодо укладення договору.

Потрібно згадати парадоксальну ситуацію щодо правової охорони корисної моделі. Міжнародна та вітчизняна практика свідчить, що більшість патентів на винаходи визнаються недійсними, як такі, що не відповідають умові придатності для набуття прав на винаходи — винахідницький рівень, за допомогою якого оцінюється творчий внесок винахідника в сучасний рівень техніки. Якщо законом до корисної моделі не висувається така умова, то й визнати недійсним патент на корисну модель в зв'язку з її невідповідністю цій вимозі неможливо. Це й робить патент на корисну модель більш «стійким», аніж патент на винахід, і як результат — власник патенту, що був виданий без проведення кваліфікаційної експертизи, має невинувато широкий обсяг монопольних прав за патентом і патент, який дуже важко визнати недійсним [12].

Підсумовуючи вищевикладене, можливо дійти висновок, щоби зменшити ризики при здійсненні договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності сторона, якій за договором передаються права на використання винаходу (корисної моделі), повинна детально дослідити предмет і об'єкт договору, зокрема: чинність і обсяг прав, які передаються за договором; імовірність визнання патенту недійсним повністю або частково, що спричинить визнання недійсним договору. ♦

Список використаних джерел / List of references

1. *Енциклопедія цивільного права України / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; відп. ред. Я. М. Шевченко. К.: Ін Юре, 2009. 952 с.*
2. *Стрижак І. В. Проблема визначення поняття «предмет договору» // Вісник Академії митної служби України. Сер.: Право. 2010. № 2. С. 124–129.
URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsup_2010_2\(5\)_22](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsup_2010_2(5)_22).*

3. Цивільне право України. Особлива частина: підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 3-тє. К.: Юрінком Інтер, 2010. 1176 с.
  4. Богатых Е. А., Левченко В. И. Патентное право капиталистических и развивающихся государств. М.: Юрид. лит., 1978. 200 с.
  5. Маковский А. Л. Об интеллектуальных правах // Актуальные вопросы российского частного права: сб. статей, посвященных 80-летию со дня рождения проф. В. А. Дозорцева. М.: Статут, 2008. С. 7–14.
  6. Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации. М.: Теис, 1996. 704 с.
  7. Правове забезпечення сфери інтелектуальної власності в Україні в контексті європейської інтеграції: концептуальні засади: монографія / за наук. ред. О. П. Орлюк; кол. авторів: В. С. Дроб'язко, А. В. Міндрул, О. О. Тверезенко та ін. К.: Лазурит-Поліграф, 2010. 464 с.
  8. Луценко Ф. Сучасний погляд на проблему визначення патентоздатних об'єктів в Україні // Інтелектуальна власність. 2014. № 3. С. 31–38.
  9. Андросчук Г. А., Работягова Л. И. Патентное право: правовая охрана изобретений. К.: МАУП, 2001. 232 с.
  10. Конвенция о выдаче европейских патентов (Европейская патентная конвенция). URL: www.rupto.ru/rupto/nfile/e6280dce.../exhibition_corr_ormatted.pdf.
  11. Методичні рекомендації з окремих питань проведення експертизи заявки на винахід (корисну модель), затверджені наказом ДП «УППВ» від 07.04.2014 року № 91. URL: http://www.uipv.org/i_upload/file/METOD-2014-INVENTIONS.pdf.
  12. Работягова Л. И. Патент на корисну модель: забезпечення балансу прав // Теорія та практика інтелектуальної власності. 2006. № 5. С. 19–33.
-
1. Entsiklopediia tsyvilnoho prava Ukrainy / In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy; vidp. red. Ya. M. Shevchenko. K.: In Yure, 2009. 952 s.
  2. Stryzhak I. V. Problema vyznachennia poniattia «predmet dohovoru» // Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Ser.: Pravo. 2010. № 2. S. 124–129. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsup_2010_2\(5\)_22](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsup_2010_2(5)_22).
  3. Tsyvilne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna: pidruchnyk / za red. O. V. Dzery, N. S. Kuznetsovoi, R. A. Maidanyka. 3-tie. K.: Yurinkom Inter, 2010. 1176 s.
  4. Bohatykh E. A., Levchenko V. Y. Patentnoe pravo kapytalystycheskykh y razvyvaiushchykhosudarstv. M.: Yuryd. lit., 1978. 200 s.
  5. Makovskyi A. L. Ob yntellektualnykh pravakh // Aktualniee voprosy rossyiskoho chastnogo prava: sb. statei, posviashchennykh 80-letyiu so dnia rozhdnyia prof. V. A. Dozortseva. M.: Statut, 2008. S. 7–14.
  6. Serheev A. P. Pravo yntellektualnoi sobstvennosti v Rossyiskoi Federatsyy. M.: Teys, 1996. 704 s.
  7. Pravove zabezpechennia sfery intelektualnoi vlasnosti v Ukraini v konteksti Yevropeiskoi intehtratsii: kontseptualni zasady: monohrafiia / za nauk.red. O. P. Orliuk; kol. avtoriv: V. S. Drobiazko, A. V. Mindrul, O. O. Tverezenko ta in. K.: Lazuryt-Polihraf, 2010. 464 s.
  8. Lutsenko F. Suchasnyi pohliad na problemu vyznachennia patentozdatnykhobiektiv v Ukraini // Intelektualna vlasnist. 2014. №3. S. 31–38.
  9. Androshchuk H. A., Rabotiahova L. Y. Patentnoe pravo: pravovaia okhrana yzobretenyi. K.: MAUP, 2001. 232 s.
  10. Konventsiya o vydache evropeyskykh patentov (Evropeiskaia patentnaia konventsiya). URL: www.rupto.ru/rupto/nfile/e6280dce.../exhibition_corr_ormatted.pdf.

11. *Metodychni rekomendatsii z okremykh pytan provedennia ekspertyzy zaiavky na vynakhid (korysnu model), zatverdzeni nakazom DP «UIPV» vid 07.04.2014 roky № 91. URL: http://www.uipv.org/i_upload/file/METOD-2014-INVENTIONS.pdf.*

12. *Rabotiahova L. I. Patent na korysnu model: zabezpechennia balansu prav // Teoriia ta praktyka intelektualnoivlasnosti. 2006. № 5. S. 19–33.*

Надійшла до редакції 26.06.2018 року

Работягова Л. Изобретение и полезная модель как объекты договорного регулирования. В статье рассмотрены изобретение и полезная модель как объекты договора по распоряжению имущественными правами интеллектуальной собственности. Особое внимание уделено установлению действительности патентных прав, объема прав, предоставляемого патентом на изобретение и патентом на полезную модель, обеспечению надежности правовой охраны, то есть вероятности признания патента недействительным полностью или частично. Показана необходимость детального исследования предмета и объекта договора перед его заключением для того, чтобы уменьшить риски при его реализации.

Ключевые слова: изобретения, полезные модели, объект гражданского договора, объем правовой охраны, надежность патента, имущественные права интеллектуальной собственности

Rabotiagova L. The invention and utility model as a contractual regulation. The article describes the invention and utility model as the object of the contract on the order of intellectual property rights. Particular attention is given to establishing the validity of patent rights, the scope of rights conferred by the patent for invention and utility model patents, the probability of recognition of the patent invalid in whole or in part. The necessity of a detailed study of the subject and object of the contract is shown before the conclusion of the agreement to reduce the risks associated with its implementation.

Key words: inventions, utility models, object of civil contract, scope of legal protection, reliability of patent, intellectual property rights

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ОБОРОННІЙ СФЕРІ*

Олександр Зайківський,
*старший науковий співробітник НДІ інтелектуальної
власності НАПрН України*

Розглянуто можливі порушення прав інтелектуальної власності в оборонній сфері та відповідальність за їх вчинення. Проаналізовано законодавство України, що регулює діяльність, пов'язану з розробкою озброєння та військової техніки, а також здійсненням міжнародного військово-технічного співробітництва, стосовно забезпечення охорони інтелектуальної власності. Зазначено важливість охорони інтелектуальної власності та необхідність удосконалення законодавства щодо врегулювання питань охорони інтелектуальної власності в оборонній сфері.

Ключові слова: інтелектуальна власність, оборонна сфера, об'єкти права інтелектуальної власності, порушення прав інтелектуальної власності, озброєння та військова техніка, військово-технічне співробітництво

Яка ж відповідальність передбачена законодавством України за такі порушення?

Кодекс України про адміністративні правопорушення [3] визначає, що «порушення чи невиконання зобов'язань щодо колективного договору, угоди особами, які представляють власників або уповноважені ними органи чи профспілки або інші уповноважені трудовим колективом органи, чи представниками трудових колективів — тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Кримінальний кодекс України [4] теж містить положення щодо відповідальності за порушення угоди про

працю (колективного договору): «Грубе порушення угоди про працю службовою особою підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, а також окремим громадянином або уповноваженою ними особою шляхом обману чи зловживання довірою або примусом до виконання роботи, не обумовленої угодою, — карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися

Олександр Оністрат,
*старший науковий співробітник НДІ інтелектуальної
власності НАПрН України, кандидат технічних наук,
старший науковий співробітник*

* Продовження. Початок у попередньому номері.

певною діяльністю на строк до п'яти років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до двох років».

Як бачимо, жодного слова у цих положеннях нема про визначення в угодах (колективних договорах) положень щодо забезпечення охорони інтелектуальної власності та відповідальності за здійснення порушення прав інтелектуальної власності.

Хоча законодавство України, зокрема Закон України «Про авторське право і суміжні права» [6], визначає, що майнові права на службовий твір врегульовуються трудовим договором (контрактом) та (або) цивільно-правовим договором між автором і роботодавцем, у яких також має бути визначено право авторів на авторську винагороду, а також її розмір і порядок виплати.

Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [5] теж містить положення щодо врегулювання прав на службовий і секретний винахід. Проте відповідальності не передбачено, лише зазначено, що «спори щодо умов одержання винахідником службового винаходу (корисної моделі) винагороди та її розміру вирішуються у судовому порядку».

Отже, законодавством не визначено відповідальності за такі порушення, що вчиняються роботодавцем при створенні та використанні службових ОПВ:

- затягування розгляду повідомлення автора про створення службового ОПВ і прийняття щодо нього рішення;
- перевищення строку збереження службового винаходу (корисної моделі) як конфіденційної інформації в разі його невикористання понад 4 роки;
- не виплата винагороди авторам службових ОПВ за їх використання.

У законодавстві України значну увагу приділено охороні прав авторів ОПВ. І це абсолютно правильно, адже саме вони своєю творчою працею створюють ОПВ, які потім можуть використо-

вуватися неправомірно. Проте й автори можуть вчиняти порушення вимог законодавства. Особливо ці порушення чутливі в сфері розробки ОВТ, оскільки можуть призвести до шкоди національним інтересам України. Але законодавством не визначено відповідальності авторів службових ОПВ за вчинення таких порушень, зокрема щодо:

- неподання винахідником роботодавцеві письмового повідомлення про створений ним службовий винахід (корисну модель);
- відмова власником патенту в наданні дозволу на використання винаходу (корисної моделі) власнику пізніше виданого патенту, якщо винахід (корисна модель) останнього призначений для досягнення іншої мети чи має значні техніко-економічні переваги та не може використовуватися без порушення прав власника раніше виданого патенту;
- патентування винаходу (корисної моделі) в іноземних державах без попереднього подання заявки на винахід (корисну модель) до установи в Україні.

Важливим аспектом в оборонній сфері є міжнародне військово-технічне співробітництво (ВТС). Оскільки Україна сама не виготовляє всю необхідну номенклатуру ОВТ та комплектних деталей до них, то для створення сучасного ОВТ підприємства оборонно-промислового комплексу (ОПК) України залучають багато виробів іноземних держав і все більше розраховують на взаємодію з міжнародними партнерами в галузі обміну технологіями та налаштовуються на створення спільних підприємств і реалізацію спільних високотехнологічних науковомістких проектів. Крім того, створені при виконанні державного оборонного замовлення ОВТ постачаються не лише Збройним Силам України, іншим військовим формуванням і правоохоронним органам України, але можуть також постачатися на експорт.

Оскільки сучасні тенденції розвитку міжнародного ринку ОВТ свідчать про постійне зростання ролі трансферу військових технологій у галузі ВТС, то має також зростати й увага до забезпечення охорони прав інтелектуальної власності на ОПІВ, що використовуються при ВТС. Адже міжнародне ВТС має декілька аспектів, пов'язаних з використанням інтелектуальної власності:

- обмін технологіями та реалізація спільних проектів з розробок і виробництва ОВТ;
- створення та реалізація проектів з просування на ринки третіх країн спільно підготовлених зразків ОВТ.

Однак відсутність в Україні досвіду торгівлі технологіями призводить до ситуацій, коли розроблена в Україні за державні кошти технологія оборонного призначення передається іноземному замовнику за безцінь. Тож україн важливо для запобігання цих та інших можливих порушень прав інтелектуальної власності чітко визначити відповідальність за їх вчинення. Яким же чином ця проблема врегульована законодавством?

Сфера ВТС регулюється законами України, а також указами Президента України та постановами Кабінету Міністрів України. Загалом у сфері ВТС діє понад 100 нормативно-правових актів.

Проте окремого закону, який мав би врегулювати всі питання щодо здійснення ВТС, зокрема й забезпечення охорони інтелектуальної власності, досі немає.

Порядок державного контролю за здійсненням ВТС визначено постановами Кабінету Міністрів України. У цих документах виписано все, що стосується ВТС, окрім того, який орган конкретно та яким чином здійснює контроль за охороною інтелектуальної власності.

Цього вкрай недостатньо для врегулювання хоча б основних гострих проблем, які постають при комерціалізації ОПІВ, створених за державні кошти, а тим паче належать до сфери національної безпеки й оборони.

Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [17] визначає, що у сфері зовнішньоекономічної діяльності можуть застосовуватися майнова та кримінальна відповідальність.

Якщо порушення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності чи іноземними суб'єктами господарської діяльності цього або пов'язаних з ним законів України призвели до виникнення збитків, втрати вигоди та/чи моральної шкоди у інших таких суб'єктів або держави, суб'єкти, що порушили закон, несуть матеріальну відповідальність у повному обсязі [17].

Крім того, Законом України «Про зовнішньо-економічну діяльність» передбачено застосування спеціальних санкцій за порушення цього чи пов'язаних з ним законів України:

- накладення штрафів;
- застосування до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності індивідуального режиму ліцензування;
- тимчасове зупинення зовнішньоекономічної діяльності у випадках порушення цього Закону чи пов'язаних з ним законів України, проведення дій, що можуть зашкодити інтересам національної економічної безпеки.

Тобто відповідальність передбачена, але за які саме порушення не визначено, нічого не сказано і про інтелектуальну власність.

Кодексом України про адміністративні правопорушення [3] визначено перелік порушень законодавства в галузі державного експортного контролю, проте в цьому переліку не зазначені порушення щодо забезпечення охорони інтелектуальної власності при здійсненні зовнішньоекономічних операцій, хіба що лише через порушення законодавства про державну таємницю, зокрема й:

- недодержання встановленого законодавством порядку передачі державної таємниці іншій державі чи міжнародній організації;
- недодержання вимог законодавства щодо забезпечення охорони держав-

ної таємниці під час здійснення міжнародного співробітництва, прийому іноземних делегацій, груп, окремих іноземців та осіб без громадянства та проведення роботи з ними, — тягне за собою накладення штрафу на громадян від десяти до тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб - від тридцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» [3].

Кримінальний кодекс України [4] теж передбачає відповідальність за порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, які підлягають державному експортному контролю, зокрема, таке порушення карається штрафом від 100 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до 3 років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого [4]. Проте порядок передання чітко не визначений та й положення щодо інтелектуальної власності відсутні.

Закон України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» [18] визначає перелік порушень вимог законодавства в галузі державного експортного контролю, в якому відсутні порушення, що стосуються забезпечення охорони прав інтелектуальної власності.

Законом [18] також передбачена відповідальність суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів — юридичних осіб за порушення вимог законодавства в галузі експортного контролю у вигляді штрафів:

- у разі якщо завдано шкоду національним інтересам України (політичним, економічним, військовим) чи порушено міжнародні зобов'язання України, — у розмірі 150 % вартості товарів, які були об'єктом відповідної міжнародної передачі;

- у разі якщо не завдано шкоду національним інтересам України (політичним, економічним, військовим) та не порушено міжнародні зобов'язання України, — у розмірі 100 % вартості товарів, які були об'єктом відповідної міжнародної передачі».

Крім накладання штрафів, зазначених у цій статті, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного експортного контролю, може скасовувати чи зупинити дію відповідно дозволу, висновку чи міжнародного імпортного сертифіката, який він надав такому суб'єкту господарювання, або скасовувати його реєстрацію в цьому органі як суб'єкта здійснення міжнародних передач товарів, наслідком чого є припинення дії всіх дозвільних документів та документів про гарантії, наданих такому суб'єкту та чинних на день скасування реєстрації.

У разі вчинення суб'єктом здійснення міжнародних передач товарів — юридичною особою, що має повноваження на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення або товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, правопорушень, або в разі, коли внаслідок таких правопорушень завдано значної шкоди політичним або економічним інтересам держави, національній безпеці чи обороні держави, Кабінет Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного експортного контролю, може скасувати раніше надані такій особі зазначені повноваження [18].

Знову ж таки, жодним чином не визначено, що порушення прав інтелектуальної власності при здійсненні міжнародних передач товарів завдає шкоди національним інтересам України.

Законодавством також не врегульовано питання щодо запобігання поданню заявок на винаходи в зарубіжні країни без попереднього подання за-

явок в Україні, що, зокрема, призводить до неконтрольованого витоку нових технологій та їхніх інтелектуальних складових за кордон. Кримінальним кодексом України [19] не визначено відповідальності за вчинення зазначених дій.

Аналіз законодавства дозволяє дійти висновку, що саме в законодавстві закладені основні причини можливих порушень прав інтелектуальної власності, зокрема й при здійсненні ВТС.

Укладання договорів з установами та підприємствами інших держав здійснюється відповідно до законодавства України про ВТС з іноземними державами на підставі міжнародних угод. Оскільки міждержавних угод щодо охорони інтелектуальної власності практично не укладено, то й зовнішньоекономічні договори (контракти) про здійснення експорту технологій, зокрема й як результатів відповідних робіт, не містять положення щодо охорони прав інтелектуальної власності. У результаті, не передбачається відповідальність, зокрема, за такі порушення прав інтелектуальної власності:

- використання попередньої (проприєтарної) інтелектуальної власності, а також використання ОПІВ, що створені третьою стороною, без згоди такої сторони;
- використання ОПІВ без укладення договорів з патентовласниками (авторами ОПІВ) про передання прав власності на ОПІВ та виплати винагороди;
- передання ОПІВ третім особам без відповідного дозволу власника та уповноважених державних органів;
- укладення договорів на імпорту продукції військового призначення без умови компенсації (офсету) експортером частини витрат на її закупівлю з метою залучення нових технологій [22; 23];
- недотримання конфіденційності інформації щодо ОПІВ, отриманих під час реалізації договорів (контрактів) тощо.

Ці порушення призводять до відсутності ефективного захисту не тільки прав авторів ОПІВ, а також державних інтересів під час передання іноземним замовникам ОПІВ, які містяться в товарах військового призначення, що пропонуються для експорту.

Отже, питанням охорони інтелектуальної власності, зокрема щодо визначення відповідальності за вчинення правопорушень стосовно використання ОПІВ в оборонній сфері, приділено недостатньо уваги нашими законодавцями, які так і не змогли (чи не захотіли) вирішити наявні проблеми в цій сфері. І це те порушення, за яке мали би понести відповідальність (колективну та персональну) центральні органи виконавчої влади, що відповідальні за розробки державної політики в оборонній сфері та забезпечують її проведення, а також конкретні посадовці цих органів. Адже відсутність законодавчого врегулювання проблем охорони інтелектуальної власності при розробці ОВТ і в процесі ВТС призводить до низки порушень [8; 9]. Це спричинено лише одним — відсутністю уваги та зацікавленості з боку центральних органів виконавчої влади в забезпеченні прав держави й інших суб'єктів стосовно ОПІВ, як це відбувається в передових країнах світу.

Хоча законодавство України і прямо, й опосередковано зобов'язує органи виконавчої влади розробляти та здійснювати заходи, спрямовані на запобігання адміністративним правопорушенням, виявлення й усунення причин і умов, які сприяють їх вчиненню, суворого дотримання законів України [3], зокрема й опікуватися охороною прав інтелектуальної власності. Так, Цивільний кодекс України [2] зобов'язує органи державної влади охороняти від недобросовісного комерційного використання інформацію, що є комерційною таємницею.

Також указами Президента України [19; 20] визначено, що під час здійснення ВТС державному контролю підлягає, зокрема, стан охорони прав на об'єкти

інтелектуальної власності, а для центральних органів виконавчої влади, що беруть участь у ВТС, поміж загальних повноважень у зазначеній сфері віднесено також участь у заходах із забезпечення захисту продукції, яку розроблено та виготовлено підприємствами оборонно-промислового комплексу та яка є їх інтелектуальною власністю.

Передбачена також і відповідальність чиновників за здійснення правопорушень. Так, Закон України «Про державну таємницю» [14] визначає, що посадові особи, винні, зокрема, в недотриманні вимог законодавства щодо забезпечення охорони державної таємниці під час здійснення міжнародного співробітництва, прийому іноземних делегацій, груп, іноземців та осіб без громадянства та проведення роботи з ними несуть дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність згідно із законом.

Посадові особи підлягають адміністративній відповідальності за адміністративні правопорушення, пов'язані з недотриманням установлених правил у сфері охорони порядку управління, та інших правил, забезпечення виконання яких входить до їхніх службових обов'язків [3].

Зокрема, здійснення закупівлі товарів, робіт і послуг без застосування визначених законодавством процедур закупівель тягнуть за собою накладення штрафу на службових (посадових), уповноважених осіб від 700 до 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а незаконне розголошення чи використання в інший спосіб особою у своїх інтересах інформації, що стала їй відома у зв'язку з виконанням службових повноважень, — тягне за собою накладення штрафу від ста до 100 до 150 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [3].

У Кримінальному кодексі України [4] більш повно розглянуто відповідальність службових (посадових) осіб за здійснення різних правопорушень. Зокрема, в Кодексі наведено чітке визначення службових осіб — це «особи, які здійсню-

ють функції представників влади, а також обіймають в органах державної влади, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій» [4]. Також визначено відповідальність службових осіб за порушення прав інтелектуальної власності:

- порушення авторського права і суміжних прав — незаконне відтворення, розповсюдження творів науки, літератури і мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних або інше умисне порушення авторського права і суміжних прав, вчинені службовою особою з використанням службового становища, — караються штрафом від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від трьох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого;
- незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару, вчинені службовою особою з використанням службового становища, — караються штрафом від десяти тисяч до п'ятнадцяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого;
- порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію — незаконне використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка, топографії інтегральної мікросхеми, сорту рослин, раціоналізаторської пропозиції, привласнення авторства на них, або інше умисне порушення права на ці об'єкти, вчинені службовою

особою з використанням службового становища, — караються штрафом від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від трьох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого;

- розголошення комерційної або банківської таємниці — умисне розголошення комерційної таємниці без згоди її власника особою, якій ця таємниця відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю, — карається штрафом від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років».

Нібито все гаразд, відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності, зокрема й, визначена, залишається лише застосувати ці норми для захисту всіх суб'єктів, права яких порушуються. Проте, на наш погляд, практичне застосування цих норм украй обмежене з декількох причин.

По-перше, встановлена відповідальність посадових осіб лише за пряме використання ОПІВ, що на практиці стається вкрай рідко.

По-друге, в основних законах України в оборонній сфері — «Про державне оборонне замовлення» [10] та «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» [18] — не визначені норми щодо забезпечення всіма суб'єктами розробки ОВТ та здійснення міжнародного ВТС заходів щодо охорони інтелектуальної власності, а отже, не передбачена й відповідальність за їх порушення.

По-третє, чинним законодавством не визначена відповідальність за вчинення дій, що створюють загрозу порушення прав інтелектуальної власності, а також за невжиття заходів щодо за-

безпечення охорони прав інтелектуальної власності та захисту інтересів (зокрема й числі майнових) всіх суб'єктів (держави також) щодо використання ОПІВ на всіх етапах створення ОВТ та здійснення ВТС.

По-четверте, в положеннях про міністерства й інші центральні органи виконавчої влади, що задіяні в оборонній сфері, теж відсутні норми щодо охорони інтелектуальної власності, отже й в посадових інструкціях відповідних посадових осіб не передбачено обов'язки щодо їх виконання. Адаже відповідно до законодавства посадові особи підлягають адміністративній відповідальності за правопорушення, що пов'язані з недотримання установлених правил, забезпечення виконання яких належить до їхніх службових обов'язків. Зокрема, визначено, що за порушення вимог вибору та застосування процедур закупівлі, відповідальність несуть члени тендерного комітету чи уповноважена особа (особи) персонально [21], а в разі порушення вимог законодавства в галузі державного експортного контролю посадові особи органів виконавчої влади, залучених до прийняття рішень у сфері експортного контролю, несуть дисциплінарну, адміністративну, кримінальну та цивільно-правову відповідальність, передбачену законом [18].

Кримінальним кодексом України [4] також передбачена відповідальність службових осіб за розголошення державної таємниці, зловживання владою чи службовим становищем, зловживання впливом тощо.

Проте найцікавіша цікава це ст. 367 «Службова недбалість»:

1. Службова недбалість, тобто невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них, що завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, та інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб, — карається

штрафом від двохсот п'ятдесяти до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, — карається позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та зі штрафом від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або без такого [4].

На наш погляд, саме службова недбалість посадових осіб центральних органів виконавчої влади є основною причиною можливості здійснення порушень прав інтелектуальної власності в оборонній сфері й уникнення відповідальності за ці дії.

Запобігти цьому можливо лише чітким визначенням в законодавстві зобов'язань усіх суб'єктів щодо забезпечення охорони інтелектуальної власності на всіх етапах розробки ОВТ та здійснення ВТС, а також розширенням переліку порушень і відповідальності за їх вчинення, особливо за дії, що створюють загрозу порушення прав інтелектуальної власності, а також за невжиття заходів щодо забезпечення охорони прав інтелектуальної власності.

Висновки та пропозиції. Сучасний стан охорони інтелектуальної власності в оборонній сфері свідчить про потребу в удосконаленні регулювання питань формування та реалізації державної політики, засад державного контролю у цій сфері, а також повноважень і відповідальності всіх суб'єктів, задіяних в оборонній сфері.

Недосконалість правової бази дає юридичну можливість несанкціонованого використання ОПВ, що створюються при виконанні державного оборонного

замовлення, зокрема й (особливо) при здійсненні ВТС. Цьому сприяє відсутність відповідальності за вчинення дій, що створюють загрозу порушення прав інтелектуальної власності чи сприяють зазначеним порушенням. До таких порушень в оборонній сфері ми відносимо, зокрема такі:

- закупівля НДДКР за державним оборонним замовленням без проведення маркетингових (патентних) досліджень та умови щодо передання технології замовнику;
- укладання державних контрактів, розробка інших договірних документів без визначення умов правової охорони інтелектуальної власності у процесі виконання контракту та після його закінчення;
- проведення державної експертизи документації, підготовленої виконавцями за результатами робіт, без визначення технологічного рівня, конкурентоспроможності та новизни, патентної чистоти технологій, їхніх складових;
- блокування врахування собівартість НДДКР оборонного призначення витрат, пов'язаних з проведенням патентних досліджень, оформленням охоронних документів на ОПВ, виплати авторських винагород за використання ОПВ;
- використання інтелектуальної власності, що створена (використана) в процесі виконання державного контракту, без укладення окремого договору та виплати винагороди авторам ОПВ;
- формальне відпрацювання Плану заходів щодо забезпечення правового захисту державних інтересів під час передання іноземним замовникам ОПВ, які містяться в товарах військового призначення, які пропонуються для експорту, без визначення конкретних заходів щодо виявлення охороноздатних технічних рішень і підготовки необхідних матеріалів для своєчасного патентування, виявлення в Україні та в

країні-імпортері можливих порушень прав власників чинних охоронних документів на ОПІВ;

- формальний розгляд зазначених планів посадовцями центральних органів виконавчої влади при їх погодженні та відсутність контролю за виконанням зазначених планів та здійсненням заходів щодо забезпеченням захисту продукції, яку розроблено та виготовлено підприємствами ОПК і яка є їхньою інтелектуальною власністю.
- при укладенні договорів про ВТС не здійснюється узгодження на рівні учасників ВТС порядку охорони та розподілу прав на ОПІВ, зобов'язання сторін щодо забезпечення охорони прав на створені (використані) ОПІВ;
- укладання договорів на імпорт продукції військового призначення з визначенням компенсації (офсету) експортером частини витрат на її закупівлю з метою залучення нових технологій.

Левовій частці всіх порушень можна запобігти правильною роботою державних замовників в договірній площині — відповідним ставленням до забезпечення національних інтересів і належного виконання своїх функцій посадовими особами. Наразі можливі дії чи бездіяльність державних замовників, що прямо порушують норми права інтелектуальної власності, або ж опосередковано (вчинення яких начебто прямо не стосується, проте призводить у подальшому до значних порушень прав інтелектуальної власності).

Для запобігання й недопущення порушень прав інтелектуальної власності необхідне вдосконалення законодавчої

та нормативно-правової бази щодо врегулювання питань охорони інтелектуальної власності в оборонній сфері. Для цього необхідно:

- внести доповнення до законодавства України, особливо в оборонній сфері, щодо врегулювання забезпечення охорони інтелектуальної власності при створенні та використанні ОВТ, більш чіткого визначення порушень прав інтелектуальної власності, особливо переліку дій, що створюють загрозу порушення прав інтелектуальної власності, та відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності в оборонній сфері;
- прискорити прийняття закону про ВТС України з іноземними державами з обов'язковим визначенням порядку здійснення охорони інтелектуальної власності;
- удосконалити законодавство, зокрема, підвищити відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності та за вчинення дій, що створюють загрозу порушення чи сприяють зазначеним порушенням, підвищити роль і відповідальність центральних органів виконавчої влади — замовників державного оборонного замовлення та їхніх посадових осіб за організацію та виконання заходів щодо запобігання та недопущення таких порушень;
- посилити державний контроль за виконанням всіма суб'єктами, задіяними в оборонній сфері, заходів щодо забезпечення охорони прав інтелектуальної власності на всіх етапах розробки ОВТ та здійснення ВТС. ♦

Список використаних джерел / List of references

1. Конституція України.
URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-вр>.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року // *Голос України*. 2003. № 45.
URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print1452597396210285>.

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 року.
URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/8074-10>.
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року // *Голос України*. 2001. № 107. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1452597396210285>.
5. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15.12.1993 року № 3687. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/3687-12>.
6. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 року № 3792. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
7. Господарський кодекс України, від 16.01.2003 року // *Голос України*. 2003. № 49. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
8. Зайківський О., Оністрат О. Можливі порушення прав інтелектуальної власності при розробленні озброєння та військової техніки // *Теорія і практика інтелектуальної власності*. № 4. 2017. С. 38–48.
9. Зайківський О., Оністрат О. Порушення прав інтелектуальної власності при військово-технічному співробітництві // *Теорія і практика інтелектуальної власності*. № 5. 2017. С. 5–16.
10. Про державне оборонне замовлення: Закон України від 03.03.1999 року № 464. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/464-14>.
11. Про затвердження Порядку формування і виконання замовлення на проведення фундаментальних наукових досліджень, прикладних наукових досліджень та виконання науково-технічних (експериментальних) розробок за рахунок коштів державного бюджету: постанова Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 року № 1084. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1084-2004-%D0%BF>.
12. Питання державного оборонного замовлення: постанова Кабінету Міністрів України від 27.04.2011 року № 464. URL: zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1084-2004-n.
13. Про наукову і науково-технічну експертизу: Закон України від 10.02.1995 р. № 51. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/51/95-%D0%B2%D1%80>.
14. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 року № 3855. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855/94-вр.
15. ДСТУ 3575-97. Патентні дослідження. Основні положення та порядок проведення, затверджено і введено в дію наказом Держстандарту України від 06.06.1997 року № 327.
16. ДСТУ 3574-97. Патентний формуляр. Основні положення. Порядок складання та оформлення, затверджено і введено в дію наказом Держстандарту України від 06.06.1997 року № 327.
17. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 року № 959. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/959-12>.
18. Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання: Закон України від 20.02.2003 року № 549. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/549-15>.
19. Про заходи щодо вдосконалення військово-технічного співробітництва України з іноземними державами: указ Президента України від 21.04.1999 року № 422. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/422/99>.
20. Про розмежування повноважень центральних органів виконавчої влади у сфері військово-технічного співробітництва з іноземними державами: указ Президента України від 20.03.2002 року № 276. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/276/2002>.
21. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 року № 922. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/922-19>.

22. Артяков В. В. *Офсет у системі військово-технічного співробітництва: економічні й державно-правові аспекти*. М., 2003. 255 с.

23. Бегма В. М., Мокляк С. П., Толочний Ю. В. *Офсетна практика в системі ВТС України як чинник забезпечення економічної безпеки держави // Стратегічні пріоритети*. № 4 (17). 2010 р. С. 100–103.

24. Бутусов Ю. *Заберіть себе Оплот*.

URL: <https://frazua.com/stenograms/261447-zaberite-sebe-oplot-on-ne-luchshe-t-64bv-tankist-s-pozyvnyum-ferrum-kritikuet-tankostroenie-ukrainy>.

1. *Konstytutsiia Ukrainy*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/print1452597396210285>.

2. *Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 roku № 435*.

URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435/2003-vr>.

3. *Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia vid 07.12.1984 roku. № 8073*.

URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/print1452597396210285>.

4. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 05.04.2001 roku № 2341*.

URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

5. *Pro okhoronu prav na vynakhody i korysni modeli Zakon Ukrainy vid 15.12.1993 roku. № 3687*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/3687-12>.

6. *Pro avtorske pravo i sumizhni prava Zakon Ukrainy vid 23.12.1993 roku № 3792*.

URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.

7. *Hospodarskyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 roku № 436*.

URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

8. *Zaikivskiy O., Onistrat O. Mozhlyvi porushennia prav intelektualnoi vlasnosti pry rozrob-
lenni ozbroiennia ta viiskovoi tekhniky // Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti. № 4,
2017. S. 38–48.*

9. *Zaikivskiy O., Onistrat O. Porushennia prav intelektualnoi vlasnosti pry viiskovo-
tekhnichnomu spivrobotnytstvi // Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti. № 5,
2017. S. 5–16.*

10. *Pro derzhavne oboronne zamovlennia: Zakon Ukrainy vid 03.03.1999 roku № 464*.

URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/464-14>.

11. *Pro zatverdzhennia Poriadku formuvannia i vykonannia zamovlennia na provedennia
fundamentalnykh naukovykh doslidzhen, prykladnykh naukovykh doslidzhen ta vykonan-
nia nauково-tekhnichnykh (eksperymentalnykh) rozrobok za rakhunok koshtiv derzhavno-
ho biudzhetu: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 25.08.2004 roku № 10804*.

URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1084-2004-%D0%BF>.

12. *Pytannia derzhavnoho oboronnoho zamovlennia: postanova Kabinetu Ministriv
Ukrainy vid 27.04.2011 r. № 464*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/464-2011-%D0%BF>.

13. *Pro naukovu i nauково-tekhnichnu ekspertyzu: Zakon Ukrainy vid 10.02.1995 roku. № 51*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/51/95-%D0%B2%D1%80>.

14. *Pro derzhavnu taiemnytsiu: Zakon Ukrainy vid 21.01.1994 roku № 3855*.

URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main/3855-12>.

15. *DSTU 3575-97. Patentni doslidzhennia. Osnovni polozhennia ta poriadok prove-
dennia., zatverdzheno i vvedeno v diiu nakazom Derzhstandartu Ukrainy vid
06.06.1997 roku № 327*.

16. *DSTU 3575-97. Patentni doslidzhennia. Osnovni polozhennia ta poriadok prove-
dennia., zatverdzheno i vvedeno v diiu nakazom Derzhstandartu Ukrainy vid
06.06.1997 roku № 327*.

17. *Pro zovnishnoekonomichnu diialnist: Zakon Ukrainy vid 16.04.1991 roku № 959.*
URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/959-12>.
18. *Pro derzhavnyi kontrol za mizhnarodnyy peredachamy tovariv viiskovoho pryznachennia ta podviinoho vykorystannia: Zakon Ukrainy vid 20.02.2003 roku № 549.*
URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/549-15>.
19. *Pro zakhody shchodo vdoskonalennia viiskovo-tekhnichnoho spivrobotnytstva Ukrainy z inozemnyy derzhavamy: ukaz Prezydenta Ukrainy vid 21.04.1999 roku № 422.*
URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/422/99>.
20. *Pro rozmezhuvannia povnovazhen tsentralnykh orhaniv vykonavchoi vlady u sferi viiskovo-tekhnichnoho spivrobotnytstva z inozemnyy derzhavamy: ukaz Prezydenta Ukrainy vid 20.03.2002 roku № 276.*
URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/276/2002>.
21. *Pro publichni zakupivli: Zakon Ukrainy vid 25.12.2015 roku № 922.*
URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/922-19>.
22. Artiakov V. V. *Ofset u systemi viiskovo-tekhnichnoho spivrobotnytstva : ekonomichni y derzhavno-pravovi aspekty.* M., 2003. 255 s.
23. Behma V. M., Mokliak S. P., Tolochnyi Yu. // *Ofsetna praktyka v systemi VTS Ukrainy yak chynnnyk zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky derzhavy // Stratehichni priorytety.* № 4 (17), 2010. S. 100–103.
24. Butusov Yurii. *Zaberite sebe Oplot.* URL: <https://frazua.ua/stenograms/261447-zaberite-sebe-oplot-on-ne-luchshe-t-64bv-tankist-s-pozyunym-ferrum-kritikuet-tankostroe-nie-ukrainy>.

Надійшла до редакції 10.05.2018 року

Зайковський А., Оністрат А. Ответственность за нарушение интеллектуальной собственности в оборонной сфере. Рассмотрено возможные нарушения прав интеллектуальной собственности в оборонной сфере и ответственность за их совершение. Проведен анализ законодательства Украины, регулирующего деятельность, связанную с разработкой вооружения и военной техники, а также осуществлением международного военно-технического сотрудничества, относительно обеспечения охраны интеллектуальной собственности. Обращено внимание на важность охраны интеллектуальной собственности и необходимость усовершенствовать законодательство относительно урегулирования вопросов охраны интеллектуальной собственности в оборонной сфере.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, оборонная сфера, объекты права интеллектуальной собственности, нарушения прав интеллектуальной собственности, вооружение и военная техника, военно-техническое сотрудничество

Zaykivskiy O., Onistrat O. Intellectual property question in national security issues researches. Possible violations of intellectual property rights in the defense sector and responsibility for their implementation are considered. The legislation of Ukraine regulating activities related to the development of armaments and military equipment, as well as the implementation of international military-technical cooperation, concerning the protection of intellectual property, is analyzed. The importance of intellectual property protection and the necessity to improve the legislation on the regulation of issues of intellectual property protection in the defense sphere are noted. Ukrainian legislation theoretically allows you to protect the rights of intellectual property owners. In the case of violation of intellectual property rights,

its protection is carried out in accordance with the procedure established by administrative, civil and criminal law.

However, all these norms do not protect against possible violations of intellectual property rights, and all subjects involved in the development of armaments and military equipment — central executive authorities, acting as customers of the state defense order, enterprises and organizations that are developing (modernizing) of armament and military equipment, and employees of these enterprises, which themselves create objects of intellectual property rights.

Responsibility of the customer for a number of violations of intellectual property rights in the development of weapons and military equipment is not defined.

For violation of the conditions of the state contract, the parties' liability is stipulated. But the turn if in these conditions are not defined or not clearly defined, requirements for carrying out measures concerning the protection of intellectual property is not provided for liability. As a result, the customer may receive an example of armament and military equipment that is already morally obsolete and also with material claims.

The foregoing results in the fact that when the customer executes the control over the execution of the state defense order, namely, measures to protect intellectual property, the availability of patent documentation for products and technology for its production are not verified, and moreover, the use of intellectual property created (used) in the course of execution the state contract, is carried out without a separate contract with the definition of the rights of the customer.

The law also does not specify the responsibility of the executor for non-compliance with the requirements related to the protection of intellectual property rights in the execution of a state contract for state defense orders and the further use of intellectual property rights objects.

This situation leads to the «leakage» of intellectual property rights from the legal market of goods, to the so-called «shadow» circulation of objects of intellectual property rights.

The grounds for possible violations are laid down in the statutory documents of the developer, in particular the absence of a collective contract stacked in the organizations executing the state defense order, the provisions of the protection of intellectual property rights: (the exclusive property right for a service object of intellectual property rights belongs to the employer, and non-property rights belong to the authors who are paid the author's reward, the size, terms and procedure for payment of which are determined by an employment contract (contract) between the author and the employer). This contract in most cases doesn't set up, or there are no position of the size and procedure for payment of the author's remuneration for a service object of intellectual property rights.

Uncertainty in collective and labor contract provisions regarding the observance of intellectual property rights leads to the loss of property rights, as well as non-proprietary rights to intellectual property rights, by authors, and non-remuneration for their use.

However, the authors themselves may also violate the requirements of the law. Particularly, these violations are notable to the development of weapons and military equipment, as they can lead to the damage of the national interests of Ukraine. To date, the legislation does not define the responsibility of the authors of the service objects of intellectual property rights for the implementation of such violations.

Thus, the issue of intellectual property protection, in particular regarding the definition of responsibility for the commission of offenses concerning the use of intellectual property rights in the defence sector, has been paid insufficient attention by our legislators, who have not been able (or not wanted) to solve existing problems in this area. And this is the most fundamental violation for which central (central and executive) central executive authorities responsible for developing state policy in the field of defence and ensuring its implementation, as well as specific officials of these central executive bodies, should be held accountable. After all, the lack of legislative regulation of the problems of intellectual property protection in the development of weapons and military equipment

and in the process of military-technical cooperation leads to a number of violations. This is due to only one — the lack of attention and interest from the central executive authorities in ensuring the rights of the state and other entities in relation to objects of intellectual property rights, as is the case in the advanced countries of the world.

The current state of intellectual property protection in the defense sector indicates the need to improve the regulation of issues of the formation and implementation of state policy, the principles of state control in this area, as well as the powers and responsibilities of all the subjects involved in the defense sector.

The imperfection of the legal framework gives the legal possibility of unauthorized use of objects of intellectual property rights that are created when performing the state defense order, including (especially) the implementation of military-technical cooperation. This is facilitated by the lack of responsibility for actions that create a threat of violation of intellectual property rights or contribute to the violation.

In order to warn and prevent violations of intellectual property rights, it is necessary to improve the legislative and normative-legal basis for the regulation of issues of intellectual property protection in the defense sphere.

Key words: national security and defense, intellectual property, defense sphere, objects of intellectual property rights, armament and military equipment, military-technical cooperation

МАЛОЗНАЧНІ СПОРИ ТА ПРОЦЕДУРА ESCP: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Олена Штефан,

*старший науковий співробітник НДІ приватного права
і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
НАПрН України, доктор юридичних наук, доцент*

У статті в результаті аналізу Цивільного процесуального кодексу України та Регламент Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу № 861/2007 від 11.07.2007 року проведено порівняння процесуального інституту малозначних справ, який діє в Україні та процедури розгляду дрібних позовів — The European Small Claims Procedure, що існує в країнах ЄС. Розкриттю теми сприяло й дослідження судової практики з цього питання.

Ключові слова: правосуддя, цивільне судочинство, спрощене судочинство, ціна позову, європейські стандарти судочинства, малозначимі справи

Реалізація конституційної гарантії на захист судом прав і свобод особи, закріпленої ст. 55 Конституції України, неможлива без створення в Україні умов для забезпечення кожному права на справедливий суд як однієї з основних конвенційних засад встановлених п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди застосовують при розгляді справ Конвенцію 1950 року та практику Суду як джерело права, а також ст. 8 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», яка передбачає, що ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи в суді, до підсудності якого вона віднесена процесуальним законом.

Процеси, що відбуваються у сфері вдосконалення національного законодавства, здійснюються у двох основних напрямках: по-перше, гармонізація внутрішнього законодавства України,

подолання внутрішніх суперечностей, прогалин і дублювання, по-друге, — продовження роботи з гармонізації та імплементації законодавства України з міжнародним законодавством та законодавством ЄС, новий етап пов'язаний із прийняттям 16.09.2014 року Закону України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони». Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.09.2014 року № 847-р затверджено план заходів з імплементації цієї Угоди, що наразі практично повністю реалізований.

У межах заходів щодо імплементації Угоди від 02.06.2016 року Верховною Радою України був ухвалений Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», який суттєво змінив низку положень Конституції України, започаткував нову систему судів і принципів їхньої діяльності.

Питання оптимізації цивільного судочинства, уніфікації судових процедур розглядалися у роботах таких дослідників, як С. Бичкова, В. Бобрік, К. Брановицький, С. Васильєв, Ю. Грибанов, Н. Громошина, К. Гусаров, В. Комаров, С. Короєд, Д. Кримський, Д. Луспеник, Ю. Навроцька, П. Радченко, Н. Рассахатська, Н. Сакара, Т. Сахнова, Н. Сивак, О. Слепченко, В. Тертишніков, О. Угриновська, І. Удацьова, А. Ференс-Сороцький, С. Фурса, К. Царегородцева, М. Штефан, В. Ярков та ін. Водночас у спеціальній літературі недостатньо уваги приділяється питанням європейського цивільного процесу та розгляду малозначних справ у спрощеному провадженні.

Так, ст. 131-2 Конституції України, встановлена гарантія надання професійної правничої допомоги адвокатами, передбачено, що законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів і референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх або неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена.

Як впливає із наведеного тексту Основного Закону, вперше такий різновид провадження, як малозначні справи отримав своє нормативне закріплення в Україні.

Водночас у ЄС діє Регламент Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу № 861/2007 від 11.07.2007 року (далі — Регламент № 861/2007) [1], який визначив, що цей різновид справ є загально визнаним та є альтернативою стандартному судовому процесу розгляду справ у країнах ЄС, в яких з 01.01.2009 року діє процедура розгляду дрібних позовів — The European Small Claims Procedure (далі — процедура ESCP). Низка положень цього Регламенту № 861/2007 були імплементовані в національне законодавство країн-членів ЄС.

Тож виникає неабиякий інтерес порівняти процедуру розгляду дрібних позовів, яка використовується в ЄС, із запровадженою в Україні процедурою розгляду малозначних справ.

Насамперед привертає увагу мета та умови, що вплинули на запровадження цих процедур.

Запровадженню процедури ESCP сприяли законотворчі ініціативи Сполученого Королівства, в той час коли воно головувало в ЄС, які безпосередньо були викликані об'єктивними причинами — розвитком транскордонної торгівлі, зокрема й електронної, підвищенням вимог і стандартів до товарів, підвищенням рівня захисту прав споживачів

Отож метою запровадження процедури ESCP було забезпечення споживачів-громадян ЄС швидким і зручним доступом до правосуддя. Єдиною країною ЄС, яка наразі не долучилася, є Данія [2].

Метою введення процедури розгляду малозначних справ в Україні, як зазначають дослідники, було встановлення в Цивільному процесуальному кодексі України, так званих, процесуальних фільтрів, завдяки яким не кожна справа буде розглядатися за повною процедурою позовного та касаційного провадження [3, 7]. Тобто мета запровадження процедури розгляду малозначних справ в Україні є не підвищення ефективності захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави, а розвантаження суддів у здійсненні ними правосуддя.

Окрім мети, процедура розгляду малозначних справ, згідно з положеннями Цивільного процесуального кодексу України, відрізняється від процедури ESCP за критеріями можливості розгляду цивільної справи в порядку цієї процедури.

Так, процедура ESCP дозволяє розглядати в такому порядку будь-які цивільні чи комерційні спори із дрібною

сумою позовних вимог, проте встановлені й обмеження. Згідно зі ст. 2 Регламенту № 861/2007 ця процедура не поширюється на позови про заробітну плату, митні платежі, адміністративні справи, позови про притягнення до відповідальності держави, позови про оспорювання актів державних органів (*akta jure imperii*).

Водночас процедура ESCP може бути використана виключно при вирішенні транскордонних спорів (цивільних або господарських).

Деякі інші критерії для можливості розгляду цивільної справи як малозначної в порядку спрощеного позовного провадження закріплені в ч. 6 ст. 19 ЦПК України:

- ціна позову не повинна перевищувати 100 прожиткових мінімумів для працездатних осіб;
- справи незначної складності, визнані судом малозначними.

Відповідно до ст. 2 Регламенту № 861/2007 спрощена судова процедура для цивільних і господарських позовів, ціна яких не перевищує 2000 євро (не враховуючи відсотки за користування чужими грошовими коштами, судові витрати й інші видатки, пов'язані з розглядом справи). Для порівняння, різні європейські країни на рівні свого національного законодавства по-різному визначають, які позови належать до малозначних, поклавши в основу такого визначення також суму позовних вимог. Так, наприклад, в Іспанії дрібним позовом визнаються позовні вимоги до 900 євро, в Німеччині — до 600 євро, у Сполученому Королівстві — до 5000 ф. ст. [4]. Водночас, наприклад, у Сполученому Королівстві за наявності загального критерію визначення вищої межі для малозначних справ у сумі 5000 ф. ст., встановлено виняток — для справ щодо захисту честі та гідності позовними вимогами до 1000 ф. ст. [5].

Як бачимо, в Україні процедура розгляду малозначних справ не є «самостійною», такі справи розглядаються в

порядку спрощеного позовного провадження. Так само відсутній і диференційований підхід щодо можливості розгляду як малозначних справ майнових і немайнових спорів. І не має чіткого визначення, які справи можуть розглядатися за правилами цього провадження. Так, п. 1 ч. 1 ст. 274 ЦПК України закріплено, що в порядку спрощеного провадження розглядаються малозначні справи, проте слід враховувати й закріплені у ЦПК України критерії можливості розгляду цивільних справ в такому провадженні.

Так, відповідно до ч. 3 ст. 274 ЦПК України при вирішенні питання про розгляд справи в порядку спрощеного чи загального позовного провадження суд бере до уваги:

- ціну позову;
- 2) значення справи для сторін;
- обраний позивачем спосіб захисту;
- категорію та складність справи;
- обсяг і характер доказів у справі, зокрема й, чи потрібно у справі призначити експертизу, викликати свідків тощо;
- кількість сторін та інших учасників справи;
- чи становить розгляд справи значний суспільний інтерес;
- думку сторін щодо необхідності розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження.

Як впливає із наведених нормативно визначених критеріїв, окрім ціни позову та способу захисту, решта належать до суб'єктивних оціночних категорій, що є недоречним при нормативному закріпленні процедури здійснення судочинства в цивільних справах.

Також у п. 2 ч. 6 ст. 19 ЦПК України вказано, що справи, визнані судом малозначними, можуть розглядатися судом у спрощеному провадженні, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує 500 прожиткових мінімумів для працездатних осіб. Отож на-

ведена норма відсилає до глави 10 розділу III ЦПК України.

У ч. 4 ст. 274 ЦПК України закріплений перелік справ, які не можуть розглядатись у порядку спрощеного позовного провадження. Якщо порівняти наведений перелік спорів з переліком спорів, закріплених у ст. 2 Регламенту № 861/2007, очевидним стає висновок, що вони досить сильно різняться.

Так, згідно зі ст. 274 ЦПК України в порядку спрощеного провадження як малозначна справа, на відміну від процедури ESCP, можуть розглядатися спори: про власність подружжя; спори, пов'язані із трудовими відносинами; спори, пов'язані з орендою нерухомого майна, зокрема і грошові позови; про втручання у приватне життя, зокрема і спори про наклеп.

Окремі уваги потребує і форма здійснення цих проваджень. Регламент № 861/2007, яким врегульовується процедура ESCP, закріпив чотири типові форми, що застосовуються при подачі позову та відгуку на нього: форма А (подача позову), форма В (уточнення судом необхідних обставин), форма С (відгук відповідача) і форма D (типова форма рішення).

Аналіз глави 10 розділу III ЦПК України дає підставу до висновку про відсутність спеціальних вимог щодо змісту позовної заяви по малозначним справам, отож вона має відповідати вимогам ст. 175 ЦПК України, а також згідно з ч. 1 ст. 276 ЦПК України зацікавлена особа повинна подати до суду клопотання про розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження, яка може оформлюватись окремо, чи міститися в позовній заяві.

Тож зацікавлена особа в ЄС може без звернення до адвоката заповнити відповідні типові форми для захисту своїх прав та інтересів в суді, натомість в Україні навряд чи така особа зможе самостійно реалізувати усі вимоги, наприклад, які висуваються законодавцем до змісту позовної заяви (ст. 175 ЦПК України).

Не можна обійти увагою й те, що ст. 9 Регламенту № 861/2007 встановлені особливі правила збирання та дослідження доказів. Так, суд, розглядаючи справу за процедурою ESCP, визначає засоби доказування, обсяг доказової бази, ступінь передбачуваності доказів, необхідних для ухвалення рішення, зважаючи на допустимість доказів. Суд може визнати допустимими доказами письмові показання свідків, експертів і сторін. Дослідження доказової бази може здійснюватися за допомогою відеоконференції чи в інший доступний комунікаційний спосіб. Дослідження судом показань експерта або його усне опитування використовується винятково у випадках, якщо це необхідно для ухвалення рішення.

Своєю чергою, аналіз положень ст. 274 ЦПК України дає підстави до висновку, що призначення експертизи у справі та допит свідків можуть вплинути на рішення суду щодо відмови від розгляду справи в порядку спрощеного провадження.

Безумовно, є й інші відмінності у процедурі розгляду справ як малозначних від процедури ESCP, проте наведені є найбільш суттєвими. Здійснений аналіз дозволяє дійти висновку про необхідність узгодження цивільного процесуального законодавства України з міжнародними стандартами щодо розгляду справ як малозначних.

Розкриття специфіки малозначних справ буде неповним без звернення до судової практики. Особливо показовою є практика господарських судів, які ще задовго до введення цього процесуального інституту спробували ввести таку категорію.

Так, позивач у справі № 910/10421/14 просив суд стягнути з порушника (магазину) мінімально допустиму законом компенсацію за порушення авторського права в розмірі 12 180 грн (10 мінімальних заробітних плат). Проте суд, встановивши факт порушення відповідачем авторських прав, відмовив у стягненні компенсації

на тій підставі, що розмір компенсації не відповідає критеріям справедливості, добросовісності та розумності [6]. Суд апеляційної інстанції підтримав рішення суду першої інстанції, пославшись на малозначущість порушеного права позивача [7]. Привертає увагу те, що категорію «малозначущість справи» використав суд апеляційної інстанції, проте Вищий господарський суд України, переглядаючи цю справу в касаційному провадженні та скасовуючи попередні рішення суду, вказав, що «суд безпідставно не взяв до відома, що незначний обсяг порушення авторських прав, хоч безумовно і повинен враховуватись при визначенні адекватних заходів захисту, все ж таки не є само-

статньою підставою для відмови у наданні цього захисту, оскільки це безпосередньо не передбачено чинним законодавством, що регулює правовідносини у галузі інтелектуальної власності» [8].

Отож господарськими судами ще в 2014 році в правозастосовну практику щодо захисту авторського права була введена абсолютно нова категорія «малозначущість справ» та «малозначущість порушення», як підстава для відмови в задоволенні вимоги про застосування відповідальності у формі компенсації, хоча факт порушення та вина відповідача були доведені в суді. ♦

Список використаних джерел / List of references

1. Regulation under European Parliament and of the Council Establishing a European Small Claims Procedure № 861/2007 11.07.2007. URL: <http://register.consilium.europa.eu>.
  2. Никляев Ю. Ответственность в ЕС и Украине за некачественную продукцию: порядок разрешения споров // Юрист & Закон. 2016. № 12. URL: <http://www.epap.ua/rus/publishes/view/otvetstvennosti-v-es-i-ukraine-za-nekachestvenniyu-produktsiyu>.
  3. Актуальні питання цивільного судочинства у світлі судової реформи в Україні: монографія / С. В. Ківалов, Н. Ю. Голубева, І. В. Андронов та ін.; за заг. ред. Н. Ю. Голубевої. Одеса: Юридична література, 2017. 212 с.
  4. Процедура рассмотрения мелких исков в Евросоюзе. URL: <http://lucasfranco.ucoz.ru>.
  5. Сивак Н. В. Упрощенные судебные производства, основанные на малозначительности заявленных требований. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:7JK6xrBt0K4J>.
  6. Рішення Господарського суду м. Києва у справі № 910/27253/14 від 29.09.2014 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/40717833>.
  7. Постанова Київського апеляційного господарського суду у справі № 910/27253/14 від 10.11.2014 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/41316908>.
  8. Постанова Вищого господарського суду України у справі № 910/27253/14 від 23.06.2015 року. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SD150485.html.
-
1. Regulation under European Parliament and of the Council Establishing a European Small Claims Procedure. № 861/2007 11.07.2007. URL: <http://register.consilium.europa.eu>.
  2. Nyklyayev Yu. Otvetstvennost v ES y Ukraine za nekachestvenniyu produktsiyu: poriadok razresheniya sporov // Yuryst & Zakon. 2016. № 12. URL: <http://www.epap.ua/rus/publishes/view/otvetstvennosti-v-es-i-ukraine-za-nekachestvenniyu-produktsiyu>.
  3. Aktualni pytannia tsyvilnoho sudochynstva u svitli sudovoi reformy v Ukraini: monohrafiia / S. V. Kivalov, N. Yu. Holubieva, I. V. Andronov ta in.; za zah. red. N. Iu. Holubievoi. Odesa: Yurydychna literatura, 2017. 212 s.

4. *Protsedura rassmotrenyia melkykh yskov v Evrosoiuze*. URL: <http://lucasfranco.ucoz.ru>.
5. Syvak N. V. *Uproshchennyye sudebnyye proyzvodstva, osnovannyye na maloznachytelnosty zaivlennyykh trenovanyi*. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:7JK6xrBt0K4J>.
6. *Rishennia Hospodarskoho sudu m. Kyieva u spravi № 910/27253/14 vid 29.09.2014 roku*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/40717833>.
7. *Postanova Kyivskoho apeliatsiinoho hospodarskoho sudu u spravi № 910/27253/14 vid 10.11.2014 roku*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/41316908>.
8. *Postanova Vyshchoho hospodarskoho sudu Ukrainy u spravi № 910/27253/14 vid 23.06.2015 roku*. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SD150485.html.

Надійшла до редакції 22.06.2018 року

Штефан Е. Малозначимые дела и процедура ЕСПЧ: сравнительно-правовой анализ. В статье в результате анализа Гражданского процессуального кодекса Украины и Регламент Европейского Парламента и Совета Европейского Союза № 861/2007 от 11.07.2007 года проведено сравнение процессуального института малозначимых дел, действует в Украине и процедуры рассмотрения мелких исков — The European Small Claims Procedure, действующий в странах ЕС. Раскрытию темы способствовало и исследования судебной практики по этому вопросу.

Ключевые слова: правосудие, гражданское судопроизводство, упрощенное судопроизводство, цена иска, европейские стандарты судопроизводства, малозначимые дела

Shtefan O. Smallclaims and procedure ESCP: comparative legal analysis. In the article, as a result of the analysis of the Civil Procedure Code of Ukraine and the Regulation (EC)No. 861/2007 of the European parliament and of the Council of July 11, 2007, a comparison was made between the procedural institute of insignificant cases in Ukraine and the procedure for examining small claims — the existing European Small Claims Procedure in EU countries. Disclosure of the topic has also contributed to the study of jurisprudence on this issue.

Keywords: justice, civil litigation, simplification proceedings, costofaction, European standards of justice, small claims

ТЕХНОЛОГІЯ БЛОКЧЕЙН ЯК ОБ'ЄКТ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ: ХАРАКТЕРИСТИКА ПАТЕНТНОЇ АКТИВНОСТІ

Неоніла Артамонова,

*доктор наук із соціальних комунікацій,
старший науковий співробітник,
професор кафедри інформатики та інтелектуальної
власності Національного технічного
університету «ХПІ»
ID ORCID: 0000-0003-4895-8472*

У статті розглянуто деякі аспекти конкурентоспроможності та сучасного стану технології блокчейн. Проаналізовано патентний ландшафт блокчейну, виявлено провідні країни та компанії, показано динаміку патентування, тематичну структуру патентів, цитування патентів. Зроблено висновки про високу патентоспроможність технології блокчейн її перспективність і необхідність подальшого висвітлення специфічних аспектів у правовому та технологічному полі блокчейну.

Ключові слова: блокчейн, патентний аналіз, винаходи, база даних PATENTSCOPE, IT-технології, інновації, об'єктів інтелектуальної власності, патентна інформація, патентний ландшафт

Вступ. Сучасний розвиток IT-технологій пов'язують з цифровою революцією, що істотно змінює картину світу, навколо нас і структуру відносин у ньому.

Прискорений перехід розвинених країн до нової промислової революції сприяє трансформації традиційних ринків у високотехнологічні інноваційні. Принципову роль для конкурентоспроможності національних економік мають накопичений рівень знань про потенціал розвитку нових технологій, що змінює політику прийняття рішень у цій сфері. Одним з ключових імперативів успішної конкуренції в умовах обмеже-

них можливостей фінансування стає інвестиційний підхід до розвитку досліджень і розробок, який передбачає не тільки підвищення вимог до їхньої результативності, а й вибір пріоритетних напрямів підтримки. За таких умов основною світовою проблемою стає прагнення до орієнтації національних наукових систем на забезпечення глобального лідерства в IT-сфері.

Еліна Лерантович,

старший викладач кафедри інформатики та інтелектуальної власності Національного технічного університету «ХПІ», патентний повірений України

Серед високотехнологічних інноваційних ІТ-технологій, що визначають перехід до цифрової економіки, можна виділити такі, як блокчейн (*blockchain*), Інтернет речей, хмарні технології, штучний інтелект, аналітичні структури на основі Big Data та ін. [1–4].

Окремо варто звернути увагу на технологію блокчейн як породження цифрової революції та бази сучасної цифрової економіки.

Як зазначає у своїй книзі М. Свон (засновник Інституту блокчейн-досліджень — Institute for blockchain Studies): «Блокчейн (англ. *Blockchain*) — це багатофункціональна та багаторівнева інформаційна технологія, призначена для надійного обліку різних активів. Потенційно ця технологія охоплює всі без винятку сфери науково-технічної діяльності та має безліч галузей застосування. Серед них: фінанси, економіка та грошові розрахунки, а також операції з матеріальними (реальна власність, нерухомість, автомобілі тощо) і нематеріальними активами (право голосування, ідеї, репутація, наміри, медичні дані, особиста інформація та ін.). Блокчейн створює нові можливості з пошуку, організації, оцінки та передавання будь-яких дискретних одиниць. По суті, це нова організаційна парадигма для координації будь-якого виду людської діяльності» [5, 15]. Блокчейн революція почалася з появою нової економічної реальності в Інтернеті — альтернативної валюти під назвою «біткойн», яка емітується та забезпечується не державою, а користувачами біткойн-мережі при автоматизованому досягненні консенсусу між ними.

Актуальність цього напряму пов'язана з необхідністю оцінки технологічного профілю інноваційної технології блокчейн, позицій країн-лідерів у глобальному технологічному просторі як з погляду ефективності роботи сектору досліджень та розробок, так і з позиції вибору напрямків зміни технологічної спеціалізації.

Потрібно зауважити, що технологія блокчейн досягла глобального розгортання додатків, всі країни уважно стежать за її розвитком та планують можливі шляхи застосування. За даними маркетингової дослідницької фірми Gartner, до 2020 року підприємства на блокчейн-технології досягнуть рівня в 100 млрд дол. США. Широкомасштабне застосування у фінансовому секторі технології блокчейн створюватиме більше одного 1 трлн дол. США в галузях виробництва і поставок [1, 6].

На думку К. Шваба [6], блокчейн є четвертою промисловою революцією після механізації, електрифікації та оцифрування. Передбачається, що до 2025 року 10 % світового ВВП буде використовувати технологію блокчейн для зберігання даних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій (літературний огляд). М. Свон [5, 20] виділяє три умовні сфери застосування технології блокчейн:

- Blockchain 1.0 — валюта (криптовалюта застосовуються в різних додатках, які стосуються фінансових транзакцій, наприклад системи переказів і цифрових платежів);
- Blockchain 2.0 — контракт (додатки в галузях економіки, ринків і фінансів, які працюють з різними типами інструментів — акціями, облигаціями, ф'ючерсами, заставними, правовими титулами, активами та контрактами);
- Blockchain 3.0 — додатки, що працюють за рамками фінансових транзакцій і ринків (поширюються на сфери державного управління, охорони здоров'я, науки, освіти та ін.).

З кожним роком зростає кількість публікацій, де обговорюються можливі галузі та сфери застосування блокчейну в різних економічних напрямках [7–10].

Поява технології блокчейн не тільки активізувала новаторську діяльність ІТ-фахівців, але поставила безліч серйозних завдань перед фахівцями в галузі інтелектуальної власності, змусивши їх пристосовуватися до нових

умов. Дослідження щодо правових аспектів охорони технології блокчейн як об'єкта інтелектуальної власності свідчать про необхідність поглиблення знань у цьому напрямі. Отже, актуальність роботи зумовлена тим, що формування нового цифрового середовища потребує поглибленого дослідження тенденцій розвитку окремих інформаційних технологій, зокрема блокчейну як об'єкта промислової власності.

Наукові праці, присвячені дослідженню технології блокчейн, почали з'являтися нещодавно разом зі зростанням інтересу до інноваційної розробки та з появою перспектив широкого її використання. Безумовно, поява технології блокчейн привернула увагу не тільки світової спільноти, але й фахівців сфери інтелектуальної власності. Почали з'являтися публікації за різними аспектами використання технології блокчейн. Серед науковців, які досліджують різні можливості й особливості технології блокчейн, варто виділити таких: Л. Цветкова, О. Болотаєва, Є. Гринь, І. Булгаков, Д. Двойнікова, А. Кричевський, О. Рузакова, А. Шишило, М. Свон, Д. Нойбургер, В. Чой, Д. Тревор та ін.

Природно, що поява та розвиток технології блокчейн і зростання кількості патентів на винаходи надає можливість проведення патентного аналізу та визначення сучасного стану і перспективних напрямів розвитку цієї ІТ-технології.

Метою статті є оцінка сучасного стану та технологічного профілю технології блокчейн у глобальному інноваційному просторі завдяки аналізу патентної активності.

Основна частина. Відомо, що одним з елементів оцінки результативності наукових досліджень і розробок є патентна статистика, що базується на аналізі даних про подання патентних заявок і видання охоронних документів на об'єкти інтелектуальної власності.

Патентний аналіз є унікальним інструментом менеджменту, що застосовується для вивчення стратегічного управління технологіями та процесами

планування розробки нових товарів. Індикатори, засновані на даних про патентування, дозволяють поширити знання про технології завдяки оцінці продуктивності дослідницької діяльності, визначення нових точок технологічного зростання й обрати перспективні напрями для міжнародної співпраці [11]. Власне факт отримання патенту свідчить про новизну технології, що патентується, її технологічність і потенціал промислового використання. Отож дані про патентну активність організацій характеризують не тільки обсяг і інтенсивність винахідницької активності останніх, але і її якісні характеристики.

Патентний ландшафт блокчейн.

Для оцінки патентного ландшафту в роботі застосовано метод патентного аналізу з використанням бібліометричних показників документального потоку для виявлення тенденцій його розвитку та відбитого в ньому знання про технологію блокчейн [12; 13].

Оцінку стану розробки технології блокчейн проведено за патентними ресурсами Базами даних Patentscope ВОІВ станом на 15.04.2018 року за 2014–2018 років База даних Patentscope містить повні тексти міжнародних заявок РСТ, а також патентні документи національних і регіональних патентних відомств. Пошук проведено за терміном Blockchain у назві винаходів.

У 2014 році з'явився перший патент у сфері блокчейну, сьогодні колекція патентних документів країн світу вже налічує близько 530. Якщо в 2017 році масив патентних документів дорівнював 309, то тільки за перший квартал 2018 році їхня кількість зросла вдвічі. Бурхливе зростання патентної активності припадає на 2016–2018 роки (рис. 1). Але ці дані не можна рахувати остаточними, бо патенти та заявки відображаються в патентних базах даних по-різному. Наприклад, є розходження результатів пошуку у баз даних Patentscope (530) та європейської баз даних Espacenet (410 документів).

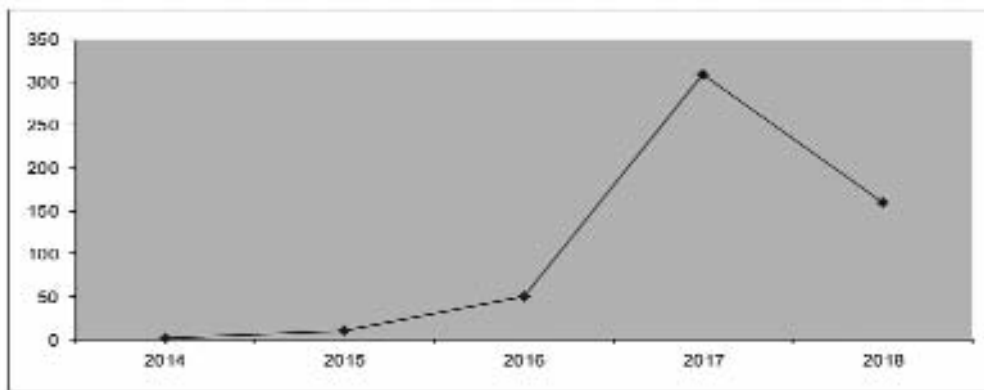

Рис. 1. Динаміка патентування винаходів у сфері блокчейн

Загальновідомий факт значущості патентів як інструменту міжнародного впливу, тому розподіл країн за їхньою патентною активністю дозволяє отримати картину переважання країн-лідерів у розробці технології блокчейн (рис. 2). Так, до групи найбільш впливових країн з високою ефективністю досліджень і розробок технологій блокчейн належать США (35 %) і Китай (10 %).

Далі йдуть Австралія (8 %), Канада (4 %), а також Сполучене Королівство та Німеччина по 2 % відповідно. Щодо патентних систем — популярніша міжнародна РСТ (33 %), європейська патентна система (3 %) значно їй поступається.

Оскільки один з найбільш значних рівнів патентної активності сфери технології блокчейн спотерігається в США, що є одночасно і найбільш капіталомісткою галуззю, проведено аналіз у національній патентній базі даних USPTO. Картина динаміки розподілу патентних документів (табл. 1) свідчить про те, що загалом подано 731 заявку на винаходи (станом на 15.04.2018 році), на 88 з яких видано патенти. Наразі на розгляді перебуває ще 643 заявки. До речі, при пошуку за терміном «blockchain» у назві знайдено тільки 16 патентів.

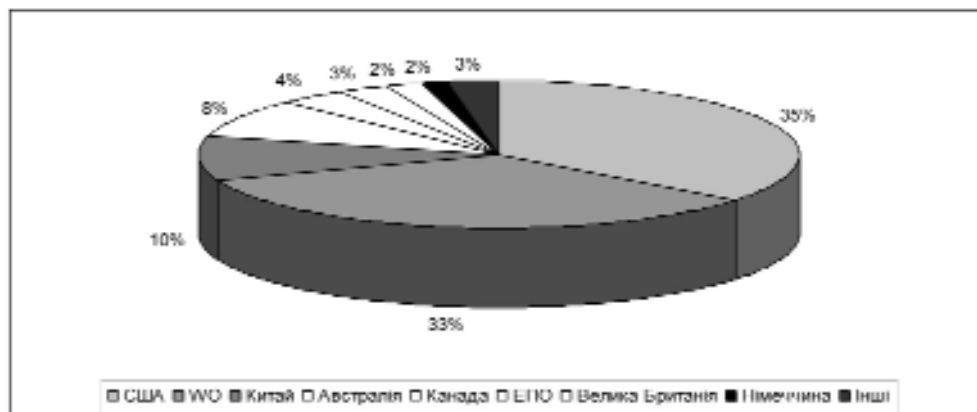

Рис. 2. Розподіл патентів за країнами

Таблиця 1

Кількість патентних документів США у сфері технологій блокчейн

Вид документа	2014	2015	2016	2017	2018	Усього
Заявки	2	25	97	387	220	731
Патенти	0	2	13	43	30	88

Як бачимо, кількість поданих заявок стрімко зростає і цілком очікувано, що експоненціальне зростання кількості поданих патентних заявок не корелює з динамікою кількості виданих патентів. Навіть з огляду на те, що американське патентне законодавство дає можливість подавати попередню заявку (Provisional Application), за якою експертиза по суті не проводиться та відомості про неї не публікуються. Цей факт також впливає на термін видачі патенту. Зважаючи на те, що експертиза триває 2–3 роки, а за таким проривним інноваційним напрямом, як технологія блокчейн експертиза може бути ще тривалішою. Тож, на наш погляд, висновок, якого дійшла у своїх дослідженнях Л. Цветкова [8] стосовно того, що розбіжності кількості поданих заявок і виданих патентів, імовірно, пов'язані з невирішеними дотепер питаннями про патентоспроможність пропонуваніх рішень і можливими наслідками використання виданих патентів США, не має підстави. До речі, серед об'єктів блокчейн-технологій

більшість становлять традиційні об'єкти винаходу — пристрої, системи та процеси (технології), тому питання їхньої патентоздатності визначаються наявністю відповідних критеріїв патентоспроможності.

Результати дослідження та їх обговорення. Боротьба за новий ринок значно активізує патентну діяльність корпорацій. Хоча серед лідерів поки тільки 2 корпорації (табл. 2). На їхню частку припадає близько 25 % патентних документів у сфері технологій блокчейн. Зокрема 30 % належать MasterCard International Incorporated (США) та 28 % — nChain Holdings Limited (Сполучене Королівство). Це може свідчити про те, що вони мають конкурентні переваги та серйозні плани щодо розвитку бізнесу та виходу на ринки збуту в країнах патентування.

Проте ця гонка за лідерство змінює патентній ландшафт щомісяця. Так, станом на 25.06.2018 року, перше місце посідає вже корпорація IBM, nChain Holdings Limited, а MasterCard International Incorporated зрушили на третє

Таблиця 2

Провідні корпорації-розробники технологій блокчейн

Основний заявник	Кількість патентних досліджень
MasterCard International Incorporated, US	40
nChain Holdings Limited, GB	37
Accenture Global Solutions Limited, CA	17
British Telecommunications Public Limited Company, GB	13
FMR LLC Company, US	10
International Business Machines Corporation (IBM), US	10
Nasdaq, Inc., US	7

місце. Тобто фінансові корпорації втрачають своє лідерство.

Як приклад, наведемо характеристику діяльності двох провідних корпорацій.

MasterCard International Incorporated як міжнародна транснаціональна фінансова корпорація здійснює обробку платежів між банками-еквайперами. У рамках міжнародної програми Start Path Global сприяє розвитку стартапів, які використовують технологію блокчейн. Для розробників вже доступні два API-інтерфейси Mastercard на блокчейн — це Blockchain Core API і Smart Contracts API, що дозволяють працювати зі смарт-контрактами та розподіленим реєстром [14]. Інноваційний потенціал корпорації спрямований на пошук варіантів використання блокчейн для захисту інформації, її зберігання та перевірки ідентифікаційних й облікових даних для запобігання несанкціонованій зміні даних, яка може поставити під загрозу точність інформації, що зберігається.

Варто підкреслити, що всі заявки на винахід за технологією блокчейн, які подані в США, також подані як міжнародні за процедурою РСТ. Крім цього, більшість з них мають патенти-аналоги в таких країнах, як Австралія, Канада, Китай, Мексика, Сінгапур (за даними бази даних Espacenet). Ця інформація дуже цікава для подальшого дослідження, бо свідчить про напрями патентної політики корпорації. З одного боку, це може бути проявом її комерційного інтересу до ринків цих країн, з другого — визнання їх своїми основними конкурентами та блокування їхньої діяльності. Потрібно також підкреслити той факт що, якщо винахід вагомий, то компанії подають заявки на винахід у багатьох країнах практично водночас.

nChain Group — світовий лідер у сфері досліджень і розробки блокчейн-технологій. Місія компанії полягає в забезпеченні повномасштабного зростання та всесвітнього поширення мережі біткойнів з акцентом на Bitcoin Cash як іс-

тинному біткойні. nChain Group має чотири бізнес-підрозділи:

- 1) nChain Limited — компанія-розробник технологій блокчейн з офісом у Лондоні (Сполучене Королівство);
- 2) nChain Holdings Limited — підприємство, що спеціалізується на управлінні та комерціалізації інтелектуальної власності;
- 3) nChain Reaction — інвестиційна фірма, що підтримує комерційні підприємства, які пропонують продукти чи додатки на базі Bitcoin Cash;
- 4) nCrypt — канадська біржа та платформа біткойнових криптовалютних гаманців. Тематика портфеля патентних заявок за технологією блокчейн присвячена визначенню загального секретного ключа для безпечного обміну інформацією та ієрархічних детермінованих криптографічних ключів; методам реєстрації та автоматичного управління смарт-контрактами на базі блокчейну; системам віртуальної валюти та ін. Однак, аналізуючи патентну політику компанії з'ясовано, що незважаючи на те, що фірма офіційно зареєстрована в Лондоні, насправді подає всі свої патенти від заявників, які розміщені на території країни Антигуа та Барбуда у Вест-Індії і жодного патенту в Сполученому Королівстві не має.

Що стосується патентів-аналогів, то їх достатньо багато, але коло країн дуже обмежене. Серед них переважають Тайвань, значно менше США й Канади. Значна більшість — це міжнародні заявки РСТ та європейські заявки. Іншими словами, зростання активності патентування на Тайвані тільки підтверджує зростання інтересу корпорацій до розвитку бізнесу та виходу на ринки збуту. Це радше пов'язано з активним використанням технології блокчейн на Тайвані (легалізація криптовалюти, створення блокчейн-консорціуму з використанням хмарної платформи Azure та ін.).

Якісний аналіз патентної інформації дає підстави виділити такі напрями патентування: блокчейн перезаписуваний; гібридний блокчейн; методи та системи варіантів блокчейну з використанням цифрових підписів; тестування блокчейн-додатків, профіль поведінки користувача блокчейн; поширений електронний огляд документів у блокчейні та комп'ютеризований підрахунок балів на основі текстового та візуального зворотнього зв'язку; методи й системи для інтеграції ринкового обміну й обробки емітентів транзакцій на основі блокчейну; методи з цифровим підписом, засновані на блокчейні; пом'якшення атаки блокчейну; багатоканальний блокчейн; розподілений секрет ключа для перезапису блокчейну; служба управління посвідченнями з використанням блокчейну, що забезпечує сертифікацію транзакцій між пристроями; системи управління ідентифікацією блокчейна на основі публічних томів і системи та способи створення розгалуженого блокчейну з налаштованим протоколом правил.

Систематизація патентної інформації за Міжнародною патентною класифікацією (МПК) забезпечує можливість її детального аналізу у всіх сферах за-

стосування технології блокчейн. Оскільки МПК є своєрідним перехідним ключем, який розподіляє класи та групи за напрямками, то її використано для оцінки тематичної структури у сфері блокчейн (рис. 3).

Найпотужнішим є МПК G06Q (37 % патентних документів) — системи чи способи обробки даних, які спеціально пристосовані для адміністративних, комерційних, фінансових, управлінських, спостережних або прогнозних цілей. Далі йдуть G06F (29 % патентних документів) — обробки цифрових даних за допомогою електронних пристроїв і H04L — передавання дискретної інформації.

Розподіл патентів за предметною сферою надано в патентному ресурсі Derwent Innovations Index (на платформі Web of Science) за чотирьма основними напрямками (табл. 3). Серед інших предметних напрямів — Automation Control Systems, Chemistry, Pharmacology, Biotechnology, Contral Internal Medicine та Optics.

Можливості цього ресурсу з аналітичної обробки патентних документів дуже різноманітні. Наприклад, цікавим є цитування патентів: на кого посилаються, скільки разів та ін. (табл. 4).

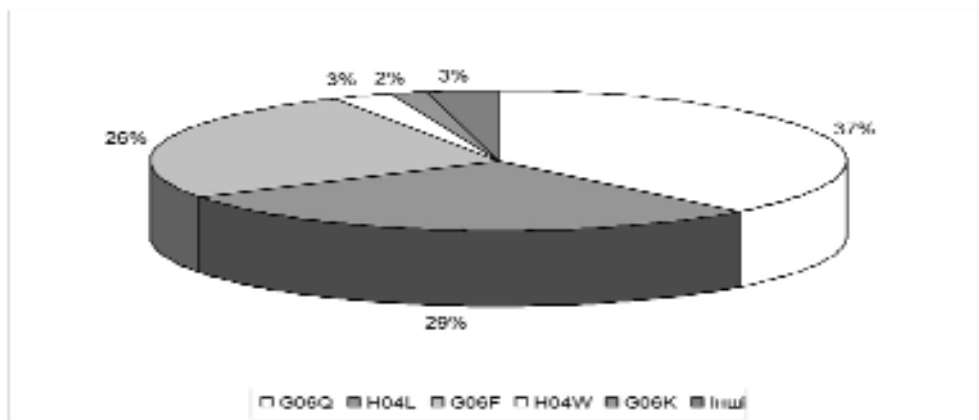

Рис. 3 Тематичний розподіл патентів за МПК

Таблиця 3

Структура предметної сфери розподілу патентів

Назва тематичної сфери	Кількість патентів, %
Інжиніринг	40,6
Комп'ютерні науки	38,0
телекомунікації	15,0
Інструментарій	4,0
Інше	2,4

Таблиця 4

Цитування патентів за даними Derwent

№№ патента/заявки	Патентовласник	Назва патента	Кількість посилаєнь
WO2016022864-A2; WO2016022864-A3	BLOCKCHAIN TECHNOLOGIES CORP	Voting system for securely receiving and counting votes in election, has non-volatile computer-readable memory configured with computer instructions configured to receive private key and public key pair from voter	4
WO2016015041-A1; US2016027229-A1; US2016028552-A1	BLOCKCHAIN TECHNOLOGIES CORP	Method for collecting business reviews in central database accessed by external business review providers, involves creating root block payload of root block, where root data hash is computed from element of root block payload	4
US2016321654-A1; US9569771-B2	LESVICH S; LESVICH Z C	Method for performing automatic storage of blocks in block chains with cloud computing for providing e.g. digital TV services, involves sending cloud storage objects including received blocks in blockchain with cloud application to servers	3
US2015332283-A1; WO2015175722-A1	NANT HOLDINGS IP LLC	Method for validating healthcare transactions, involves causing healthcare historical block chain to be updated with validity block calculated for healthcare transaction according to validity requirement as function of healthcare parameter	3
WO2017066002-A1	BANQU INC	Computing device for implementing blockchain-based identity and transaction platforms, has processor to authorize transactions between user and one or more of other users and store records of transactions in blockchain	2

Як відомо, цитування є показником значущості патентного документа, на який посилаються. Можна дійти висновку, що більше посилань на два патенти 2016 року однієї корпорації — Blockchain Technologies corp. Один патентний документ стосується системи голосування для надійного збирання та підрахунку голосів на виборах та має енергонезалежну комп'ютерно-зчитувальну пам'ять налаштовану з інструкціями комп'ютера на отримання приватного ключа та пари відкритого ключа виборця. Другий — метод збирання відгуків про бізнес у центральній базі даних, доступ до яких здійснюється зовнішніми постачальниками послуг з оцінки бізнесу, передбачає створення коректного блочного корисного користування кореневого блоку, при якому обчислюється коефіцієнт корисної копії даних з елементами корисної завантаженості кореневого блоку.

Висновки. Сучасний стану і технологічний профіль технології блокчейн у глобальному інноваційному просторі свідчать про її важливість і перспективність. Результати патентного аналізу дозволили встановити таке:

- зіставлення рівня винахідницької активності у світовому масштабі сектору блокчейн-розробок дозволило виявити країни з більш високою ефективністю науково-технічної діяльності — США (35 %), Китай (10 %), Австралія (8 %), Канада (4 %), Сполучене Королівство (2 %) та Німеччина (2 %);
- активне патентування блокчейну за міжнародною системою РСТ (понад 30 %) свідчить про важливість і перспективність технології;
- посилення патентної активності світових корпорацій говорить про використання патентування як інструменту створення тимчасової монополії на ринку та створення нових ринків за принципом «першості» доступу до споживача, часто в обхід традиційних бізнес-моделей, орієнтованих на довгострокові та послідовні стратегії;

- гонка корпорацій за лідерство змінює патентній ландшафт щомісяця. Так, станом на 25.06.2018 року, перше місце посідає корпорація IBM, nChain Holdings Limited, а нещодавнього лідера MasterCard International Incorporated зрушили на третє місце;
- структура технологічного профілю технології блокчейн у глобальному інноваційному просторі поєднує: гібридний блокчейн; методи та системи варіантів блокчейну з використанням цифрових підписів; тестування додатків, комп'ютеризований підрахунок балів на основі текстового та візуального зворотного зв'язку; інтеграцію ринкового обміну і обробки емітентів транзакцій; безпеку блокчейн; службу управління посвідченнями для забезпечення сертифікації транзакцій та ін.

Потрібно також зауважити, зростання темпів розвитку науки й технологій, формування нових моделей проведення наукових досліджень привели до того, що багато компаній стали скорочувати шлях від ідеї до впровадження.

Проте, попри обмеження та недоліки підходу, аналіз патентної інформації активно використовується для виокремлення ключових тенденцій технологічного розвитку, дає необхідну інформаційну основу для формування ефективної доказової науково-технічної та інноваційної політики.

Однак усі багатогранні перспективи використання технології блокчейн призводять до нових проблем у правовому та технологічному полі, котрі необхідно буде вирішувати в майбутньому, щоб реалізувати найпотужніший потенціал цієї технології. ♦

Список використаних джерел / List of references

1. Bhavisha P., Sheth S., Sareen B. A report on 'WIPO India summer school on intellectual property 2017 // World Patent Information. 2018. Vol. 52, № 3. P. 19–21.
2. Ledger Technology: beyond block chain. A report by the UK Government Chief Scientific Adviser / Government Office for Science, 2016. URL: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/492972/gs-16-1-distributed-ledger-technology.pdf.
3. Efanov, D., Roschin P. The All-Pervasiveness of the Blockchain Technology // Procedia Computer Science. 2018. Vol. 123. P. 116–121.
4. Андрощук Г. Інтелектуальна власність в системі Інтернету речей: економіко-правові аспекти (ч. 1) // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2017. № 6. С. 68–78.
5. Свон М. Блокчейн: Схема новой экономики М.: Олимп-Бизнес, 2017. 240 с.
6. Schwab K. The global competitiveness report 2010-2011 / Klaus Schwab. Geneva.; World Economic Forum, 2010. 516 p.
7. Основные тенденции развития права интеллектуальной собственности в современном мире, в том числе новые объекты интеллектуальных прав и глобальная защита / Г. А. Ахмедов, Е. А. Войниканис, К. Д. Глазунова, Н. В. Зайченко. М.: Российская венчурная компания, 2017. 213 с.
8. Цветкова Л. А. Перспективы развития технологии блокчейн в России: конкурентные преимущества и барьеры // Экономика науки. 2017. Т. 3. № 4. С. 275–296.
9. Булгаков И. Т. Правовые вопросы использования технологии блокчейн // Закон. 2016. № 12. С. 80–88.
10. Літошенко А. В. Технологія blockchain: переваги та неочевидні можливості використання у різних галузях // Економіка та держава. 2017. № 8. С. 77–79.
11. Kshetri N. Blockchain's roles in strengthening cybersecurity and protecting privacy // Telecommunications Policy. 2017. Vol. 41, № 10. P. 1027–1038.
12. Григорян М. Р. Патентный анализ: стратегическое обоснование, применение, преимущества и ограничения // Научно-методический электронный журнал «Концепт». 2015. Т. 30. С. 341–345.
13. Choi W. The Race to Patent the Blockchain. URL: https://www.alixpartners.com/media/3782/ap_the_race_to_patent_the_blockchain_sep_2016.pdf.
14. Шлыгин, И. Mastercard и Visa про блокчейн и криптовалюту. URL: <https://fomag.ru/news/mastercard-i-visa-pro-blokcheyn-i-kriptovalyutu>.

1. Bhavisha P., Sheth S., Sareen B. A report on 'WIPO India summer school on intellectual property 2017 // World Patent Information. 2018. Vol. 52, № 3. P. 19–21.
2. Ledger Technology: beyond block chain. A report by the UK Government Chief Scientific Adviser / Government Office for Science, 2016. URL: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/492972/gs-16-1-distributed-ledger-technology.pdf.
3. Efanov D., Roschin P. The All-Pervasiveness of the Blockchain Technology // Procedia Computer Science. 2018. Vol. 123. P. 116–121.
4. Androshchuk H. Intelektualna vlasnist v systemi Internetu rechei: ekonomiko-pravovi aspekty (ch. 1) // Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti. 2017. № 6. S. 68–78.

5. Svon M. *Blokchein: Skhema novoi ekonomyky*. M.: Olymp-Biznes, 2017. 240 s.
6. Schwab K. *The global competitiveness report 2010–2011*. Geneva.; World Economic Forum, 2010. 516 p.
7. *Osnovnyye tendentsyy razvitiya prava yntellektualnoi sobstvennosti v sovremennom myre, v tom chysle novye obyekty yntellektualnykh prav y hlobalnaia zashchita*. H. A. Akhmedov, E. A. Voinykanys, K. D. Hlazunova, N. V. Zaichenko i dr. M.: Rossyiskaia venchurnaia kompaniia, 2017. 213 s.
8. Tsvetkova L. A. *Perspektyvy razvitiya tekhnolohyy blokchein v Rossyy: konkurentnye preymushchestva y barery* // *Ekonomyka nauky*. 2017. T. 3. № 4. S. 275–296.
9. Bulhakov, Y. T. *Pravovye voprosy yspolzovaniya tekhnolohyy blokchein* // *Zakon*. 2016. № 12. S. 80–88.
10. Litoshenko A. V. *Tekhnolohiia blockchain: perevahy ta neochevydni mozhlyvosti vykorystannia u riznykh haluziakh* // *Ekonomika ta derzhava*. 2017. № 8. S. 77–79.
11. Kshetri N. *Blockchains roles in strengthening cybersecurity and protecting privacy* // *Telecommunications Policy*. 2017. Vol. 41, № 10. P. 1027–1038.
12. Hryhorian M. R. *Patentnyi analiz: stratezhicheskoe obosnovanye, prymenenye, preymushchestva y ohranuchenya* // *Nauchno-metodycheskyi elektronnyi zhurnal «Kontsept»*. 2015. T. 30. S. 341–345.
13. Choi W. *The Race to Patent the Blockchain*. URL: https://www.alixpartners.com/media/3782/ap_the_race_to_patent_the_blockchain_sep_2016.pdf.
14. Shlyhyn, Y. *Mastercard y Visa pro blokchein y kryptovalyutu*. URL: <https://fomag.ru/news/mastercard-i-visa-pro-blokcheyn-i-kriptoalyutu>.

Надійшла до редакції 21.06.2018 року

Артамонова Н., Лерантович Э. Технология блокчейн как объект промышленной собственности: характеристика патентной активности. В статье рассмотрены некоторые аспекты конкурентоспособности и современного состояния технологии блокчейн. Проанализирован патентный ландшафт блокчейн, выявлены ведущие страны и компании, показана динамика патентования, тематическая структура патентов, цитирование патентов. Сделаны выводы о высокой патентоспособности технологии блокчейн, ее перспективности и необходимости дальнейшего освещения специфических аспектов в правовом и технологическом поле блокчейн.

Ключевые слова: блокчейн, патентный анализ, изобретения, база данных Patentscope, ИТ-технологии, инновации, объекты интеллектуальной собственности, патентный ландшафт

Artamonova N., Lerantovich E. Technology blockchain as an industrial property object: patent activity characteristic. The article gives an assessment of the current state and technological profile of blockchain in the global innovation space. Comparison of the level of inventive activity in the global scale of the blockchain development sector made it possible to identify countries with higher efficiency of scientific and technical activities — the USA and China. An increased patent activity of world corporations was noted, which indicates the use of patenting as a tool for creating a temporary monopoly on the market and for creating new markets based on the principle of «primacy» of access to the consumer. The active patenting of blockchain in the international PCT system, more than 30 %, indicates its high importance and prospects. The race of corpora-

tions for leadership changes the patent landscape every month. Today, IBM, nChain Holdings Limited, takes the first place, and MasterCard International Incorporated has moved to the third place. The structure of the technological profile of blockchain in the global innovation space is defined, which includes: a hybrid blockchain; methods and systems of blockchain using digital signatures; software testing, computerized scoring based on text and visual feedback; integration of market exchange and processing of issuers of transactions; blockchain security; identity management service to ensure the certification of transactions, etc. Conclusions are made about the high patentability of blockchain, its prospects and the need to further highlight specific aspects in the legal and technological field of the blockchain. However, understanding the existing limitations and disadvantages of the approach, the analysis of patent information can be actively used to understand the key trends in technological development, providing the necessary information basis for the formation of effective evidence-based scientific, technical and innovation policies.

Key words: blockade, patent analysis, inventions, data base Patentscope, IT technologies, innovations, objects of intellectual property, patent landscape

Володимир Дроб'язко,
старший науковий співробітник НДІ інтелектуальної
власності НАПрН України,
кандидат філологічних наук

ПОСТАНОВИ ТА РОЗПОРЯДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ РСР ПРО СТАВКИ АВТОРСЬКОГО ГОНОРАРУ

У статті розглядаються нормативні акти Української РСР про ставки авторського гонорару в 1925–1935 роках, простежено становлення національної системи виплат винагороди літераторам і митцям.

Ключові слова: авторське право, авторський гонорар, мінімальні розміри авторської винагороди, публічне виконання творів

Важливим етапом становлення авторського права в Українській РСР стало прийняття 08.12.1925 року загальносоюзного Закону «Основи авторського права».

Закон 1925 року за своїм обсягом був невеликим (містив 23 статті), але він уперше ввів багато норм і формулювань, які фактично діяли в СРСР протягом багатьох десятиліть, попри зміни законодавства (поняття авторського твору, коло охоронюваних творів, поняття виключного авторського права, перелік випадків вільного використання та ін.).

Закон 1925 року встановлював досить короткий строк охорони творів (25 років від часу публікації творів), спадкоємці авторів користувались авторським правом не більше ніж 15 років.

Наступний етап розвитку авторського права розпочався з прийняття нового загальносоюзного Закону від 16.05.1928 року «Основи авторського права», що діяв у своїй основній частині до 1961 року.

Слідом за цим всесоюзним Законом у всіх союзних республіках були видані

республіканські закони про авторське право. В Українській РСР новий Закон «Про авторське право» було видано 06.02.1929 року. Закон 1928 року повторив багато положень Закону 1925 року, водночас вніс до нього значні зміни. Вони полягали в тому, що авторське право було пристосовано до нових економічних умов: користувачами творів могли бути не приватні організації (як це було раніше), а тільки державні. Держава та система державних організацій стали єдиним монолітним споживачем усіх результатів творчої діяльності, охоронюваних правом.

Відпала необхідність наявності в автора виключних прав на використання творів. Майнові авторські права були зведені до авторської винагороди, що стала нормованою (визначалися максимальні та мінімальні ставки винагороди), а в деяких випадках винагорода взагалі була фіксованою. Держава стала визначати й форми авторських договорів.

У широких сферах, де відбувалося масове використання авторських творів, майнове авторське право було або зведе-

не до права на одержання нормованої винагороди (публічне використання творів), або взагалі не діяло (кіно, радіо, телебачення), принаймні стосовно вже опублікованих творів.

Строк дії авторського права було збільшено, він становив час життя автора плюс 15 років. Нормативний матеріал, наявний у законах про авторське право того періоду, був досить широким. Загальносоюзний закон нараховував 20 статей, а Закон Української РСР — 32 статті.

На виконання постанови ЦВК і РНК СРСР від 30.01.1925 року «Про основи авторського права» [1] ВУЦВК і РНК УСРР прийняли 08.12.1925 року постанову «Про авторський гонорар за публічне виконання драматичних і музичних творів» [2].

Постанова складалася з п'яти статей.

У ст. 1 зазначено, що розмір авторського гонорару за публічне виконання драматичних, музично-драматичних, пантомімних і хореографічних творів, а також строки та порядок його виплати встановлювалися за згодою автора й адміністрації театральних підприємств та організаторів видовищ.

Відповідно до ст. 2, якщо між авторами й адміністрацією театральних підприємств та організаторів видовищ не досягнуто згоди щодо виплати авторського гонорару за публічне виконання творів, встановлені були такі норми виплати авторського гонорару:

- 1) за оригінальні драматичні твори українською мовою та мовами національних меншин в Україні, крім російської — 1,5 % фактичного збору за кожний акт;
- 2) за оригінальні драматичні твори російською мовою — 1 % фактичного збору за кожний акт;
- 3) за твори драматичні, переклади з інших мов українською мовою та мовами національних меншин в Україні, крім російської — 0,75 % фактичного збору за кожний акт;
- 4) за твори драматичні, переклади з інших мов російською мовою —

0,5 % фактичного збору за кожний акт;

- 5) за лібрето опер і оперет без музики — 0,25 % фактичного збору за кожний акт;
- 6) за опери — 1 % фактичного збору за кожний акт;
- 7) за оперети та музику для балету й пантоміми — 0,75 % фактичного збору за кожний акт;
- 8) за музичні твори для драматичних творів — 0,25 % фактичного збору за кожний акт;
- 9) за виконання творів на концертах, хореографічних і літературних вечорах, у театрах сатири та мініатюр тощо — 3 % фактичного збору за всю програму.

Твори, зазначені у пп. «1-8», оплачувалися не більше ніж за п'ять актів. Право композитора на одержання гонорару за публічне виконання музичного твору охоронялося лише тоді, коли композитор на кожному примірнику музичного твору зазначав, що право на гонорар він залишив за собою. Авторський гонорар за твори, зазначені в п. «9», розподілявся між усіма авторами виконуваних творів кожного автора.

Згідно зі ст. 3, гонорари, встановлені постановою, виплачували всі державні установи, громадські та приватні організації й підприємства. Гонорар визначався на підставі записів у звітних або інших книгах відповідних установ, закладів, організацій або підприємств.

Театри, звільнені від державних податків, не звільнялися від виплати авторських гонорарів. Авторський гонорар за публічне виконання творів не виплачувався, коли з відвідувачів не брали вхідну плату.

У ст. 4 визначено, що фактичним збором вважається сума, одержана від продажу квитків. За винятком державних і місцевих податків, жодні інші витрати (орендна плата, заробітна плата тощо) до уваги не брали.

Статтею 5 Народному комісаріату освіти УСРР запропоновано видати

інструкцію щодо застосування цієї Постанови.

19.04.1926 року Народним комісаріатом освіти УСРР затверджено інструкцію «Про порядок виплати авторського гонорару за прилюдне виконання драматичних і музичних творів» [3].

Згідно з Інструкцією, у відповідних театральних афішах, рекламах, програмах повинно бути зазначено: якщо виконуються твори оригінальні прізвище автора; твори перекладні крім прізвища автора, ще і прізвище перекладача; твори перероблені чи інсценізації — крім прізвища автора, прізвище автора переробки чи інсценізації.

Виплата авторського гонорару, за відсутності угоди про строк виплати, повинна була здійснюватися постійними театрами не пізніше наступного дня після виконання твору.

Організатори вистав, концертів повинні були сплачувати гонорар після першої вистави чи проведення концерту.

Здаючи приміщення в оренду гастролерам, власники приміщень повинні були включити виплати авторського гонорару до договорів оренди та стежити за своєчасною його виплатою.

Збір авторського гонорару на території УРСР мав право здійснювати автор або особи чи організації, котрі він уповноважень.

Зміни в авторському творі чи в його назві можливі були лише за попередньою згодою автора або уповноваженої ним особи.

Для контролю за виконанням твору в театрах, концертних залах передбачалося виділення безоплатного місця для автора чи уповноваженої ним особи не далі четвертого ряду в партері.

Адміністрація театрів, інших видовищних закладів повинна була надавати автору чи уповноваженій ним особі на його(її) вимогу програму вистави, вечори, концерту, звіт про збір від продажу квитків.

Уповноважені особи, що здійснювали збір авторського гонорару, повинні

були мати відповідні повноваження на право збору гонорару та пред'являти їх на вимогу.

За порушення правил і постанов про авторське право винні особи несли відповідальність згідно з чинними законами УРСР.

У 1927 році було прийнято два союзні нормативні акти, пов'язані з авторським правом. Згідно з Постановою ЦВК і РНК СРСР від 16.03.1927 року радіомовним станціям (за особливим списком) було надано право транслювати виконання творів з театрів та інших організацій без будь-якої оплати [4]. 30.09.1927 року РНК СРСР встановила для письменників, художників і скульпторів пільги з оплати житлової площі та при вступі до навчальних закладів [4].

Постановою Народного комісаріату юстиції УСРР від 11.02.1927 року «Про порядок виплати авторського гонорару за використання музичних та вокальних творів в установах релігійного культу» [4] дано таке роз'яснення: «Не маючи культурно-освітнього значення, установи релігійного культу, в яких виконуються музичні та вокальні твори композиторів, повинні сплачувати авторський гонорар за виконання зазначених творів; у разі відсутності угоди про виплату авторського гонорару, його виплата здійснюється у розмірі 5 % заробітку хору і служників релігійного культу за день виконання зазначених творів».

У 1929 році Наркомосвіти УСРР прийняті дві постанови, якими визначені розміри авторського гонорару за публічне виконання творів, а також мінімальні ставки авторського гонорару за літературні твори та норми тиражу.

Постановою Наркомосвіти УСРР від 22.04.1929 року «Про авторський гонорар за прилюдне виконання драматичних, музичних, кінематографічних та інших творів» [5] встановлені розміри авторського гонорару за публічне виконання творів:

- 1) за оригінальні драматичні твори (драма, комедія, трагедія, водевіль

- та ін.) авторові за кожний акт — 1,5 % від фактичного збору з вистави, художникові за оригінальну постановку твору — 0,25 % за кожний акт від фактичного збору з вистави;
- 2) за перекладні драматичні твори — за кожний акт 1 % від фактичного збору з вистави, що порівну розподілявся між автором і перекладачем, а також за кожний акт 0,25 % від фактичного збору з вистави художнику за оригінальну постановку;
  - 3) за твори музично-драматичні (опери, оперети, музичні комедії, балети, пантоміми та ін.) за кожний акт 1,25 % від фактичного збору з вистави, зокрема, за музичні твори — 0,75 %, за лібрето — 0,25 %, художнику за оригінальну постановку — 0,25 %;
  - 4) за твори музично-драматичні сучасного оригінального українського репертуару за кожний акт 2,25 % від фактичного збору з вистави, зокрема, за музичні твори — 1,5 %, за лібрето — 0,5 %, художнику — 0,25 % за оригінальну постановку;
  - 5) за музичні твори, спеціально написані чи підібрані до супроводу драматичних творів, за кожний фактично супроводжений цією музикою акт — 0,5 % від фактичного збору з вистави (за підібрані твори гонорар сплачувався автору, а не композитору);
  - 6) за музичні, драматичні, літературні, хореографічні й інші твори, виконані в концертах і виставах, в театрах сатири (вистави з дрібних творів) — за всю програму 3 % від фактичного збору з концерту, вистави;
  - 7) за кінофільм, крім видових, мультиплікаційних та хронікальних автору сценарію — 1 %, режисеру — 0,25 % від фактичного збору за кожний сеанс (автору сценарію із запозиченим сюжетом виплачувалось 0,75 %, автору запозиченого сюжету — 0,25 %);
  - 8) за мультиплікаційні фільми: автору сценарію — 0,25 %, кінохудожнику — 0,75 % від фактичного збору за кожний сеанс;
  - 9) за видові та хронікальні фільми — кінооператору 0,25 % від фактичного збору за кожний сеанс;
  - 10) за музичні твори, спеціально написані для кінофільму — за весь фактично супроводжуваний цією музикою сенс — 1 % від фактичного збору за кожній сеанс;
  - 11) за музичні твори, підібрані для музичного супроводу всього кіносеансу — 0,25 % від фактичного збору за кожний сеанс (гонорар виплачувався автору, а не композитору);
  - 12) за дивертисменти й естрадні твори, виконувані в кінотеатрах до чи після кіносеансу — за всю програму 0,25 % від фактичного збору за кожній сеанс;
  - 13) за твори музичні чи естрадного характеру, виконувані в цирках, естрадах, дивертисментах, кабаре та інших місцях, де відвідувачів не стосується вхідна плата — за всю програму 3 % від фактичного збору за вечір;
  - 14) за музичні чи естрадні твори, виконувані в ресторанах, пивних, кабаре, кафе та в інших громадських місцях без стягування вхідної плати з відвідувачів — 5 % від загальної суми заробітної плати за день виконання всіх учасників виконання творів.
- Драматичні, музичні, музично-драматичні, хореографічні й інші твори оплачувалися не більше ніж за 5 актів, кількість актів визначалася за авторським примірником.
- У відповідних випадках авторський гонорар розподілявся між усіма авторами виконуваних творів пропорційно до кількості виконаних творів кожного автора.
- Визначений постановою авторський гонорар повинні були сплачувати всі державні та громадські установи, клуби, підприємства й організації, приватні організації та особи, що влаштували видовища. Театри, звільнені від державних і

місцевих податків, не звільнялися від сплати авторського гонорару, встановленого названою Постановою. Авторський гонорар за твори, за які гонорар авторам не виплачувався, надходив у розпорядження Наркомосвіти до спеціального літературно-мистецького фонду. До гонорарів за виконання творів не враховували суми, виплачені авторам за написання творів.

Фактичним збором з вистави вважалися суми, зібрані від продажу квитків, окрім державних і місцевих податків та зборів на користь Червоного Хреста. Жодні інші витрати (оренда театрального приміщення, заробітна плата тощо) до уваги не бралися.

Сума фактичного збору встановлювалася на підставі записів у книгах видовищного підприємства, касових звітів про збори тощо.

Текст цієї Постанови було погоджено з Наркомпраці УРСР та Всеукраїнською радою професійних спілок.

Постановою Наркомосвіти УСРР від 26.09.1929 року «Про мінімальні ставки авторського гонорару за літературні твори та про норми тиражу» [6] встановлені такі мінімальні ставки авторського гонорару для певних видів літературних творів:

- 1) оригінальна прозово-художня література — 100 крб за друкований аркуш;
- 2) оригінальні критичні, публіцистичні та бібліографічні твори, що належно літератури, театру, кіно та інших галузей мистецтва, 90 крб за друкований аркуш;
- 3) переклади творів художніх, наукових і технічних, які не вимагали редагування, 50 крб за друкований аркуш;
- 4) переклад інших творів, які не потребували редагування, 40 крб за друкований аркуш;
- 5) переклади, що потребували редагування, 30 крб за друкований аркуш;
- 6) вірші оригінальні та перекладені, друковані в періодичній пресі — 60 коп. за рядок;

- 7) вірші, друковані в інших виданнях, 30 коп. за рядок;
- 8) підручники для шкіл I концентру — 80 крб за друкований аркуш;
- 9) підручники для профшкіл і вищих навчальних закладів 100 крб за друкований аркуш;
- 10) підручники для шкіл II концентру — 90 крб за друкований аркуш;
- 11) читанки — 60 крб за друкований аркуш.

Були встановлені й норми тиражу для одного видання:

- 1) прозово-художня література — 5 000 примірників;
- 2) масово-художня література — 20 000 примірників;
- 3) драматичні твори — 3 000 примірників;
- 4) твори критичні, бібліографічні й публіцистичні належні до літератури, театру, кіно та інших галузей мистецтва, 3 000 примірників;
- 5) дитяча література — 10 000 примірників;
- 6) віршовані твори, крім надрукованих у періодичній пресі — 3 000 примірників;
- 7) підручники для шкіл I концентру — 100 000 примірників;
- 8) підручники для шкіл II концентру — 30 000 примірників;
- 9) підручники для профшкіл і вищих навчальних закладів — 7 000 примірників;
- 10) методичні посібники та теоретичні роботи із соціально-економічних питань — 10 000 примірників;
- 11) методичні посібники й теоретичні роботи з інших питань — 5 000 примірників;
- 12) оригінальні популярні твори із соціально-економічних і природничих наук — 10 000 примірників;
- 13) популярна література для масового читача (обсягом до 3 друкованих аркушів) — 20 000 примірників;
- 14) підручники для шкіл ліквідації неписьменності дорослих — 250 000 примірників;

15) підручники для шкіл ліквідації неписьменності дітей — 75 000 примірників.

Встановлені Постановою ставки авторського гонорару, якщо в договорі не передбачено інших ставок, виплачувалися за тиражі, що не перевищують встановлену норму.

Випуск творів тиражем понад встановлену постановою норму, але в межах тиражу, встановленого договором, вважався повторним виданням. За повторне видання твору тиражем неповного видання виплачувано 60% гонорару, належного за основне видання. Зі зменшенням тиражу повторного видання порівняно з основним відповідно, зменшувалась і сума гонорару.

Якщо в наукових, політико-освітніх і шкільних збірниках та наукових творах були вміщені без згоди автора уривки або повні твори, запозичені в розмірі, що перевищував норми, встановлені Законом УСРР «Про авторське право» від 06.02.1929 року, автор запозиченого твору мав право на одержання гонорару в розмірі 50 % ставки упорядника збірки, відповідно до розміру запозичення. Виплата зазначеного гонорару перекладалася на відповідне видавництво.

Авторам творів, перероблених без згоди автора, але з дозволу Наркомсвіти УСРР з прозової на драматичну форму або кіносценарії те навпаки виплачувався гонорар у розмірі 50 % гонорару, одержаного переробником цього твору. Зазначений гонорар виплачувало видавництво.

10.04.1929 року видано Постанову ЦВК і РНК СРСР про передачу публічного виконання музичних, драматичних на інших творів, а також лекцій і доповідей по радіо. Згідно з цією Постановою Наркомату пошт і телеграфу, його місцевим органам і професійним спілкам було надано право передавати зазначені твори по радіо та дротами без виплати за це особливої винагороди на користь авторів і виконавців, а також театрам та іншим видовищним закладам [5].

Суттєве значення у справі допомоги авторам у реалізації їхніх майнових прав, особливо при публічному виконанні творів і захисті цих прав у судах, мали авторські організації. У постанові ЦВК і РНК СРСР від 14.06.1929 року [6] зазначено, що кожне засноване в одній із союзних республік товариство драматичних письменників і композиторів або інше товариство, що мало на меті охороняти інтереси авторів, мало право відкривати на території СРСР відділення й агентства, мати уповноважених і здійснювати дії, необхідні для забезпечення й охорони прав своїх членів. Такою організацією в УСРР було Українське товариство драматургів і композиторів (УТОДІК).

11.11.1929 року Наркомпраці СРСР видано постанову «Про умови праці працівників мистецтв, преси і освіти, які обслуговують наймача за окремими завданнями» [7], згідно з якою до цих категорій творчих працівників повинно застосовуватись загальне законодавство про працю з деякими винятками.

30.03.1930 року РНК СРСР з метою створення сприятливих умов для роботи художників запропонувала РНК союзних республік встановити мінімальну межу авторського гонорару художників за відтворення їхніх картин, рисунків і скульптур у формі листівок, альбомів тощо, за певного тиражу [8].

Розглянемо основні положення цієї Постанови наступні. Право відтворювати художні твори — картини, рисунки та скульптури — мали автори цих творів або особи й установи з їхнього дозволу; авторське право на такі твори належало їхнім авторам незалежно від володіння твором. Правом відтворювати художній твір, належний до державного художнього фонду, володіли державні музеї (ст. 1).

18.07.1930 року РНК УСРР видала постанову «Про право відтворювати твори на про мінімальний розмір авторського гонорару за відтворення» [8].

Були встановлені такі мінімальні розміри авторського гонорару за відтворення художніх творів:

- за видання репродукцій картин, рисунків і скульптуру форматі листівки тиражем до 100 000 відбитків автор одержував 3 % від ціни продажу кожного відбитка;
- за видання репродукцій художніх твору форматі, більшому за листівку, тиражем до 5 000 відбитків автор одержував 3 % від ціни продажу кожного відбитку;
- за видання репродукцій художніх твору форматі листівки тиражем понад 100 000 відбитків або у форматі, більшому за листівку, тиражем понад 5 000 відбитків автор одержував 2 % від ціни продажу кожного відбитка.

Зазначені розміри авторського гонорару виплачувалися незалежно від того, чи продавалися відбитки репродукцій окремо, чи як збірники, альбоми тощо (ст. 2).

Художній твір, замовлений спеціально для відтворення, оплачувався за договором. За видання відбитків репродукцій понад норму тиражу, передбаченого договором, автор одержував 1,5 % від ціни продажу кожного відбитка (ст. 4).

За копіювання способом виливання творів скульптури понад 10 копій автор оригіналу одержував гонорар у розмірі 3 % від ціни продажу кожної копії твору скульптури (ст. 5).

Мінімальні розміри авторського гонорару за створення політичних, рекламних, кінографічних плакатів, макетів, за художнє оформлення книг і журналів, обкладинки й ілюстрації доручено було встановлювати Наркоосвіти УРСР за погодженням з Українським комітетом професійної спілки друкарів (ст. 6).

Автор мав право одержувати оригінали плакатів, рисовані ним кліше після використання їх за призначенням, якщо інше не передбачалося договором (ст. 7).

Зазначені в Постанові права належали спадкоємцям автора протягом строку чинності авторського права.

01.06.1930 року Рада професійних спілок УСРР (РПСУ) звернулася з листом «Про авторський гонорар за вистави в клубах» [9] до своїх підрозділів: УТОДІК, Управління мистецтв Наркомосвіти УРСР та інших відомств. РПСУ запропонувала всім профорганізаціям взяти до уваги такі правила виплати авторського гонорару.

- за платного входу гонорар сплачувався відповідно до постанови Наркомосвіти від 22.04.1929 року «Про авторський гонорар за прилюдне виконання драматичних, музичних, кінематографічних та інших творів»;
- за безоплатного входу авторський гонорар сплачувався в розмірі 5 % від суми винагороди, одержаної виконавцями видовищного заходу;
- за вистави, концерти та кіносеанси, влаштовані за безоплатного входу і без оплати виконавців авторський гонорар виплачувався: за драми, комедії, опери, оперети — 25 коп. за кожний акт, але не більше як за 4 акти (не більше 1 крб), законцерт — 50 коп., за кіносеанс — 50 коп.

Клуби, що мали менше як 100 місць і влаштовували концерти та кіносеанси власними силами без оплати, від сплати авторського гонорару звільнялися. Це ж стосувалося вистав, концертів і кіносеансів, проведених у порядку культослужбовування від час обіду;

- авторський гонорар виплачувався агентам УТОДІК одразу після вистави (як зарплата); клуби надавали агентам УТОДІК відомості про час вистави, концерту чи кіносеансу, назви творів, прізвища авторів, мову, якою виконувалися твори, кількість дій або відділів, суму валового збору, винагороди, виплаченої виконавцям;
- адміністрація клубу зобов'язана була надавати агентам УТОДІК одне безоплатне місце;

- у разі проведення у клубах вистав, концертів і кіносеансів сторонніми особами чи організаціями, клуби зобов'язані були забезпечити стягнення в повному обсязі авторського гонорару із зазначених осіб чи організацій.

09.09.1930 року Наркомосвіти УРСР прийняв постанову «Про мінімальні розміри авторського гонорару за літературні твори та норми тиражу» [10], якою відмінена аналогічна постанова від 26.09.1929 року. Постановою від 09.09.1930 року додатково встановлені мінімальні розміри гонорару за: твори соціально-економічні та з усіх галузей знання — 100 крб за друкований аркуш; твори, призначені для масового читача, — 100 крб за друкований аркуш; уточнені розміри гонорарів для деяких видів літературних творів. Введені норми тиражу для творів таких видів: методичні посібники для індивідуального і трудового навчання неписьменних та малописьменних — 100 000 примірників; читанки — тираж такий самий, як і для підручників відповідних років навчання; оригінальні популярні твори соціально-економічних і природничих наук — 10 000 примірників; словники академічні та термінологічні — 20 000 примірників; інші словники — 50 000 примірників; норми тиражів для перекладів встановлені подвійні проти норм тиражів відповідних оригінальних творів.

За всі випущені протягом строку чинності договору повторні видання підручників для шкіл соцвиху I концентру, для шкіл ліквідації неписьменності дорослих і дітей, читанок для всіх шкіл соцвиху і ліквідації неписьменності, а також за масову літературу (крім художньої) авторський гонорар, незалежно від кількості повторних видань та фактично випущених за цей час тиражів, у будь-якому разі не повинен перевищувати потрійного гонорару за основне видання.

01.07.1934 року Наркомосвіти УРСР прийняв постанову № 376 «Про авторський гонорар за прилюдне виконання

драматичних, музичних, кінематографічних та інших творів» [11]. Відмінено аналогічну постанову Наркомосвіти УРСР від 22.04.1929 року. Постановою від 01.07.1934 року встановлені такі розміри авторського гонорару за публічне виконання творів:

- 1) за драматичні твори (драми, комедії, трагедії на ін.) як оригінальні, так і перекладені за всю виставу — 6 %;
- 2) за музично-драматичні твори: опери — 8 %, музкомедії, балети, пантоміми, за всю виставу — 7 %. Між авторами музики та драматичного твору гонорар розподілявся за взаємною згодою між ними, а за відсутності її в таких пропорціях: опера: автору музики — 70 %, автору лібрето — 30 %; музкомедія: автору музики — 50 %, автору драматургу — 50 %; балет автору музики — 75 %, автору лібрето — 25 %;
- 3) за музику, спеціально написану для супроводу всієї вистави драматичних творів — 2 %;
- 4) за всю концертну діяльність і естрадну програму — 3 %. Парки культури та відпочинку сплачували гонорар з фактичного збору за місця на концертних та естрадних виставах, за відсутності платних місць — 5 % від загальної суми зарплати виконавців творів;
- 5) за концертні, естрадні номери, виконувані в театрах, кіно, клубах до і після вистав чи сеансів, за кожний акт або сеанс — 0,25 %; за спеціальної надбавки — 3 % від надбавки за сеанс;
- 6) за циркову мішану програму з циркових і естрадних номерів — 1 %;
- 7) за підібрану музику для супроводу німого кінофільму за всю програму — 0,25 % (гонорар сплачувався автору, а не композитору);
- 8) за демонстрацію німих кінокартин авторіві кінокартини чи сценарію — 1 %;
- 9) за здійснену постановку видового чи хронікального кінофільму кінооператорові — 0,25 %;

- 10) за постановку звукових кінокартин — 3,5 %;
- 11) за оригінальні музичні твори, написані для супроводу кінофільму композиторові — 1,5 %;
- 12) за вистави чи концерти самодіяльних драматичних, хорових, музичних колективів, за всю виставу або концерт із вхідною платою чи оплатою виконавців: у містах, районних центрах — 5 крб; у решті міст і селах — 3 крб за всю виставу чи концерт.

Авторський гонорар за перекладені твори розподілявся так: автору оригіналу — 2/3, перекладачеві — 1/3.

Договори на право монопольної постановки драматичних творів заборонялися.

На додаток і зміну Постанови від 01.07.1934 року Наркомосвіти УСРР 25.04.1935 року видав наказ № 426 «Про авторський гонорар за прилюдне виконання драматичних, музичних, кінематографічних та інших творів» [12].

Він визначив таке.

1) за вистави, концертні, естрадні виступи з безоплатним входом авторський гонорар сплачувався в розмірі 5 % суми, виплаченої виконавцям творів;

2) за переклад, підтекстовку лібрето опер і музкомедій перекладачеві, підтекстовику гонорар сплачувався в розмірі 0,4 % авторського гонорару за лібрето;

3) за демонстрування німої кінокартини гонорар сплачувався так: автору сценарію — 1,5 %; режисерові — 0,5 %;

4) за демонстрування звукової кінометражки гонорар сплачувався в розмірі 0,25 % зі збору за сеанс, за німу короткометражку — 0,1 % зі збору за сеанс.

У всіх афішах, рекламах, програмах, випущених підприємствами, клубами тощо повинно було точно зазначено прізвище автора як оригінальних, так і перекладених творів, а також інсценувань композиторів та ін.

Виплата авторського гонорару здійснювалася стаціонарними видовищними, клубними й іншими закладами не пізніше 3 днів після вистави, кіносеансу чи концерту. За гастрольні вистави, концерти авторський гонорар виплачувався в день вистави, концерту, відповідальність за виплату авторського гонорару покладалася на адміністрацію тих закладів, у приміщенні яких відбувалися вистави, концерти.

Авторський гонорар у всіх випадках виплачувався Управлінню захисту авторських прав, а не авторові безпосередньо.

Такою динамічною була гонорарна політика Української СРР у 20–30 рр. ХХ століття. ♦

Список використаних джерел / List of references

1. Об основах авторского права: постановление ЦПК и СНК СССР от 30.01.1925 года // СЗ СССР, 1925. № 7. Ст. 67.
2. Про авторський гонорар за прилюдне виконання драматичних і музичних творів: постанова ВУЦВК і РНК УСРР від 08.12.1925 року // Зб. уз. УСРР, 1925. № 100. Ст. 550.
3. Про порядок виплати авторського гонорару за прилюдне виконання драматичних і музичних творів: інструкція Наркомосвіти УСРР від 19.04.1926 року // Зб. уз. УСРР, 1926. Від. II. № 11. Ст. 37.
4. Про порядок виплати авторського гонорару за виконання музичних та вокальних творів в установах релігійного культу: постанова Наркомюстиції УСРР від 11.02.1927 року // Зб. уз. УСРР, 1927. № 6. Ст. 29.
5. Про авторський гонорар за прилюдне виконання драматичних, музичних, кінематографічних та інших творів: постанова Наркомосвіти УСРР від 22.04.1929 року // Зб. уз. УСРР, 1929. Від. II. № 12. Ст. 52.

6. *Про мінімальні ставки авторського гонорару за літературні твори та про норми тираж: постанова Наркомосвіти УСРР від 26.09.1929 року // Зб. уз. УСРР, 1929. Від. II. № 25. Ст. 120.*
  7. *Об условиях труда работников искусств, печати и просвещения, обслуживающих нанимателей по отдельным заданиям: постановление Наркомтруда СССР от 11.11.1929 года // Известия Наркомтруда, 1929. № 48–49.*
  8. *Про право відтворювати художні твори та про мінімальний розмір авторського гонорару за це відтворення: постанова РНК УСРР від 18.07.1930 року // Зб. УСРР, 1930. № 16. Ст. 155.*
  9. *Про авторський гонорар за вистави в клубах: лист Ради професійних спілок УСРР (РПСУ) від 01.06.1930 року // Про авторське право та про літфонд. Постанови і відомчі розпорядження. К.: Рад. будівництво і право, 1936. С. 57–59.*
  10. *Про мінімальні розміри авторського гонорару за літературні твори та про норми тиражу: постанова Наркомосвіти УСРР від 09.09.1930 року // Зб. УСРР, 1930. Від. II. № 17. Ст. 113.*
  11. *Про авторський гонорар за прилюдне виконання драматичних, музичних, кінематографічних та інших творів: постанова Наркомосвіти УСРР від 1 липня 1934 р. // Про авторське право та про Літфонд. Постанови і відомчі розпорядження. К.: Рад. будівництво і право, 1936. С. 35–39.*
  12. *Про авторський гонорар за прилюдне виконання драматичних, музичних, кінематографічних та інших творів: наказ Наркомосвіти УСРР від 25.04.1935 року № 426 // Вісті, 1935. № 109.*
1. *Ob osnovakh avtorskogo prava: postanovlenye TsPK y SNK SSSR ot 30.01.1925 hoda // SZ SSSR, 1925. № 7. St. 67.*
  2. *Pro avtorskiy honorar za pryliudne vykonannia dramatychnykh i muzychnykh tvoriv: postanova VUTsVK i RNK USRR vid 08.12.1925 roku // Zb. uz. USRR, 1925. № 100. St. 550.*
  3. *Pro poriadok vyplaty avtorskogo honoraru za pryliudne vykonannia dramatychnykh i muzychnykh tvoriv: instruktsiia Narkomosvity USRR vid 19 kvitnia 1926 r. // Zb. uz. USRR, 1926. Vid. II. № 11. St. 37.*
  4. *Pro poriadok vyplaty avtorskogo honoraru za vykonannia muzychnykh ta vokalnykh tvoriv v ustanovakh relihiinoho kultu: postanova Narkomiustytsii USRR vid 11.02.1927 roku // Zb. uz. USRR, 1927. № 6. St. 29.*
  5. *Pro avtorskiy honorar za pryliudne vykonannia dramatychnykh, muzychnykh, kinematografichnykh ta inshykh tvoriv: postanova Narkomosvity USRR vid 22.12.1929 roku // Zb. uz. USRR, 1929. Vid. II. № 12. St. 52.*
  6. *Pro minimalni stavky avtorskogo honoraru za literaturni tvory ta pro normy tyrazh: postanova Narkomosvity USRR vid 26.09.1929 roku // Zb. uz. USRR, 1929. Vid. II. № 25. St. 120.*
  7. *Ob usloviakh truda rabotnykov yskusstvu, pechaty y prosveshcheniya, obsluzhivaiushchykh nanymatelei po otdelnym zadaniyam: postanovlenye Narkomtruda SSSR ot 11.11.1929 hoda // Yzvestiya Narkomtruda, 1929. № 48–49.*
  8. *Pro pravo vidtvoriuvaty khudozhni tvory ta pro minimalnyi rozmir avtorskogo honoraru za tse vidtvorennia: postanova RNK USRR vid 18.07.1930 roku // ZZ USRR, 1930. № 16. St. 155.*
  9. *Pro avtorskiy honorar za vystavy v klubakh: lyst Rady profesiinykh spilok USRR (RPSU) vid 01.06.1930 roku // Pro avtorske pravo ta pro litfond. Postanovy i vidomchi rozporiadzhennia. K.: Rad. budivnytstvo i pravo, 1936. S. 57–59.*
  10. *Pro minimalni rozmiry avtorskogo honoraru za literaturni tvory ta pro normy tyrazhu: postanova Narkomosvity USRR vid 09.09.1930 roku // ZZ USRR, 1930. Vid. II. № 17. St. 113.*

11. *Pro avtorskyi honorar za pryliudne vykonannia dramatychnykh, muzychnykh, kinematohrafichnykh ta inshykh tvoriv: postanova Narkomosvity USRR vid 01.07.1934 roku // Pro avtorske pravo ta pro Litfond. Postanovy i vidomchi rozporiadzhennia. K.: Rad. budivnytstvo i pravo, 1936. S. 35–39.*
12. *Pro avtorskyi honorar za pryliudne vykonannia dramatychnykh, muzychnykh, kinematohrafichnykh ta inshykh tvoriv: nakaz Narkomosvity USRR vid 25.04.1935 roku № 426 // Visti, 1935. № 109.*

Надійшла до редакції 27.06.2018 року

Дробязко В. Постановления и распоряжения Украинской ССР о ставках авторского гонорара. В статье рассмотрены постановления и распоряжения Украинской ССР о ставках авторского вознаграждения в 1925–1935 годах, исследовано становление и развитие национальной системы выплат авторского вознаграждения. Отмечено, что в то время авторское право было приспособлено к новым экономическим условиям: в качестве пользователей произведений стали выступать не частные организации (как это было раньше), а только государственные. Государство и система государственных органов выступали как единый и монопольный потребитель всех результатов творческой деятельности, охраняемых авторским правом.

Отпала необходимость наличия у автора исключительных прав на использование произведений. Имущественные авторские права были сведены к авторскому вознаграждению, которое стало нормируемым (определялись максимальные и минимальные ставки вознаграждения), а в некоторых случаях вознаграждение вообще было фиксированным.

За публичное исполнение произведений вознаграждение определялось в процентах от фактического сбора за каждый акт или от фактического сбора за всю программу. Минимальные нормы авторского вознаграждения за издание литературных произведений были преимущественно фиксированными и зависели от нормы тиража для одного издания.

Ключевые слова: авторское право, авторский гонорар, минимальные размеры авторского вознаграждения, публичное исполнение произведений

Drobiazko V. Decisions and orders of the Ukrainian SRR on rates of royalties. In this article reviewed decisions and orders of the Ukrainian SRR on rates of royalties at 1925–1935 years, investigated formation and development of the national system of payment of royalties. It is noted at that time copyright was adapted to economic conditions: as users of works began to act not private organizations, but only state (organizations). State, system of state organizations acted as the only monopoly consumer of the results of creativity protected by copyright. There was no need for the author to have exclusive property rights to use the works. Property rights were reduced to royalties, which became normalized (minimum and maximum remuneration rates were determined), and some cases it was fixed. For public performance, the remuneration was determined as a percentage of the actual fee, for each act or (of) the actual fee for the entire program. Minimal norms of authors fee for literally works were mainly fixed and depended from rules of circulation for one edition.

Keywords: copyright, copyright fee, minimum amount of royalties, public performance of works

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ТРУДОВОГО ПРАВА ЯК ПРОЯВ ЄДНОСТІ ПРИВАТНИХ І ПУБЛІЧНИХ НАЧАЛ

Ніна Гетьманцева,

*доцент кафедри приватного права Чернівецького
національного університету імені Юрія Федьковича,
доктор юридичних наук, доцент*

ID ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6143-1627>

Стаття присвячена історичному екскурсу становлення та розвитку трудового права як самостійної галузі права. Зауважується, що трудове право як галузь права є проявом єдності приватних і публічних начал. Акцентується увага, що виникнення трудового права з його центральним інститутом «трудоий договір» пов'язане з обґрунтуванням праці як особливого об'єкта правового регулювання, що не вписується в межі цивільно-правової конструкції найму праці, бо відрізняється від будь-якого об'єкта цивільних прав.

Ключові слова: приватне право, публічне право, трудове право, цивільне право, трудовий договір, трудові відносини, державне регулювання, договірне регулювання, держава, метод трудового права

Формулювання проблеми. Система поглядів на публічне та приватне право здавна викликала інтерес вчених. Постійні обговорення його ознак, критеріїв виокремлення та місця у структурі права засвідчили актуальність і водночас надзвичайну складність правильного вирішення цих питань. Адже погляд на галузь з позиції публічного чи приватного права, дає змогу побачити в групі відносин, які регулюються відповідною галуззю, специфіку правового регулювання, що властиво, як для публічного, так і для приватного права, а також зрозуміти, як застосований у певний період спосіб правового регулювання відповідає об'єктивному характеру відносин певного виду та меті правового регулювання відповідних відносин. У сучасному світі діють об'єктивні фактори, що зумовлюють нові підходи, нове значення

публічного та приватного права. Це й визначило актуальність теми цієї статті та його мету — дослідження співвідношення публічно-правових і приватно-правових засад у регулюванні трудових правовідносин та виявлення змішаного характеру норм трудового права як самостійної галузі.

Ступінь наукової розробки проблеми. Дослідження окресленої даної проблеми було предметом пильної уваги філософів і правознавців з перших століть становлення західної цивілізації. Свій вклад у вивчення такого аспекту співвідношення приватного та публічного права, як їх розмежування, зробили Арістотель, Папініан, Ульпіан, Цицерон та ін. У новий час це питання висвітлювалось у працях Ф. Гегеля, І. Канта, Г. Пухти, Н. Коркунова, С. Муромцева, А. Покровського, Г. Шершеневича та ін. У радянський

період розмежуванню приватного та публічного права безпосередньо були присвячені роботи М. Агаркова та Б. Черепакіна, що згодом стали класичними і опосередковано — С. Алексєєва, І. Братуся, О. Іоффе, Л. Явича та ін. В сучасний період деякі методологічні проблеми власне трудового права (поняття трудового права, його система, предмета та методів правового регулювання) привертала увагу таких учених, як О. Процевського, Р. Кондратьєва, Г. Гончарова, С. Венедиктова, В. Жернакова, М. Іншина, П. Пилипенка, С. Прилипка, Н. Хуторян, Г. Чанишеву, О. Ярошенка та ін.

Водночас зміни політичного та соціального характеру, що проходять останніми роками в Україні, зумовили розширення сфери договірного регулювання, тому класичні інструменти приватного права, як то договір, проникли навіть у сферу публічного права, що дає змогу більш ефективно вирішувати поставлені завдання у відносинах і управління. Справді, те, що в один історичний період належить до сфери публічно-правового регулювання, в інший час може опинитися у сфері приватного права й навпаки. Тож, доцільно здійснити аналіз трудового права як галузі права з позицій співвідношення публічно-правових і приватно-правових засад у регулюванні трудових відносин.

Виклад основного матеріалу. Трудове право як галузь права з його головним інститутом «трудоий договір» сформувалося лише тоді, коли чітко окреслилися відносини між роботодавцями та працівниками, що були засновані на трудовому договорі. Це був об'єктивний процес, пов'язаний з відміною кріпосного права в 1861 р. і розвитком капіталістичних трудових відносин. Один із основних факторів виробництва — робоча сила — перетворився на товар. Отож постала необхідність правового регулювання поширених суспільних відносин. Прийняття перших нормативних актів, які регу-

лювали суспільні відносини, привело до виникнення класичної тріади: правова ідеологія, позитивне право, правозастосовні відносини, де трудове право, з його інститутами стало одним із джерел формування чинного законодавства, а доктрина значною мірою формувалася на основі усвідомлення правозастосовної практики. Трудове право, належить до тієї галузі права, що протягом багатьох років існування «встигло побачити» і «спокусу публічності, і неміч приватності» [1, 195]. Тож воно «вирішило» поєднати в собі два елементи для пошуку оптимального балансу між державним та договірним регулюванням, щоби забезпечити і захистити інтереси людини-працівника, роботодавців та навіть держави. Тож виникнення трудового права з його центральним інститутом «трудоий договір» пов'язане з обґрунтуванням праці як особливою об'єкта правового регулювання, що не вписується в межі цивільно-правової конструкції найму праці, тому що відрізняється від будь-якого об'єкта цивільних прав. Саме дослідження німецьких вчених мав на увазі Л. Таль, коли говорив, що людська особистість «... на думку сучасних культурних народів, не може бути предметом майнових угод» [2, 42–67]. Становлення трудового права та його основного інституту — трудового договору — пов'язане також з багатьма іменами вчених, які зробили значний внесок у становлення цієї галузі, серед них, окрім згаданого Л. Таля, і В. Безобразов, який, беручи участь у розробці перших фабричних законів, стверджував, що добробут робітників є важливим фактором промислового виробництва та прогресу взагалі [3, 118–119, 124]. Розробляючи різні фабричні законопроекти на посаді фабричного інспектора Московської губернії ще один видатний учений; економіст І. Янжул ще в ті часи (1882–1887 рр.) дотримувався ідеї застосування економічної відповідальності підприємців за нещасні випадки з робітниками, був прихильником ні-

мецької системи страхування робітників, законодавчого обмеження тривалості робочого дня та легалізації економічних страйків [4–6]. Вирішення робочого питання він вбачав створенні розвиненого трудового законодавства, створенні сильних профспілок і активній діяльності держави щодо охорони праці [7, 1079]. Одночасно він підтримував ідею соціального партнерства у трудових відносинах: наявність боротьби між робітниками та капіталістами до відповідної межі є невідворотною і має вирішуватися тільки за допомогою втручання держави [8, 5]. Як бачимо, ще тоді почала зароджуватися ідея соціального партнерства у трудових відносинах і, відповідно, відчувалася соціальна спрямованість трудового права як галузі, що на той час не була властива жодній іншій галузі права. Така ідея про «соціальне партнерство» була сприйнята та розвинена ще одним економістом й істориком М. Туганом-Барановським, який розглядав державу не тільки як орган, який втручається у відносини між підприємцями та робітниками, але й налагоджує між ними конструктивну взаємодію. На його думку, суттю фабричного законодавства є співпраця різних класових груп [9, 248–256]. Попри те, що М. Туган-Барановський відносив трудовий договір (договір про найм робітника) до мінового акта, як купівля-продаж будь-якого товару, за що був критикований Л. Талем [10, 9–10, 15], він своє вчення будував, спираючись на ідею верховної цінності людської особистості [11, 268–294] та як економіст звернувся не лише до економічного змісту заробітної плати, але й до елементів її правової регламентації.

Фабричне законодавство успішно розвивалося, приймалися закони, серед яких — закон про страхування скалічених робітників (1903 р.), чим підкреслювався широкий масштаб законодавчого вирішення робітничого питання. Варто згадати і В. Літвінова-Фалінського, який перший у країні

читав курс лекцій з робітничого законодавства та брав участь у розробці страхових законів [7, 119–125]. В. Літвінов-Фалінський вважав, що будь-яке питання належить до сфери законодавчого вирішення, а тому писав про взаємодію у фабричному законодавстві двох начал — безпосереднього державного регулювання праці та договірного: «там, де закінчуються межі державного регулювання становища праці у великій промисловості, починається вже сфера громадської ініціативи, головне, власне робочих і підприємців... в особі їх союзів і організацій» [12, 119–125]. Фабричні інспекції діяли не тільки як органи нагляду за дотриманням фабричного законодавства, але й виконували функцію «посередника протистоянь між наймачами та робітниками... фабрична інспекція мала відігравати роль посередника у вирішенні спорів між ними шляхом мирової угоди сторін». «У рамках фабричного законодавства відносини найму переносяться із сфери приватного права у сферу права публічного» [12, 119–125], підкреслював вчений. Висловлюючись інакше, В. Літвінов-Фалінський обстоював розумне поєднання інтересів держави, робітників і роботодавців. З цих позицій вчений обґрунтував складну структуру трудового права як галузі, до якої, крім трудових відносин наймача й робітника, належить контроль-наглядові відносини та відносини щодо розгляду трудових конфліктів. Основною проблемою стала проблема трудового договору (робочого договору, промислового робочого договору). Загальновизнано, що саме з цієї проблеми починається історія трудового права, із заувагою, що саме Л. Таль є засновником у такому формуванні [5, 209–220].

Оскільки римські юристи тільки підійшли до правового розмежування майнового і особистого найму, речі та праці, але так і не довели це розмежування до кінця [7, 209–221], бо власне поняття «трудова угода» на той часу

не існувало в позитивному праві, вважалося, що юридичним фундаментом усіх договорів про працю є три основні типи договору, що прийшли з римського права дещо у зміненому вигляді: особистий найм, підряд і доручення. Це, своєю чергою, відобразилося на тій обставині, що в науці цивільного права до початку ХХ ст. склалося умовно три позиції щодо правової природи договору найму праці, що регулювався нормами цивільного права. Одні з них традиційно розглядали працю як один з об'єктів цивільних правовідносин. Так, праці відомих закордонних учених Г. Пухти та Б. Віндшейда актуальні й сьогодні. Поняття ж «трудоий договір» увів у науковий обіг В. Ельяшевич (у 1907 році) [13, 172–179]. Природу трудового договору, як стверджується в юридичній літературі, дослідив Л. Таль, який виділяв договори про самостійну (підприємницьку) працю та договори про несамостійну (службову) працю. Договір про несамостійну (службову) працю — це власне і був трудовий договір як регулятор трудових відносин, що «впливає із підпорядкування робочої сили однієї людини меті і владі іншої людини». Елементом такого договору ставала «обіцянка роботи (обіцянка праці)» [2, 25–31]. Характерні ознаки трудового договору, а відповідно і трудових відносин Л. Таль виділив такі:

- найманий працівник за трудовим договором обіцяє надання своєї робочої сили на користь чужого господарства;
- від найманого працівника за трудовим договором вимагається особисте виконання роботи;
- із трудового договору випливає обов'язок найманого узгоджувати свою поведінку з порядком, встановленим роботодавцем (господарем), своєю чергою, наймач повинен забезпечувати працівника від небезпек, які пов'язані з фактичним перебуванням його у чужій господарській сфері;

- найманий працівник має право на винагороду за свою працю, вона не залежить від того, чи скористався роботодавець його працею, чи ні [2, 16].

Пізніше в теорії радянського трудового права названі критерії були узагальнені й отримали назву «особистісної, організаційної та майнової» ознак трудового відношення, що розглядалися у нерозривному зв'язку. Ця конструкція, на думку А. Лушнікова та М. Лушнікової [2, 16], доказала свою спроможність як у теоретичному, так і в практичному значенні.

Специфіка суспільних відносин, які становлять предмет трудового права, значною мірою визначає і особливості методу їх правового регулювання. Для трудових відносин такою специфічною рисою є поєднання приватних і публічних начал. Л. Таль виділяв: приватне промислове (трудоє) право, предмет якого охоплює відносини, пов'язані з господарською владою, нормативними угодами та трудовим (робочим) договором; публічне промислове (трудоє) право, предмет якого становлять відносини, пов'язані із застосуванням законів, щодо умов охорони праці, організацією нагляду за промисловістю й ін. [2, 17].

Звісно, не занурившись у історію питання, неможливо віднайти ту спадковість, термінологічні ракурси, що зароджувалися та проявляли себе у процесі формування трудового права як галузі і його основного інституту — трудового договору. Якщо проаналізувати історичний екскурс становлення радянського трудового права, скинувши ідеологічну завісу, то можна впевнено сказати про трудовий договір як центральний інститут трудового права. Становлення радянського трудового права як самостійної галузі було не так наслідком тенденції виокремлення трудового договору із системи цивільного права, як спробою більшовиків створити нове соціалістичне право, котре б принципово відрізнялось від буржуазного [14, 151]. В радянській правовій системі історично

було відсутнє розмежування приватного та публічного права, позаяк це обставина не належала до планів більшовиків. Достатньо лише нагадати слова ідеолога того часу В. Леніна, котрий наголошував на тому, що ми нічого приватного не визнаємо, для нас у сфері господарства є публічно-правовою, а не приватною.

Подальші нові економічні та політичні реалії та зміни законодавства визвали трансформацію уявлень про метод правового регулювання праці. У юридичній науці трудове право стало розглядатись у поєднанні приватноправового та публічно-правового начал при пріоритеті приватного права. Учені-трудовики, характеризуючи метод, зазначають у ньому співвідношення (поєднання) державного (централізованого), договірнього (локального) регулювання. Особливо виділяється індивідуальне регулювання, що діє в межах конкретного трудового договору.

Утім необхідно зауважити на ту обставину, що завжди приверталася увагу вчених, зокрема трудовиків і цивілістів, це — питання про співвідношення трудового та цивільного права. Це питання завжди було на порядку денному й певно, досягло свого апогею. Учені-цивілісти дуже серйозно підійшли, а вчені-трудовики дуже серйозно сприйняли спроби обґрунтування «цивілістичного лона» трудового права. Більше того, запровадження контрактної форми (як одного із різновидів трудового договору) дало підстави російській ученій Л. Санніковій ще в 1999 році дійти висновку про кризу трудового договору як одного з проявів загальної кризи трудового права [15, 46].

У сучасний період аргументована критика вже викладалася на сторінках наукових видань [16, 33–37; 17, 502–537]. Суть поглядів учених-цивілістів зводиться до того, що природним критерієм побудови системи права має бути такий феномен, як приватне та публічне право. Цивільне право та приватне мають однакові предмет і методи правового регулювання. Будь-які скла-

дові приватного права (сімейне, земельне, спадкове, підприємницьке) охоплюється цивільним правом, оскільки мають своїм предметом відносини між юридично рівними учасниками, які регулюються на засадах диспозитивності. Приватне право та цивільне право необхідно вживати як тотожні [18, 162–175]. Такі судження підтверджуються поглибленим зверненням до співвідношення трудових договорів з договорами про працю в цивільному праві. Тут ідеться і про розмежування аж до конкуренції і про приклади єднання, подані з використанням кожної з галузей термінології іншої галузі [19, 50–58], і пропозиції створити «право зайнятості» [20, 197–207], щоб якимось «пом'якшити» таку ситуацію, і про методологічно крихке уявлення про «багатогалузевість» системи права [21, 35]. Як результат — учені обох галузей сприймають той факт, що в міру проникнення на «чужу» територію вплив однієї з галузей послаблюється та поступово сходиться нанівець. І справа тут не в тому, хто більше перетягне на себе «ковдру», справа в суті.

Попри суттєві суперечності між приватним і публічним правом не є абсолютним. При регулюванні приватних відносин, які безпосередньо торкаються інтересів певних осіб, більшою чи меншою мірою скрізь пасивно беруть участь загальні інтереси. З цим пов'язані і змішаний характер деяких частин права та зміна меж між приватним і публічним правом [22]. Але між приватним і публічним правом, галузями одного й того самого цілого скрізь є тісний органічний зв'язок. Так, як особи перебувають у постійних і суттєвих відносинах з суспільством загалом, а в деяких головних частинах приватного права є сторони, що стосуються суспільного інтересу, які повинні охоронятися абсолютно заборонними чи абсолютно владними законами; останні не можуть бути відмінені свавіллям приватних осіб. Утім ціле суспільство може бути іноді діяти

як приватна особа. Так, держава є власником щодо свого фіска, то відповідно стає належною до приватного права [23, 76]. А отже, необхідно зауважити, що «вбачати цивільне право скрізь, де є приватний момент і публічне право — де є публічний момент, було б неправильним, оскільки сфера права — дії людей, що регулюються правом, а момент приватний і публічний є не тільки у сфері права, але й у багатьох інших сферах життя досить часто» [24]. Таке трактування положень учених минулого століття наводить на думку, що більш виправданим підхід за яким розділяють трудові та цивільно-правові договори про працю, а шукають їх співвідношення, що припускає відсутність певних кордонів між вказаними галузями права.

Насамперед важливо встановити у праві міжгалузеву дію концептуальних захисних трудових конструкцій, таких як: свободи праці; заборони примусової праці; заборони дискримінації у сфері праці (ст. 5-1 КЗпП України); неможливість погіршення договірними умовами становища працівників, порівняно з чинним законодавством та іншими правовими актами (ст. 9 КЗпП України); право на відпочинок, зокрема право на щорічну оплачувану відпустку (ст. 74 КЗпП України); право на справедливую оцінку результатів праці (Закон України «Про оплату праці»); право на професійне навчання (ст. 5 Закону України «Про зайнятість населення»); право на достовірну інформацію про умови праці; право на охорону праці від професійних ризиків; права на обов'язкове соціальне страхування (ст. 46 Конституції, Закон України «Про охорону праці»); право на укладення колективних договорів, що враховує специфіку праці (гл. 2 КЗпП України); право на захист трудових прав і законних інтересів (ст. 5-1 КЗпП України). Вказане визнання дозволило в безспірному порядку субсидіарно застосовувати норми трудового права до всіх відносин, пов'язаних з працею, на-

віть у тих випадках, коли норм відповідної галузі права є недостатньо, та вирішити на користь трудового права колізії між його нормами й нормами інших галузей у випадках захисту працівників, що охоплюють певним чином перелічені вище ситуації. У найближчому майбутньому саме таким чином, трудовий кодекс буде чітко фіксувати можливість застосування норм трудового права до суспільних відносин, які регулюються іншими галузями права.

Необхідно зазначити, що такі гарантії в будь-якій європейській державі світу найбільш розвинені у сфері трудового права. І це є не випадковим фактом, а загальною, об'єктивною закономірністю, за яку право вибороло свого часу назву соціального права. За такого підходу трудове право стане лідером в аспекті захисної функції. Тож є соціально закономірними деякі загальні, не диференційовані за галузями національного права правила з приводу праці в будь-якій державі. А якщо хтось думає інакше, то нехай на практиці замість трудового договору укладе цивільний. І всі питання відразу відпадуть самі собою.

Саме особливий характер праці та його специфіка, що невіддільна від особистості, привели до необхідності виникнення нової галузі права. Крім того, трудове право розглядається як «симбіоз приватного та публічного» [25, 172–179] елементів, з його фундаментальними принципами (не за назвою, а за змістом), які визрівали історично та є властивими тільки цій галузі права. Трудове право за своєю природою є соціальним правом, тому й зосереджене на захисті людини-праці. З таких позицій влучними є слова відомого цивіліста В. Єльяшевича про те, що «особистість найманого необхідно захищати й одними диспозитивними нормами не обійтись» [13, 172–179].

Висновки. Отже, цілком очевидно, що трудове право як самостійна галузь права та його центральний інститут «трудовий договір» увібрали в себе як

приватноправові, так і публічно-правові елементи.

Не викликає сумнівів, що в рамках галузі й науки трудового права відбуваються серйозні зміни, ідуть складні, неоднозначні процеси, що пов'язані не зі звуженням предмета правового регулювання, а радше з його розширенням,

більш того, з його модифікацією, з властивими йому фундаментальними принципами, що склалися історично та показали свою значущість і об'єктивність на практиці. ♦

Список використаних джерел / List of references

1. Хайдеггер М. *Бытие и время* / пер. с нем. В.В. Бибихина. Х.: Фолио, 2003. 503 с. (Philosophi).
2. Таль Л. С. *Трудовой договор. Цивилистическое исследование*. М.: Статут, 2006. 539 с.
3. Безобразов В. П. *Наблюдения и соображения относительно действия новых фабричных узаконений и фабричной инспекции*. СПб.: Типография В. Безобразова, 1888. 177 с.
4. Янжул И. И. *Промысловые синдикаты и предпринимательские союзы*. М., 1896; СПб.: Типография М. М. Стасюлевича, 1895. 459 с.
5. Янжул И. И. *Восьмичасовой труд на русских фабриках и заводах*. СПб.: кн.-во Друзей свободы и порядка, 1906. 12 с.
6. Янжул И. И. *Забастовки или стачки рабочих и чиновников, их значение, критика и возможность их замены*. СПб.: кн.-во «Друзей свободы и порядка», 1906. 42 с.
7. Лушников А. М., Лушникова М. В. *Курс трудового права: учебник: В 2 т. Т. 2. Коллективное трудовое право. Индивидуальное трудовое право. Процессуальное трудовое право*. М.: Статут, 2009. 1151 с.
8. Янжул И. И. *Из воспоминаний и переписки фабричного инспектора первого призыва: материалы для истории русского рабочего вопроса и фабричного законодательства*. СПб.: Тип. акционер. о-ва Брокгауз Ефрон, 1907. VI11. 229 с.
9. Туган-Барановский М. И. *Русская фабрика в прошлом и настоящем. Историко-экономическое исследование. Т. 1: историческое развитие русской фабрики в XIX в.* СПб., 1898. 496 с.
10. Таль Л. С. *Пути и цели реформы законодательства о найме труда*. М.: Типо-литография тов. И. Н. Кушнерев и Ко, 1912. 29 с.
11. Кондратьев Н. Д. *Михаил Иванович Туган-Барановский // Истоки: Вопр. ист. нар. хоз-ва и экон. мысли. Вып. 2 / редколлегия: В. А. Жамин (гл. ред.) [и др.]*. М.: Экономика, 1990. С. 268–294.
12. Литвинов-Фалинский В. П. *Фабричное законодательство и фабричная инспекция*. Изд. 2-е, испр. и доп. – М.: Типография А. С. Суворина, 1904. 344 с.
13. Ельяшевич В. Б. *Новое движение в области договора о труде*. // *Право*. 1907. № 3. С. 172–179.
14. Гетьманцева Н. Д. *Еволюція поняття трудового договору*. // *Ерліхівський збірник. Випуск 3. Чернівці: Рута, 2002. С. 149–154*.
15. Санникова Л. В. *Договор найма труда в России* / Л. В. Санникова. М.: МТ-Пресс, 1999. 120 с.
16. Майданик Р. *Договірні цивільно-трудова конструкції*. // *Юридична Україна*. 2008. № 9. С. 33–37.
17. Процевський О. І. *Розвиток доктрини трудового права. Правова доктрина України: у 5 т. X.: Право, 2013*.

18. Доктрина приватного права України / Н. С. Кузнецова, Є. О. Харитонов, Р. А. Майданик та ін.; за заг. ред. Н. С. Кузнецової. 760 с.
19. Пилипенко П. Д. Підстави виникнення індивідуальних трудових правовідносин. К.: Знання, КОО, 2003. 146 с.
20. Пилипенко П. Право зайнятості, або нові контури трудового права // Право України. 2014. № 6. С. 197–207.
21. Сивий Р. Б. Приватне (цивільне) право в системі права України: монографія. К.: КВІЦ, 2006. 214 с.
22. Александров Н. Краткое руководство къ наглядному ознакомлению съ гражданскимъ правом, или азбука етого права // сост. Н. Александровъ. Одесса: Типография Л. Нитче, 1869. 79 с.
23. Юридическая энциклопедия, или органическое изложение науки о праве и государстве, на основании принциповъ этической философии права / д-ра Г. Аренса. / пер. съ немецкаго. М.: Типография Александра Семена, 1863. 252 с.
24. Герваген Л. Л. На чем основано разделение права на публичное и частное, гражданское? Пг.: Типография М. А. Александрова, 1915.
URL: <http://civil-law.narod.ru/wissled/gervagen>.
25. Киселев И. Я. Зарубежное трудовое право: учебник для вузов. М.: Норма-инфра-м, 1998. 263 с.

1. Khaydegger M. Bytiye i vremya; per. s nem. V. V. Bibikhina. Kh.: Folio, 2003. 503 s. (Philosophi).
2. Tal' L. S. Trudovoy dogovor. Tsivilisticheskoye issledovaniye. M.: Statut, 2006. 539 s.
3. Bezobrazov V. P. Nablyudeniya i soobrazheniya otnositel'no deystviya novykh fabrichnykh zakoneny i fabrichnoy inspektzii. SPb.: Tipografiya V. Bezobrazova, 1888. 177 s.
4. Yanzhul I. I. Promyslovyye sindikaty i predprinimatel'skiye soyuzy. M., 1896. SPb.: Tipografiya M. M. Stasyulevicha, 1895. 459 s.
5. Yanzhul I. I. Vos'michasovoy trud na russkikh fabrikakh i zavodakh // SPb.: kn.-vo «Druzey svobody i poryadka», 1906. 12 s.
6. Yanzhul I. I. Zabastovki ili stachki rabochikh i chinovnikov, ikh znacheniyе, kritika i vozmozhnost' ikh zameny. SPb.: kn.-vo «Druzey svobody i poryadka», 1906. 42 s.
7. Lushnikov A. M., Lushnikova M. V. Kurs trudovogo prava: uchebnik: V 2 t. T. 2. Kollektivnoye trudovoye pravo. Individual'noye trudovoye pravo. Protsessual'noye trudovoye pravo. M. V. M.: Statut, 2009. 1151 s.
8. Yanzhul I. I. Iz vospominaniy i perepiski fabrichnogo inspektora pervogo prizyva: materialy dlya istorii rus'kogo rabocheho voprosa i fabrichnogo zakonodatel'stva. SPb.: Tip. aktsioner. o-va Brokgauz Yefron, 1907. V111. 229 s.
9. Tugan-Baranovskiy M. I. Russkaya fabrika v proshlom i nastoyashchem. Istoriko-ekonomicheskoye issledovaniye. T. 1: istoricheskoye razvitiye russkoy fabрики v KHÍKH v. SPb., 1898. 496 s.
10. Tal' L. S. Puti i tseli reformy zakonodatel'stva o nayme truda. M.: Tipo-litografiya tov. I. N. Kushnerev i Ko, 1912. 29 s.
11. Kondrat'yev N. D. Mikhail Ivanovich Tugan-Baranovskiy // Istoki: Vopr. ist. nar. khoz-va i ekon. mysli. Vyp. 2 / redkollegiya: V. A. Zhamin (gl. red.) [i dr.]. M.: Ekonomika, 1990. S. 268–294.
12. Litvinov-Falinskiy V. P. Fabrichnoye zakonodatel'stvo i fabrichnaya inspektsiya. Izd. 2-ye, ispr. i dop. M.: Tipografiya A. S. Suvorina, 1904. 344 s.
13. Yel'yashevich V. B. Novoye dvizheniye v oblasti dogovora o trude // Pravo. 1907. № 3. S. 172–179.
14. Get'mantseva N. D. Yevolyutsiya ponyattya trudovogo dogovoru // Yerlíkhív'skiy zbirnik. Vipusk 3. Chernívtsi: Ruta, 2002. S. 149–154.

15. Sannikova L.V. *Dogovor nayma truda v Rossii*. M.: MT-Press, 1999. 120 s.
16. Maydanik R. *Dogovirni tsivil'no-trudovi konstruktsii* / R. Maydanik // *Yuridichna Ukraïna*. 2008. № 9. S. 33–37.
17. Protsevs'kiy O. Í. *Rozvitok doktrini trudovogo prava. Pravova doktrina Ukraïni: u 5 t. KH.: Pravo, 2013.*
18. *Doktrina privatnogo prava Ukraïni* / N. S. Kuznétsova, Ê. O.Kharitonov, R. A. Maydanik ta in.; za zag. red. N. S.Kuznétsovoi. 760 s.
19. Pilipenko P. D. *Pidstavi viniknennya individual'nikh trudovikh pravovidnosin*. K.: Znannya, KOO, 2003. 146 s.
20. Pilipenko P. *Pravo zaynyatosti, abo novi konturi trudovogo prava* // *Pravo Ukraïni*. 2014. № 6. S. 197–207.
21. Siviy R. B. *Privatne (tsivil'ne) pravo v sistemí prava Ukraïni: monografiya*. K.: KVÍTS, 2006. 214 s.
22. Aleksandrov N. *Kratkoye rukovodstvo k naglyadnomu oznakomleniyu s grazhdanskim pravom, ili fazbuka yetogo prava* /sost. N. Aleksandrov. Odessa: Tipografiya L. Nitche, 1869. 79 s.
23. *Yuridicheskaya yentsiklopediya, ili organicheskoye izlozheniye nauki o prave i gosudarstve, na osnovanii printsipov yeticheskoy filosofii prava. D-ra G. Arensa. / per. s nemetskogo*. M.: Tipografia Aleksandra Semena, 1863. 252 s.
24. Gervagen L. L. *Na chem osnovano razdeleniye prava na publichnoye i chastnoye, grazhdanskoye?* Pg.: Tipografiya M. A. Aleksandrova, 1915.
URL: <http://civil-law.narod.ru/wissled/gervagen>.
25. Kiselev I. YA. *Zarubezhnoye trudovoye pravo: 3Uchebnik dlya vuzov* / I. YA. Kiselev. M.: Norma-infra-m, 1998. 263 s.

Надійшла до редакції 25.06.2018 року

Гетьманцева Н. Становление и развитие трудового права как проявления единства частных и публичных начал. Статья посвящена историческому экскурсу становления и развития трудового права, в качестве самостоятельной отрасли права. Отмечается, что трудовое право как отрасль права является проявлением единства частных и публичных начал. Акцентируется внимание, что возникновение трудового права с его центральным институтом «трудовой договор» связано с обоснованием труда как особого объекта правового регулирования, который не укладывается в рамки гражданско-правовой конструкции найма труда, поскольку отличается от любого объекта гражданских прав.

Ключевые слова: частное право, публичное право, трудовое право, гражданское право, трудовой договор, трудовые отношения, государственное регулирование, договорное регулирование, государство, метод трудового права

Getmantseva N. Development and development of labor law how to promote unity of private and public beginners. The article is devoted to the historical digression of the formation and development of labour law as an independent branch of law. It is noted that not dip into the history of the issue, it is impossible to find that heredity, terminology, views that originated and manifested itself in the formation of labour law as a field and its basic institution — the employment contract. The scientists explained the complex structure of labour law as a field, including in

the labour relations of the employer and the worker. Supervisory relationships and the relations on consideration of labour disputes. The main problem was the problem of the labor contract (work agreement, contract industrial worker).

The establishment of Soviet labour law as an independent branch was not so much a consequence of the tendency of the allocation of the employment contract of civil law, as the attempt of the bolsheviks to create a new socialist law, which was fundamentally different from the bourgeois. In the Soviet legal system historically there was no distinction between private and public law, as this fact was not included in the plans of the bolsheviks.

Further the new economic and political realities, legislative changes have caused the transformation of ideas about the method of legal regulation of labor. The specificity of the social relations that constitute the subject of labor law, largely determines the features of the method of their legal regulation. For labour relations, this specific feature is the combination of private and public started.

It is concluded that labour law as a branch of law is a manifestation of the unity of private and public started. The focus is that the emergence of labor law, with its Central institution of the «labor contract» related to the justification of labor as a special object of legal regulation, which does not fit into the framework of civil construction recruitment of labor, as different from any object of civil rights. It is the special nature of the work and its specificity, which is inseparable from personality, has resulted in the emergence of a new branch of law. In addition, labor law is seen as «the symbiosis of private and public» elements, with its fundamental principles (not in name but in content), which had evolved historically and is characteristic only of this branch of law.

Key words: private law, public law, labor law, civil law, labor contract, labor relations, state regulation, contractual regulation, state, method of labor law

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ

О. Дніпров,

*докторант кафедри адміністративного права
і процесу Навчально-наукового інституту права та психології НУ
«Львівська політехніка»,
кандидат юридичних наук*

У статті розглядається питання аналізу наукових досліджень щодо проблем державної виконавчої влади. Вказується на достатню кількість наукових праць у межах теоретичної юриспруденції, адміністративного та конституційного права. Проте акцент зроблено на тому, що потребує ґрунтовного переосмислення правова природа виконавчої влади, її співвідношення із сумісними категоріями та визначення її ролі й місця в загальній системі владних відносин в аспекті реформування правової системи в Україні.

Ключові слова: держава, державотворення, адміністративне право, виконавча влада, законодавча влада

Формулювання проблеми. Необхідно зауважити, що процеси державотворення в незалежній Українській державі проходять за умов, які важко назвати сприятливими. Такий стан спричинений низкою складних проблем, з якими намагається впоратися наша держава, насамперед, з тим важким спадком, який вона отримала від колишнього СРСР.

З огляду на це, чинна система державного управління в Україні все ще залишається внутрішньо суперечливою, незавершеною і, що найгірше, відірваною від людей. Після декількох спроб її реформування система загалом є ще доволі неефективною, бо поєднує і старі інститути, що залишилися від тоталітарної доби, й нові інститути, які сформувалися у період незалежності України.

Отже, необхідність дослідження сучасного розуміння виконавчої влади та вироблення нових підходів до такого розуміння, насамперед, зумовлене потребою пошуку оптимальних, відповідних

сучасним завданням розвитку української державності моделей побудови публічної влади на всіх її рівнях і встановлення на цій основі чітких та ефективних механізмів «стримувань і противаг», покликаних забезпечувати взаємодію та гармонізацію функціонування законодавчої і виконавчої гілок державної влади.

Особливо актуальними стають аналіз питання сучасного розуміння та нових підходів до виконавчої влади в системі поділу влади, з огляду на сучасну адміністративну реформу, що в умовах трансформації суспільства покликана, з одного боку, сприяти комплексній перебудові наявної в Україні системи державного управління всіма сферами суспільного життя, а з другого — розбудові деяких інститутів державного управління, яких Україна ще не створила як суверенна держава [1].

Побудова соціальної, демократичної, правової держави в Україні вимагає постійного вдосконалення всього державного апарату та, насамперед,

органів виконавчої влади. Передусім, необхідно зупинитися на наукових поглядах щодо сутності виконавчої влади як однієї з гілок державної влади.

Стан дослідження проблеми. Сучасне наукове дослідження державної влади ґрунтується насамперед працях філософів у контексті політичних і правових учень від античності до часу глобальних змін, це такі вчені як Сократ, Платон, Арістотель, Цицерон, Н. Макіавеллі, Т. Гоббс, Дж. Локк, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, М. Вебер, Е. Тоффлер, Ф. Фукуяма та ін.

Серед сучасних науковців проблему влади та пов'язані з нею дотичні політико-правові явища аналізували В. Авер'янов, І. Жаровська, В. Ковальчук, В. Лемак, В. Ладиченко, Р. Мінченко, В. Сіренко, А. Селіванов та ін. Проте нові політико-правові реалії вимагають нового наукового дослідження питань функціонування виконавчої влади.

Виклад основних положень. Насамперед необхідно підкреслити, що упродовж останніх років проблематика виконавчої влади була предметом багатьох наукових праць у багатьох галузях знань. За цією тематикою захищалися дисертації, видавалися монографії, публікувалися статті. Однак стан дослідження виконавчої влади нині важко назвати задовільним, що пов'язано з тим, що вказана проблематика розглядається часто фрагментарно, а іноді проблеми виконавчої влади аналізують лише у контексті інших проблем, зокрема, форм правління, взаємодії з громадянським суспільством, з іншими гілками влади, місцевим самоврядуванням тощо. Тож недостатньо дослідженими залишаються внутрішнє функціонування виконавчої влади, відносини не лише між її органами, а й, функціонерами.

У своєму науковому дослідженні С. Чикурлій простежив еволюцію поняття виконавчої влади та визначив, що розвиток цього поняття як політико-правової категорії, органічно

пов'язаний з теорією поділу влади [2, 10]. Отож виконавча влада в аспекті дослідження завжди прямо чи опосередковано аналізується через призму владних відносин загалом.

Відомий український учений-адміністративіст В. Б. Авер'янов зазначав, що особливість виконавчої влади серед гілок державної влади полягає в тому, що саме у процесі її реалізації відбувається реальне втілення в життя законів й інших нормативних актів держави, практичне застосування важелів державного регулювання та управління важливими процесами суспільного розвитку. Проте за умов реалізації конституційної реформи, що набула чинності з 01.01.2006 року, органи державної виконавчої влади в Україні, поряд з «важелями регулювання й управління», отримують якісно нові важелі впливу на суспільне життя — політичні, державно-владні. Вони фактично реалізують політику коаліції депутатських фракцій, до складу якої належить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України на загальнодержавному та місцевих рівнях [3].

Деякі думки щодо визначення суті виконавчої влади висловлює С. Стеценко, який зазначає, що виконавча влада в Україні призначена здійснювати контрольні повноваження, управління державним майном, антимонопольну діяльність і багато іншого. Суто ж виконання законів, на наше переконання, не домінує серед складових призначення виконавчої влади. Це радше засіб, аніж мета, призначення у його традиційному розумінні. Водночас усе це тією чи тією мірою пов'язано з ключовою ідеєю, реальним суспільним призначенням виконавчої влади й метою її діяльності — забезпеченням реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина. Саме для цього існують держава, влада, поділ її за функціональним призначенням на гілки, саме в цій площині лежить пріоритет у діяльності виконав-

чої влади. Справді, саме виконавча влада є найбільш наближеною до людини. Саме вона переважною мірою втілює в життя «людиноцентристську» ідеологію діяльності держави...» [4, 68].

Ще одне визначення виконавчої влади подає І. Дахова. Вчена вважає, що: «Виконавча влада — це одна з гілок державної влади, основним призначенням якої є організація виконання законів та інших нормативно-правових актів, реалізація внутрішньої та зовнішньої політики, охорона прав і свобод людини та громадянина, що здійснюється через побудовану на принципі вертикальної підпорядкованості систему спеціально створених і наділених відповідною компетенцією органів» [5, 26].

Натомість, Ю. Битяк, В. Гаращук, В. Богуцький та В. Зуй сутність виконавчої влади зводять до такого:

- виконавча влада є порівняно самостійною гілкою (формою, видом) єдиної державної влади в Україні — атрибутом державно-владного механізму, побудованого на засадах поділу влади, і здійснюється разом із законодавчою та судовою, тісно з ними взаємодіючи;
- виконавча влада є самостійною лише у зв'язку з практичною реалізацією Конституції, законів України в загальнодержавному та функціонально-компетенційному масштабах. На неї покладається найбільша частина загальнодержавних функцій;
- виконавча влада має державно-правову природу, наділена владними повноваженнями, що проявляється в її можливостях впливати на поведінку та діяльність людей їхніх об'єднань, у праві й можливостях підпорядковувати собі волю інших;
- виконавча влада здійснюється на засадах поділу державної влади на гілки не на всіх рівнях, а тільки на вищому, тому що на місцевому рівні відсутні законодавчі органи. На рівні району в місті є судові органи, проте час відсутні органи виконав-

чої влади (державного характеру), крім міст Києва та Севастополя. Немає їх і на рівні села, селища, міста. Управління на цьому рівні здійснюють органи місцевого самоврядування;

- виконавча влада не може ототожнюватися з виконавчою діяльністю, бо остання є формою реалізації виконавчої влади, видом державної діяльності відповідної компетенційної та функціональної спрямованості;
- виконавча влада здійснюється системою спеціально створених суб'єктів — органами виконавчої влади різних рівнів, наділених виконавчою компетенцією, що не властиво органам законодавчої та судової влади. Через систему цих органів — виконавчої влади — здійснюється державне управління, виконавча та розпорядча діяльність [6, 19–20].

З приводу розуміння виконавчої влади як однієї з гілок державної влади О. Макаренко зазначає, що «... характерною ознакою виконавчої влади є масштаби її функціонування — вони є найбільш розгалуженими і поширеними у державі (порівняно з іншими гілками влади). До сфери її безпосереднього відання належать економічні, правові, інформаційні, технічні, соціальні, ідеологічні, організаційні та інші ресурси. Виконавча влада спирається на значні території та контингенти людей, розгалужену систему своїх органів, які здійснюють управлінський вплив на сотні тисяч об'єктів» [7, 24].

Отже, самостійність кожної гілки визначається цілеспрямованістю, функціональним призначенням кожного виду державної влади.

Багато науковців ототожнюють виконавчу владу з державним управлінням. Наприклад, В. Авер'янов вважає, що виявлення змістового зв'язку виконавчої влади з державним управлінням є однією з ключових передумов правильного розуміння сутності і самої виконавчої влади та державного управління [8, 37].

Згадувані вище Ю. Битяк, В. Гарашук, В. Богуцький і В. Зуй вважають, що термін «державне управління» широко використовується в науковій літературі, а використання терміна «виконавча влада» пов'язане передусім з переходом до поділу єдиної державної влади на три гілки — законодавчу, виконавчу та судову згідно з функціонально-компетенційною спеціалізацією. Крім того, вказані науковці наголошують на тому, що виконавчу владу не можна ототожнювати з державним управлінням. Така позиція вчених ґрунтується на тому, що категорія «виконавча влада» є політико-правовою, а категорія «державне управління» — організаційно-правовою. Проте водночас учені вказують на те, що два терміни об'єднують виконавчу спрямованість [6, 19–20].

Натомість, В. Авер'янов, навпаки, зауважує, що ці дві категорії є саме політико-правовими, вони не збігаються за змістом, їх не можна ототожнювати, але й повністю відокремлювати їх одна від одної не можна. Науковець вказує на специфіку їх співвідношення, що полягає в реалізації функцій держави.

Відмінної позиції дотримується В. Шаповал, який вважає, що поняття «державне управління» та «виконавча влада» є синонімами [9, 12].

Ми ж підтримуємо думку тих учених, які вважають, що терміни «державне управління» та «виконавча влада» різні, тому не можуть ототожнюватися. Державне управління за своєю суттю ширше поняття, а виконавча влада є різновидом державного управління, за функціональним призначенням. Державне управління — це діяльність державних органів, яка може бути охарактеризована як цілеспрямована сукупність дій, що забезпечують координацію єдиної державної політики країни з метою досягнення суспільно важливих цілей і вирішення поставлених завдань щодо реалізації функцій держави. Державне управління здійснюється всіма гілками влади. Ви-

конавча влада — це інститут державної влади, що складається із сукупності державних органів, які здійснюють владно-політичні та владно-управлінські функції у визначеній законодавством сфері. Якщо й говорити про виконавчу владу в контексті управління, то тільки з позицій її призначення та ролі. Так, призначенням виконавчої влади є втілення в життя за допомогою управлінської діяльності веління законодавчої влади.

Насамперед необхідно акцентувати увагу на тому, що проблема визначення правової природи виконавчої влади в Україні є чи не найскладнішою в юридичній науці. Виконавча влада є різновидом соціальної влади та має публічний характер, який вона отримує завдяки наявності спеціальних юридичних механізмів, що забезпечують легальність і легітимність влади та юридичного примусу, котрі вона застосовує.

Правова природа виконавчої влади походить від соціальної влади загалом. Так, в узагальненому вигляді «влада — це здатність і можливість регулювати діяльність людей, здійснюючи вплив на їхні інтереси». Залежно від об'єкта регулювання владу можна поділити на політичну, економічну, ідеологічну; залежно від суб'єкта реалізації влади — на державну владу та самоврядування; від механізму реалізації та організації — на демократичну й диктатуру; за сферою застосування — на економічну, церковну, державну тощо [10, 27–30]. Отже, державна влада є видовим поняттям, особливим різновидом влади, однією з суттєвих ознак держави, що «найбільш концентровано відображає сенс цілеспрямованого владного впливу, що виявляється в умовах суспільства як певна організація».

Правова природа втілюється у принципах функціонування влади. Деякі із сучасних науковців ґрунтовно досліджують їх, серед принципів виділяючи легітимність, легальність, демократизм та ін. Так І. Жаровська визначає, що «впровадження принципу від-

критості, гласності у діяльності органів державної влади є необхідною передумовою просування України по шляху демократичних перетворень, створення ефективних механізмів реалізації та захисту основних прав і свобод людини і громадянина. Так, із одного боку, гласність у роботі органів державної влади надає можливість отримання оперативної, повної й достовірної інформації про стан справ у сфері забезпечення декларованих прав та свобод, а з другого — зобов'язує владу постійно інформувати громадськість про здійснені та перспективні кроки щодо втілення в життя проголошених гуманістичних ідеалів» [12, 23].

Водночас М. Жуган і В. Марченко пропонують розглядати сутність влади як таку, що диференціюється, а не поділяється на відповідні гілки влади. Такий поділ, на їхню думку, неодмінно передбачає їх єдність, але єдність у цьому розумінні не антипод поділу, а зв'язок, завдяки якому гілки влади інтегровані в цілісну систему, в межах якої вони є носії єдиної сутності, перебувають у відношенні взаємної залежності та взаємної автономності. Тобто кожна гілка влади автономна (незалежна) від інших і водночас залежна від них. При цьому автономність і залежність мають перебувати у відношенні відповідності, що унеможлиблює домінування будь-якої гілки влади. Крім цього, поділ влади запаречує наявність суб'єкта, який би уособлював

державну владу й таким чином перетворював гілки влади на інструмент реалізації владної волі [13, 199]. Отже з цієї позиції не можна розглядати поділ влади як чинник супуручності єдності влади, позаяк усі гілки влади тісно пов'язані одна з одною єдиною метою — втілення в життя волі народу як єдиного джерела влади в країні.

Як вважає В. Ладиченко, принцип поділу влади потрібно розглядати не як антитезу єдності державної влади, а як віддзеркалення своєрідного функціонального розподілу повноважень між державними і їх відносинами, як певну функціонально-компетентісну спеціалізацію, що запобігає ослабленню влади та сепаратизму [14, 23].

Висновок. На сучасному етапі роль виконавчої влади вже не зводиться тільки до функціонування механізму «стримування та противаг». Сьогодні в Україні її роль набагато суттєвіша. Вона створює правові і політичні передумови реформування та трансформації права в усіх галузях народного господарства, пропонує реформаторські методи та покликана втілювати їх у життя. Тож потребує ґрунтовного переосмислення правова природа виконавчої влади, її співвідношення із сумісними категоріями та визначення її ролі й місця в загальній системі владних відносин. ♦

Список використаних джерел / List of references

1. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: указ Президента України від 22.07.1998 року № 810/98 // *Офіційний вісник України*. 1999. № 21. Ст. 943.
2. Чикурлій С. О. Конституційно-правовий статус органів виконавчої влади України: автореф. дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 / Ін-т законодавства Верховної Ради України. К., 2008. С. 10.
3. *Адміністративне право: підруч.: у двох томах: Том 1. Загальна частина* / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). К.: Юридична думка, 2004. 584 с.
4. Стеценко С. Г. Виконавча влада та роль Конституції України в організації її діяльності // *Юридична наука і практика*. 2011. № 2. С. 67–72.

5. Дахова І. *Поняття виконавчої влади та її місце в державному механізмі України (конституційний аспект)* // *Право України*. 2002. № 12. С. 26.
6. *Адміністративне право: підручник* / Ю. П. Битяк (кер. автор, кол.), В. М. Гарашук, В. В. Богущкий та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гарашука, В. В. Зуй. Х.: *Право*. 624 с. С. 19–20.
7. Макаренко О. *Щодо співвідношення понять «орган виконавчої влади» та «орган державної управління»*. // *Право України*. 2000. № 6. С. 23–26.
8. *Державне управління: теорія і практика* / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Авер'янова В. Б. К.: *Юрінком Інтер*. 1998. С. 37.
9. Шаповал В. М. *Конституція і виконавча влада*. К.: *Юрінком Інтер*, 2004. 183 с.
10. Онупрієнко А. *Місцева влада в системі вертикального поділу влади: загально-теоретичні аспекти*. // *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 3. С. 27–30.
11. Ладиченко В. В. *Аксіологічна природа організації державної влади*. // *Часопис Київського університету права*. 2006. № 1. С. 9–15.
12. Жаровська І. М. *Легітимність державної влади у демократичній державі*. // *Університетські наукові записки*. 2009. № 3. С. 20–23.
13. Жуган М., Марченко В. *Принцип поділу влади: сучасні інтерпретації* // *Право України*. № 2. 2011. С. 193–200.
14. Ладиченко В. *Конституційні основи єдності державної влади*. // *Юридична Україна*. 2011. № 5. С. 20–25.

1. *Pro zakhody shchodo vprovadzhennia Kontseptsii administratyvnoi reformy v Ukraini: ukaz Prezidenta Ukrainy vid 22.07.1998 roku № 810/98* // *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. 1999. № 21. St. 943.
2. Chykurlii S. O. *Konstytutsiino-pravovyi status orhaniv vykonavchoi vlady Ukrainy: avtoref. dys. ...kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.02 / In-t zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*. K., 2008. S. 10.
3. *Administratyvne pravo: pidruch.: u dvokh tomakh: Tom 1. Zahalna chastyna* / red. kolehii: V. B. Averianov (holova). K.: *Iurydychna dumka*, 2004. 584 s.
4. Stetsenko S. H. *Vykonavcha vlada ta rol Konstytutsii Ukrainy v orhanizatsii yii diialnosti* // *Yurydychna nauka i praktyka*. 2011. № 2. S. 67–72.
5. Dakhova I. *Poniattia vykonavchoi vlady ta yii mistse v derzhavnomu mekhanizmi Ukrainy (konstytutsiinyi aspekt)* // *Pravo Ukrainy*. 2002. № 12. S. 26.
6. *Administratyvne pravo: pidruchnyk* / Yu. P. Bytiak (ker. avtor, kol.), V. M. Harashchuk, V. V. Bohutskyi ta in.; za zah. red. Yu. P. Bytiaka, V. M. Harashchuka, V. V. Zui. X.: *Pravo*. S. 19–20.
7. Makarenko O. *Shchodo spivvidnoshennia poniat «orhan vykonavchoi vlady» ta «orhan derzhavnoi upravlinnia»* // *Pravo Ukrainy*. 2000. № 6. S. 24.
8. *Derzhavne upravlinnia: teoriia i praktyka* / za zah. red. d-ra yuryd. nauk, prof. Averianova V. B. K.: *Yurinkom Inter*. 1998. S. 37.
9. Shapoval V. M. *Konstytutsiia i vykonavcha vlada* / K.: *Yurinkom Inter*, 2004. 183 s.
10. Onupriienko A. *Mistseva vlada v systemi vertykalnoho podilu vlady: zahalnoteoretychni aspekty* // *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo*. 2010. № 3. S. 27–30.
11. Ladychenko V. V. *Aksiolohichna pryroda orhanizatsii derzhavnoi vlady* // *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. 2006. № 1. S. 9–15.
12. Zharovska I. M. *Lehitymnist derzhavnoi vlady u demokratychnii derzhavi* // *Univer-sytetski naukovy zapysky*. 2009. № 3. S. 20–23.
13. Zhuhan M., Marchenko V. *Pryntsyp podilu vlady: suchasni interpretatsii* // *Pravo Ukrainy*. 2011. № 2. S. 193–200.
14. Ladychenko V. *Konstytutsiini osnovy yednosti derzhavnoi vlady* // *Yurydychna Ukraina*. № 5. 2011. S. 20–25.

Надійшла до редакції 02.07.2018 року

Дніпров О. Концептуальные основы исследования исполнительной власти в системе государственной власти Украины. В статье рассматривается вопрос анализа научных исследований проблем государственной исполнительной власти. Указывается на достаточное количество научных трудов в пределах теоретической юриспруденции, административного и конституционного права. Однако акцент сделан на том, что основательного переосмысления требует правовая природа исполнительной власти, ее соотношение со смежными категориями и определения ее роли и места в общей системе властных отношений в аспекте реформирования правовой системы Украины.

Ключевые слова: государство, административное право, исполнительная власть, законодательная власть

Dniprov O. Conceptual bases of the executive authorities study in the system of Ukraine state authorities. The article deals with the issue of scientific research analysis on the problems of executive state authorities. We indicate a sufficient number of scientific works within the theoretical jurisprudence, administrative and constitutional law. However, the emphasis was made on the need for a thorough rethinking of the legal nature of the executive authorities, its relationship with compatible categories and its role and place in the overall system of power relations in the aspect of reforming the legal system in Ukraine.

Key words: state, state-building, administrative law, executive power, legislative power

РЕЦЕНЗІЯ
на монографічне дослідження
доцента кафедри теорії та історії держави і права
та адміністративного права ДонНУ імені Василя Стуса,
кандидата юридичних наук
ТЕТЯНИ МІХАЙЛІНОЇ
«РОЛЬ ІНТЕГРАТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРАВОСВІДОМОСТІ
У РЕФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ»

Проблема подолання недовіри українського суспільства до права є пріоритетним завданням сучасної юридичної науки. Можна констатувати, що будь-які спроби якісних змін у державі заздальгідь приречені на провал без їх підтримки населенням, яка не в останню чергу залежить від ставлення людей до права. Тож монографія кандидата юридичних наук, доцента Т. Михайліної на тему «Роль інтегративного потенціалу правосвідомості у реформуванні правової системи» є актуальною та виносить на поверхню глибинну проблематику, пов'язану із гальмуванням процесу реформ в Україні.

Майже довершеною видається концепція наукового дослідження, що зумовила його внутрішню побудову, поділ на чотири узгоджені розділи. У першому з них автор розглядає правову реальність з позиції системного підходу, місце і роль у ній правосвідомості, її рівні види, форми, типологію правових сімей з урахуванням особливостей правосвідомості, безпосередній вплив на правосвідомість через засоби правового виховання та правової освіти, а також опосередковане формування правосвідомості за допомогою засобів юридичного і неюридичного спрямування. Наприкінці першого розділу увага приділяється перевагам і недолікам революційного та еволюційного шляхів трансформацій правосвідомості.

Другий розділ присвячуємо правосвідомості в контексті системи права, зокрема послідовно проаналізовано процес нормотворчості у суспільстві, при цьому увагу зосереджено на аспектах впливу правосвідомості різних суб'єктів нормотворення на його кінцевий результат. Розкривається виявлення правосвідомості у структуралізації та змісті права, а також наочно демонструється специфіка правосвідомості під час формування множини джерел права.

У третьому розділі здійснено глибокий системний аналіз правової ідеології під кутом зору правосвідомості. Так, Т. Михайліна розмірковує над місцем правосвідомості в типології праворозуміння та підкреслює її визначальну роль в онтології та аксіології права. За її слушною оцінкою, правосвідомість є основою для виявлення як фундаментальних правових цінностей, так і сегментованих цінностей права.

Четвертий розділ монографічної роботи концентрується на місці правосвідомості в юридичній практиці. У ньому повно та всебічно відображаються виклики, пов'язані з неоднорідністю правосвідомості в юридичній практиці, тому що кожен її вид має значні особливості. Підбиваючи підсумки четвертого розділу, авторка аргументовано підкреслює найбільш характерні аспекти впливу правосвідомості на правотворчу, інтерпретаційну, правореалізаційну та правозастосовну діяльність. Не менш важливим вбачається виявлення їхніх взаємозв'язків з усіма явищами правової ідеології та системи права, що остаточно формує цілісність і концептуальність дослідження.

Можна визнати безумовно прогресивним звернення в роботі до «тіньових» проявів у сфері формування права та його дії. Так, у сучасних зарубіжних публікаціях спостерігається непоодинокі висвітлення проблем тіньового права, тіньової юстиції, тіньової політики, натомість, для вітчизняної юридичної науки виділення таких

форм «не права» й обґрунтування їхнього безпосереднього взаємозв'язку з комплексом деформацій правосвідомості є справді новим і перспективним у контексті протидії зазначеним проявам та формування демократичної правової держави.

Щодо стилістики монографічного дослідження, то вона є науковою, творчою та самобутньою. Повністю витримана логіка викладу матеріалу, а звернення до будь-якого питання завершується формулюванням власних глибоких і нестандартних висновків.

Не можна обійти увагою кількість досліджених Т. Михайліною джерел (760), що вочевидь позитивно відобразилося на якості наукової праці та її результатах. Водночас, автором ведеться коректна наукова дискусія з іншими науковцями, виділені сильні риси проаналізованих наукових праць, а також стримано й обґрунтовано виділяються моменти, які, на її думку, потребують доопрацювання.

З огляду на вищевикладене, є підстави зробити загальний висновок про те, що монографія Т. Михайліної може бути охарактеризована як завершена, комплексна наукова робота, в якій закладено теоретичне підґрунтя для вирішення проблем реформування держави. Правосвідомість населення при цьому є тією основою, котра може створити сприятливий фон для сприйняття та втілення реформ. Не викликає сумнівів, що у зв'язку з переліченими якостями робота буде корисною знавцям теорії держави та права, галузевого правознавства, студентам юридичних спеціальностей, а також суб'єктам правотворчості і правозастосування.

Олена Орлюк,
*директор НДІ інтелектуальної власності
НАПрН України,
доктор юридичних наук,
професор, академік НАПрН України*

Редакція приймає рукописи статей, що раніше не друкувалися, на електронних носіях, набраних у програмі MS Word, обсягом до 12 сторінок (шрифт — Times New Roman, розмір — 14, інтервал — 1,5). Статті повинні відповідати вимогам ДАК України щодо наукових робіт, обов'язково мати рецензію й анотації російською та англійською мовами (з перекладом трьома мовами прізвища й імені автора і назви статті). Прохання до авторів: разом з матеріалами надсилати свою фотографію. Ілюстративний матеріал має бути у форматі .tif або .jpg, розміром 300 dpi.

До статей дописувачів, які не мають наукового ступеня, обов'язково мають додаватися: рецензія доктора наук відповідного фаху, витяг з протоколу засідання кафедри про рекомендацію статті до друку, засвідчені належним чином.

Стаття має містити такі відомості (з нового абзацу через один рядок):

1) з лівого краю аркуша одним рядком — прізвище та повне ім'я автора (авторів) українською мовою; науковий ступінь, вчене звання чи інша інформація, що стосується наукової діяльності автора (-ів); назва установи, організації, де працює автор (-и); 2) з лівого краю аркуша вгорі — УДК; 3) посередині наступного рядка — назва статті; 4) з нового абзацу анотація українською мовою (3–4 речення); 5) з нового абзацу ключові слова (до 6 слів або словосполучень) українською мовою; 6) текст статті; 7) список літератури наводять згідно з ДСТУ 8302:2015, оформлюють як прикінцеві примітки, тобто у [ ] відповідно до вимог до наукових праць. Усі цитати автор зобов'язаний звірити з першоджерелами. Список літератури наводять у порядку згадування в роботі (не потрібно робити текстових посилань у написаному, лише цифри у квадратних дужках (наприклад [12, 43])); 8) після статті з нового абзацу — анотації: російською — прізвище та повне ім'я автора (авторів), назва статті, текст анотації (3–4 речення), ключові слова (до 6 слів або словосполучень); англійською — прізвище та повне ім'я автора (авторів), назва статті, текст розширеної анотації (1–1,5 сторінки А4, 3000–5000 знаків), ключові слова (до 6 слів або словосполучень); якщо стаття написана іншою мовою (польською, іспанською тощо) — прізвище та повне ім'я автора (авторів), назва статті, текст анотації мовою статті (3–4 речення), ключові слова (до 6 слів або словосполучень); 10) інформація про автора (авторів).

У файлі статті на наступному аркуші подають відомості про автора (співавторів).

Редакція лишає за собою право на редагування та скорочення рукописів. За достовірність інформації та статистичних даних, які містяться в рукописах, відповідальність несе автор. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій. Редакція також лишає за собою право повертати матеріали авторам для виправлення виявлених помилок і доопрацювання, скорочувати та редагувати надані тексти. Статті, подані з порушенням вказаних вимог, не публікуються. Листування з дописувачами не ведеться. Автор, який подав матеріали до друку, вважається таким, що погоджується на подальше безоплатне їх розміщення на сайті НДІ інтелектуальної власності та Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Відтворення матеріалів журналу або їхніх частин будь-якими засобами чи в будь-якій формі, зокрема і в Інтернеті, забороняється без письмового дозволу редакції журналу. Особисті немайнові права є невідчужуваними та належать авторам статей. Майнові права інших авторів належать цим авторам.

Більш детальна інформація на сайті — www.inprojournal.org

ШАНОВНІ ЧИТАЧІ!

Науково-практичний журнал «Теорія і практика інтелектуальної власності» виходить один раз на два місяці. Передплатити наш журнал ви зможете в будь-якому поштовому відділенні України, а також за допомогою системи WebMoney на сайті ДП «Преса» — www.presa.ua.

Сподіваємося, що наш журнал стане корисним помічником у вашій справі!

**З глибокою повагою,
редакційна колегія**

Вартість передплати в 2018 році грн					
	Індекс	2 міс.	4 міс.	6 міс.	12 міс.
Фізичні та юридичні особи	23594	35	70	105	210

2018 Subscription prices in UAH					
	Index	2 months	4 months	6 months	12 months
Individuals and legal bodies	23594	35	70	105	210